

TÚZOLTÓ
MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
XII.

**TÚZOLTÓ
MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
XII.**

Katasztrófavédelem Központi Múzeuma
Budapest, 2026

Az évkönyv a Nemzeti Kulturális Alap
támogatásával jelent meg.

Nemzeti
Kulturális
Alap

Felelős kiadó
DR. BERKI IMRE

Szerkesztő
DR. LINDNER GYULA

A kiadványt tervezte, tördelte
BABOS KRISZTINA

A borító elején:
Az 1940-ben kiadott egyenruházati szabályzat szerinti
hivatásos tűzoltó altiszti szolgálati sapka.

TARTALOM

LINDNER GYULA

Prométheus adományai –
A tűz szerepe a görög kultúrateóriákban 7

DOMBRÁDY GÁBOR

A tűzoltóságok fejlődésének történeti áttekintése
az ókortól a modern korig – 1. rész.....25

HÓZER BENJÁMIN

A tűzoltóság egyensapkái, sisakjai és állományjelzői
az 1940-es években – 1. rész.....49

VARGA-CSERJÉSI ZSÓFIA

A magyar légoltalmi képzés kialakulása és működése
1937–45 között 73

BABOS KRISZTINA

A fővárosi tűzoltóság színes fotói a II. világháború idejéből 89

BERKI IMRE

70 éves a Múzeum 111

JARABIN KINGA

Múzeumi kalandjátékba rejtett olvasási képességfejlesztés
az olvasási motiváció támogatása által 125

LINDNER GYULA

**PROMÉTHEUS ADOMÁNYAI –
A TŰZ SZEREPE A GÖRÖG KULTÚRATEÓRIÁKBAN¹**

*THE GIFTS OF PROMETHEUS –
THE ROLE OF FIRE IN GREEK CULTURAL THEORIES*

Ritoók Zsigmond emlékére

Absztrakt: A görög mitikus hagyomány Prométheus alakját különféle, a kultúra fejlődését elősegítő vívmánnyal hozza kapcsolatba. Ő a Zeus akaratával szembe szálló titán, aki ellopja a tüzet és azt az embereknek adományozva lehetővé teszi a görögség kiemelkedését a vadállati létből. Ő az emberiség nagy jótevője, kultúrhőse, akinek a segítségével az ember elsajátítja a kézműves mesterségeket, a betűvetést, a jóslást, az áldozati rituálét, megtanul házat építeni és földet művelni, és megteszi azokat a civilizációs lépcsőfokokat, amelyek emberi státuszának meghatározó elemeiként azonosíthatók. A tanulmány Prométheus sokoldalú személyiségét a hozzákapcsolható mítoszok elemzésén keresztül, irodalmi források tükrében vizsgálja.

Kulcsszavak: Prométheus, Hésiodos, Aischylos, Prótagoras, görög vallás, mitológia, kultúrateória, tűzhasználat

Abstract: The Greek mythical tradition associates the figure of Prometheus with various achievements that promote the development of culture. He is the titan who defies the will of Zeus, who steals fire and, by giving it to humans, enables the rise of Greeks from beastly existence. He is the great benefactor of humanity, a culture hero, with whose help man masters crafts, writing, divination, sacrificial rituals, learns to build houses and cultivate land, and takes those steps of civilization that can be identified as defining elements of his human status. The study examines the multifaceted personality of Prometheus in the light of literary sources through the analysis of the myths that can be connected to him.

Keywords: Prometheus, Hesiod, Aeschylus, Protagoras, Greek religion, mythology, culture theory, fire use

1 A tanulmány alapjául szolgáló előadás *Prométheus technéi - Kultúrateória Hésiodos, Aischylos és Prótagoras írásaiban* címmel hangzott el a Tekhné Szabadegyetem alakuló ülésén 2025. október 1-jén (Pécs, Civil Közösségek Háza).

Prométheus tűzlopása a legismertebb görög mítoszok közé tartozik.² Az viszont talán kevésbé ismert, hogy istenekkel szemben elkövetett engedetlensége nem merült ki abban, hogy ellopta a tüzet és azt szétosztotta az emberek között. Prométheus ugyanis irodalmi forrásaink tanúságtétele szerint egy az olymposi renddel szemben lázadó, Zeust rendre átverő, a főisten hatalmát veszélyeztető istenalakként áll előttünk. A főistenhez fűződő viszonya látszólag származásával magyarázható: Prométheus Iapetos fiaként, a Zeus előtti főisten, Kronos unokaöccseként (és ilyen módon Zeus unokatestvéreként), a titánok, azaz az istenek azon generációjának volt a tagja, amely a Zeusszal hatalomra kerülő olymposiakkal szemben ellenséges érzülettel viseltetett. Egyes mítoszváltozatok azonban tudni vélik, hogy Prométheus a titánok és az olymposiak harcában (*Titanomachia*) Zeust és a többi istent segítette tanácsaival, miközben apja és testvérei a titánok oldalán küzdöttek. Zeusszal szembeni ellenséges viszonya tehát későbbi fejleményként magyarázható és amögött más okokat kell sejtenuünk (ld. alább).³

Prométheus alakja az európai irodalomtörténetben a Kr.e. 7. században jelenik meg a boiótiai költő, Hésiodos *Theogonia* (*Istenek születése*) és *Erga kai hémerai* (*Munkák és napok*) c. költeményeiben. Előbbi Prométheust az ún. Mékóné-jelenetben (535–616. sorok) állítja elének, amely a tűzlopás előzményeként olvasandó: amikor istenek és emberek osztozkodásánál Prométheust jelölik ki döntőbírónak, a titán az áldozati lakoma előkészületei során az állat húsát olyan módon osztja fel, hogy az egyik halomba színhúst és zsíros belső részeket helyez, a másikba csontokat és köré fényes zsiradékot,

2 Prométheus alakjához ld. Kraus 1957; Kerényi 1963; Ritoók 2009; Burkert 2011, 264–265 (további szakirodalommal). A Prométheus-mítosz eredetét és a tűzrabló alakját távol-keleti, védikus és grúz történetek alapján is igyekezett magyarázni a kutatás. Ehhez ld. Ritoók 2009, 120. 2. lábjegyzet (további szakirodalommal). A tűzrabló alakjának etnológiai párhuzamaihoz ld. Frazer 1930. Megjegyzendő, hogy Prométheus nem az egyetlen, akihez a mitikus hagyomány a tűznek az emberek körében való szétosztását társítja. Ilyen figura volt az argosiak elbeszélése szerint Phoróneus (Pausanias 2,19,5). A görög hagyomány a tűz feltalálását Hermészhez (*homérosi Hermés-himnusz* 108–137) és Héphaistoszhoz (Harpokratión s.v. *lampas*) egyaránt kapcsolja.

3 Hésiodos szerint Prométheus Iapetos és Klymené fia (*Theog.* 507–508), Aischylos viszont anyjaként csupán Themist/Gaiát nevezi meg, apját nem említi (*PV* 18; 211): ezzel Prométheus Kronos kortársa, a Zeusnál idősebb istengeneráció tagja lett és ilyen módon tekintélyt nyert a fiatal és új uralkodóval, Zeusszal szemben. Prométheus mint az olymposi istenek segítője: Aisch. *PV* 200–222; 439. Vö. Diodóros 5,67,1; Apollodóros 1,2,3. Prométheus genealógiájához ld. Kraus 1957, 690–692. A Hésiodos-részleteket Trencsényi-Waldapfel Imre fordításában közlöm.

majd felkínálja őket: „Zeus, te dicső (...) válaszd azt a rakást, amelyik lelednek esik jól.” Zeus – Hésiodos szerint „az örök terv ismeretében” (545; 550; 561) – szándékosan a rosszabbik, külsőre csábító, kívül fényes zsírral bevont, valójában húst nem rejtő kupacot választja.⁴

Az olvasónak az a benyomása, hogy ennek így kellett történnie (ez jelzi az örök terv ismeretének többszöri hangsúlyozása Hésiodos által), hiszen Zeus ennek következményeképpen büntethette meg az embereket és rejthette el a tüzet, amelyet addig „kőrisfák koronáján át” adott a földi halandóknak (563). A történet folytatása jól ismert: Prométheus ismét túljár a főisten eszén és husáng (*narthéx*) szárába rejtve ellopja a tüzet az emberek számára (567). Zeus ekkor haragjában úgy dönt, hogy megalkotja Pandórát, az első nőt, a „szép rosszat” (585), akitől majd a szeszélyes női nem származik (590 sk), és aki „csak azért van a háznál, hogy baj sújtsa a férfit / ínséget ha talál, menekül, tele kamra a vágya.” (592–593)

A *Munkák és napok* hasonlóan meséli a történetet (47–105): Prométheus megcsalja Zeust (48), föltehetőleg az áldozati lakoma osztozkodásánál (bár erről itt Hésiodos nem beszél), mire a főisten elrejtí a tüzet, amelyet Prométheus a fenti módon ellop. Zeus ekkor úgy dönt, hogy az emberiség következő büntetése Pandóra lesz, akit majd körülujjonganak a balga földi halandók, nem sejtve a nő veszedelmes mivoltát (58). Pandórát Héphaistos formálja agyagból (71) és neve alapján ő minden (*pan*) isten ajándéka (*dóra*; 82), hiszen minden istenségtől kapott valamit: Aphroditétől búbájt, Herméstől tolvaj hajlamot és hízelgő szavakat, Athénétől a szövés-fonás mesterségét, a Hóráktól vágykeltő koszorút, más istennőktől ékszereket. Pandórát Prométheus testvére, a „kurtaeszű” Epimétheus veszi feleségül, annak ellenére, hogy bátyja intette: Zeustól semmiféle ajándékot ne fogadjon el. A nő pedig Epimétheust elbűvölve végzetes módon fölemeli egy *pit-hos* (hombár) tetejét és ezzel számos bajt szabadít az emberiségre. Emiatt az addig gondtalanul, fáradság nélkül élő ember életében megjelennek a betegségek, az öregség és egyéb bajok. Egyetlen dolog marad csupán a *pit-hos* mélyén: a remény (96).⁵ Mindez pedig úgy történt, „ahogy aigisztartó Zeusz kieszelte előre.” (99)

Hésiodos a *Munkák és napok* vonatkozó részében nem pusztán újra elmeséli Prométheus történetét, hanem az elbeszélésen keresztül arra a kérdésre keresi a választ, hogy miért nehéz az ember élete (42).⁶ A válasz pedig: azért, mert az istenek mélyen elrejtették az emberek élelmét a földben, amit ilyen módon

4 A Mékóné-jelenet értelmezéséhez ld. Thomsen 1909, 460–490; Burkert 2011, 95–96.

5 A Pandóra-mítosz értelmezéséhez ld. Trencsényi-Waldapfel 1983, 33–58.

6 A Prométheus-mítosz hésiódosi változatának az értelmezéséhez ld. Vernant 1990, 183–201.

csak fáradságok révén lehet a felszínre hozni, azaz a magot földbe vetve azt művelni szükséges (42–49). Mindezt korábban, ha helyesen értelmezzük a költői szöveget, könnyűszerrel megkapta az ember, a földek maguktól termettek és nem volt szükség földművelésre. A változás okát Prométheus tetteiben kell keresnünk. A titán ugyanis megcsalta Zeust, aki haragjában elrejtette a tüzet, amelyet ellopva ismét bosszúra ingerelte a főistent.⁷ A végső büntetés kettős: Prométheus és az emberek is bűnhődnek, utóbbiak az első nő, Pandóra által, aki csalfa természetével bajok özönét zúdította rájuk (ld. fent).

A két hésiodosi változat hasonló kronológiai rendben meséli el Prométheus és Pandóra történetét, és mindkettőben Prométheus és Zeus viszálkodása lendíti előre a cselekményt, azt azonban, hogy Prométheus valójában miért segíti az embert és miért akar vele jót tenni, nem tudjuk meg, emberekhez fűződő speciális viszonya tehát magától értetődőnek tűnik Hésiodos számára is.⁸ Megjegyzendő, hogy csupán az egyik történetváltozat említi Prométheus büntetését, májának saskeselyű általi és naponta bekövetkező marcangoltatását, majd Héraklés általi megszabadítását (*Theog.* 521–534). Hésiodos a *Theogonia*-beli történet végén is sejteti ezt, amikor arról beszél, hogy Prométheus nem kerülte el Zeus bosszúját, a végzet kényszerre ugyanis bilincset rakott rá (*Theog.* 616). A Kaukázus említése viszont Hésiodosnál nincs meg (aki csak a titán oszlophoz kötözésére utal: 522), azzal csupán későbbi irodalmi forrásokban találkozunk.⁹

Szemben későbbi korok Prométheus-értelmezéseivel, Hésiodos itt még nem állítja azt, hogy Prométheus szerepe pozitív volna: a titán a tűzrablás ellenére még nem az emberiség jótévője, a kézműves mesterségek hőse (vagy legalábbis a költő nem így mutatja be, legföljebb mi értelmezhetjük így sorait), hanem Zeus ellenfele, aki a tűzlopás révén kiprovokálja Pandóra megalkotását és ezzel bajt zúdít az emberiségre.¹⁰ Ravaszsága inkább

7 Vernant 1990, 188.

8 A Hésiodosnál megjelenő Prométheus-történetek összehasonlításához ld. Vernant 1990, 190–192; Griffith 1983, 2.

9 A titán büntetése és sziklához való odabilincselése Aischylos Prométheus-drámáiban részletesen szerepel. A Kaukázus mint büntetési helyszín azonban csak később jelenik meg. Ehhez ld. pl. Kallimachos fr. 551; Apollónios Rhodios *Argonautika* 2,1246–1250; 3,853; Diodóros 17,83,1; Apollodóros 1,7,1; 2,5,11; Hyginus *Fab.* 144; Hyginus *Astron.* 2,15; Strabón 4,1,7; 11,5,5; Vergilius *Georgica* 6,41; Pausanias 5,11,6. A saskeselyű egyes változatok szerint csak minden harmadik napon marcangolta Prométheus máját: Aischylos fr. 107 (= Cicero *Tusc. disp.* 2,10,24). Vö. Diodóros 4,15,2. A máj marcangolásának motívuma Tityos alvilági büntetésekor is fölmerül. Ehhez ld. *Odysséia* 11,578–579.

10 Ritoók 2009, 121 hangsúlyozza, hogy Hésiodos földművelőként nem értékeli a kézműves mesterségeket, hiszen „legföljebb egy eke készítéséhez lehetett

negatív, mert nem párosul azzal az előrelátással, amely Zeusnak a sajátja, aki nemcsak ravasz (ld. Pandóra szerepét), hanem isteni előrelátásával fel tudja mérni tettei következményeit. Prométheus erre nem képes: rövidlátó és végül alulmarad a főistennel szemben. Ne feledjük: Zeus korábban lenyelte az okosság, ravaszság istennőjét, Métist, így megszerezve az istennő attribútumait, ő maga is ilyené vált (*Theog.* 886–890): bölcsé, furfangossá, aki Métisszel azonosulva mindent képes volt jó előre eltervezni és véghezvinni. Érdekes, hogy Hésiodos az áldozati lakoma előkészületei során a *métist* és a *dolost* (csalás, ármány, trükk) Prométheus jellemzésekor is említi (511; 521; 540; 546; 547; 550; 559), de Zeusszal folytatott küzdelmében a titáni ravaszság végül mégis alulmarad.¹¹

A prométheusi történetben megjelenő büntetés-/bűnhődés-gondolat azonban – az értelmezés szintjén – messzebbre mutat: Prométheus fellépése, Zeus haragjának és a büntetésnek a kiprovokálása akarva-akaratlanul is az ember valódi státuszának és létkörülményeinek a megalapozásához járul hozzá. Prométheus bűne miatt alkotják meg az istenek Pandórát, aki az első nő, és akinek a megjelenése az embert olyanná teszi, amilyennek lennie kell: lesz párja, felesége, de vétke, azaz a hombár kinyitása miatt a férfinak fáradoznia, dolgoznia kell a megélhetésért, betegségekkel és bajokkal kell küzdenie, majd az öregség és a halál lesz végső osztályrésze.¹²

Az egész Prométheus-történet mögött Zeus alakja sejlik fel, aki „az örök terv ismeretében” mozgatja a szálakat: nem pusztán ennek jegyében választja a rosszabb, csak szemre csábító halmot az áldozati lakománál (ld. fent) – és adja meg a későbbi görögség számára az áldozati rituálé szertartásos rendjét: az állat húsát mindig az emberek fogyasztják, miközben az isteneknek csupán a csontok és a zsír jut (*Theog.* 556–557) – hanem ilyen módon tudja elindítani azt a folyamatot, amely az ember valódi státuszának megteremtését eredményezi. A közelség, amely a Mékóné-jelenetben is megragadható, hogy tehát egykor istenek és emberek együtt lakomáztak, végérvényesen megszűnt.¹³ Az istenekkel kommunikálni innentől kezdve az áldozat bemutatásán keresztül lehet, az a paradicsomi állapot, amikor

---

szüksége mesteremberre.” Hésiodosnál a *techné* (mesterség) kifejezés, amely Homérosnál egyértelműen pozitív jelentésben áll, többnyire negatív konnotációban szerepel.

11 Vö. Vernant 1990, 184–185.

12 Vernant 1990, 192.

13 Ezt a közeli viszonyt jelzi az is, hogy Hésiodos szerint az istenek és az emberek eredetileg egy törzsből származnak. Ehhez ld. *Munkák és napok* 108. Hésiodos azt is tudni véli, hogy egykor istenek és emberek együtt éltek és összevegyülésükből sok isteni gyermek született (fr. 1; fr. 204,95–119). A témában ld. még Burkert 2011, 312.

még leülhettek egy asztalhoz, többé nem visszahozható. A tűzlopás és Pandóra megjelenése pedig azt jelenti, hogy az embernek dolgoznia kell, és elfogadnia, hogy létének szükségszerű velejárója a betegség, az öregedés és a halál.

Prométheus föllépése tehát minden tekintetben az aranykor végét jelenti az emberiség számára. Véget ér az a korszak, amikor a föld magától, mindenféle művelés nélkül termett és élelmet adott. Prométheus Zeusszal szembeni lázadása miatt az embernek dolgoznia kell és el kell fogadnia, hogy a jólét csupán munka révén érhető el. Isten és ember között azonban egy újfajta viszonyulást is rögzíthetünk: az istenek annak adnak jólétet, az lesz számukra kedves, aki dolgozik. „Nem szégyen dolgozni, de szégyen tétlenül élni.” (*Munkák és napok* 311) - hangzik Hésiodos sommás véleménye a munka becsületéről egy olyan világban, amely számára a mékónéi áldozati lakoma, Prométheus tűzlopása, Pandóra megalkotása és a *pithos* fölnyitása kész tényként és elmúlt (mitikus) idők eseményeként volt értelmezhető.¹⁴

Zeus ravaszságát jelzi az is, hogy Pandórát nem Prométheusnak szánja, hiszen a titán átlátott volna a főisten tervén, hanem a szűklátókörű, bátyjával ellentétben *métisszel* és *dolosszal* nem rendelkező, „elméjében vétkező” (*hamartinoos*) Epimétheusnak (*Theog.* 511), a „késő bánat emberének”, aki enged a nő csábításának és így bűnrészességet vállal az emberi nemet sújtó bajok kiszabadításakor. Neve is jelzi ezt: „aki utólag gondolkodik”, szemben testvérével, Prométheusszal, akinek a neve az elfogadott etimológia szerint az „előrelátó” / „előre gondolkodó” jelentést hordozza.¹⁵ Ebben az istent és embert elválasztó, az embernek nehéz létkörülményeket teremtő folyamatban végső soron Prométheus és testvére is csak eszköz Zeus kezében.

14 A munka új fogalmáról Hésiodosnál ld. Vernant 2006b, 277–283. Az ember – Hésiodos szerint – ha megfelelően műveli a földet, bízhat az isteni rendben, Démétér ajándékaiban. Démétér tehát nem ingyen osztogatja javait, hanem az ember az istenek által felállított rendet szem előtt tartva és rájuk figyelve, velük állandó kapcsolatot fönntartva válik képessé a föld megművelésére, egzisztenciája biztosítására és az isteni rendbe – amelynek az ember minden tekintetben alá van vetve – való belesimulásra. Hésiodos erre utal a *Munkák és napok* utolsó soraiban (826–828): „Azt kíséri szerencse, ki mindezt tudva cselekszik / istenek ellen nem vét, érti jelét madaraknak / és nem lép soha túl törvények szabta határon.”; vö. a Zeus-rendelte napok fontosságával a földművelésben (765 sk). Xenophón is hangsúlyozza a mezőgazdaság előnyeit és annak összefüggését az istenek tiszteletével, akaratával, a nekik bemutatott áldozatok jelentőségével (*A gazdálkodásról* 5).

15 Prométheus és Epimétheus nevéhez ld. Kraus 1957, 689–690; West 1966, 308–309; Trencsényi-Waldapfel 1983, 33; Griffith 1983, 2, 5. lábjegyzet; Burkert 2011, 264, 20. lábjegyzet.

Úgy tűnik tehát, hogy Hésiodos olvasatában Zeus és Prométheus viszállya az embert definiálja. Ezek a létkörülmények viszont a vaskor embere számára (*Munkák és napok* 174–177), az állandó fáradozás, munka, és a betegségek, bajok miatt aligha tekinthetők pozitívnak. Prométheus föllépése az ember számára ugyanis negatív következménnyel jár, de az mégis szükségyszerű, mert az ember így tud betagozódni a Zeus által megteremtendő kozmikus rend szövetébe. Prométheus trükkjei tehát az emberi státusz megalapozását segítik elő, amely folyamat végig Zeus akaratával egyezően zajlik és az ő megmásíthatatlan tervének tükrében válik értelmezhetővé.

A fentiek alapján látszik, hogy Hésiodos Prométheus tettét nem az emberek érdekében kifejtett közbenjárásként vagy az irántuk érzett jóindulat megnyilvánulásaként értékelte. A gondolat csak később fogalmazódik meg a görögség számára, hogy a tűzlopás nem pusztán Zeus becsapása, a főisten akaratával való szembehelyezkedés és az emberek számára negatív következményekkel járó státuszdefiniáló, létkörülményeit megalapozó folyamat elindítója, hanem egy olyan korszakhatárt képező tett, amely az emberek vadállati sorból való kiemelkedését, a főtt étel fogyasztását, a hús evését, a világítást, a mesterségek elterjedését, fegyverek és egyéb használati eszközök készítését tette lehetővé.¹⁶

Az 5. századi athéni tragédiaíró, Aischylos nevéhez kapcsolják azt a drámát, amely *Leláncolt Prométheus* címmel a titán és Zeus konfliktusának újabb epizódját tárja elénk.¹⁷ A darab elején Prométheust Héphaistos láncolja ki egy sziklához, amely még ebben az esetben sem a Kaukázus, hanem valahol északon, Skythia „embernemjárta pusztaságában” keresendő.¹⁸ Megtudjuk, hogy Prométheus az olymposi istenek és titánok küzdelmében ugyan előbbieket oldalára állt és tanácsaival nekik segített (218–219), hatalomhoz juttatta Zeust, ám amikor az új főisten szétosztotta a funkciókat, hivatalokat (*archê*) a többi isten között (229–231), az embernek nem juttatott semmit, sőt el akarta pusztítani őket és helyettük új fajt szándékozott létrehozni (231–233). Prométheus ekkor szembeszáll Zeusszal és a vele egyetértő többi istennel, az ember lelkébe reményt plántál, így azok nem látják

16 A homérosi *Héphaistos-himnusz* a tűz istenéhez kapcsolja a mesterségek emberek körében való szétosztását, akik így kiemelkedhettek a vadállatok közül és képessé váltak a házépítésre. A hippokratészi korpuszba tartozó *De vetera medicina* c. írásban – Prométheus nevének említése nélkül – megjelenik a gondolat, hogy a tűzhasználat (és a főzés) révén tud az ember egészségesebben táplálkozni. A különböző titánokhoz köthető kulturális vívmányokhoz ld. Diodóros 5,67. A görög kultúrateóriákhoz általánosan ld. Cole 1967.

17 A szerzőség kérdéséhez ld. Griffith 1983, 31–35; Ritoók 2009, 122–124. 12. lábjegyzet.

18 Aisch. *PV 2* (Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása)

előre haláluk óráját. Az ember ezért képes élni, hiszen ellenkező esetben, a halál időpontjának biztos tudatában ellehetetlenülne létezése. Prométheus továbbá ellopja számukra a tüzet, amely minden mesterség tanítójává lesz (250–254). A halál idejének ismerete és a remény lehetőségének az összekapcsolása olyan motívumok, amelyeket sem Hésiodos, sem a későbbi mitikus hagyomány nem ismert.¹⁹

Aischylosnál tehát Prométheus már valóban az emberek jótévőjeként, afféle kultúrhérósként jelenik meg, akit az emberiségért érzett felelősség vezet, az ő jogaikért, egzisztenciájukért száll síkra, és *timét* (megbecsültséget) és isteni *gerast* (jussot, ajándékot, azaz a darabban a tüzet), sőt mesterségeket ad a számukra (30; 38; 506). Prométheusnak tehát Zeus elleni lázadása miatt kell bűnhődnie: ironikus, hogy éppen Héphaistos láncolja a sziklához, pont az az istenség, akinek egyik isteni *gerasát*, a tüzet lopta el és osztotta szét az emberek között (38).

Az ember Prométheus segítségével előtt csupán álomképként létezett, tehetetlen, erőtlen a világot értelmezni képtelen élőlény volt, aki ki volt szolgáltatva az isteneknek és a természet erőinek (448–450; 546–550). Prométheus ezért számos vívmánnyal gazdagítja az emberi közösségeket, amelyek révén azok valóban elrugaszkodhatnak a létezés és a kultúra egy alacsonyabb fejlettségi fokáról. Mint azt magától a titántól megtudjuk, az emberek olyan kulturális vívmányokat köszönhetnek neki, mint a házépítés, a csillagászat, a matematika, az írás, a lőtartás és az állatok mezőgazdasági alkalmazása, a hajókon a vitorlahasználat, az orvosságok, a jóslás, az áldozati rituálé – ennyiben Hésiodost követi Aischylos – és a nemesfémek bányászata (442–503). Felsorolása végén nem véletlenül jelenti ki büszkén: „ember minden tudása én tőlem való.” (506)

Van azonban Prométheus kezében valami, amellyel sakkban tudja tartani Zeust és amely miatt bizton remélheti, hogy büntetése nem lesz örök (vö. 191–192): egy jóslat, miszerint egyszer Zeus uralma is véget fog érni, egyik fiúgyermeké ugyanis hatalmasabb lesz nála és megfosztja trónjától.²⁰ Prométheus azonban nem árulja el, hogy melyik asszonytól/istennőtől születendő gyermeke törhet ilyen babérokra, Zeus pedig a darab során hiába próbálja elérni, hogy a titán valljon színt. Későbbi történetekből ismert, hogy ez az istennő Thetis, akivel éppen ezért nem Zeus fog nászra lépni, hanem kiházasítja Péleusnak, halandó gyermekük pedig, Achilleus, valóban hatalmasabb lesz apjánál.

19 Ritoók 2009, 126. Hésiodos forrásaihoz ld. Ritoók 2009, 121. 4. lábjegyzet.

20 Más változat szerint Themis jövendőli Zeusnak (és Poseidónnak), hogy Thetis-től születendő fia hatalmasabb lesz nála. Ehhez ld. Pindaros *Isthm.* 8,27–40; Apollodóros 3,13,5. Ez a mítoszváltozat állhat amögött, hogy Aischylosnál Prométheus anyja Gaia/Themis, akitől a titán jóstehetségét kapja. A jóslat és a jövőre való előreutalások szerepéhez Aischylosnál ld. Griffith 1983, 16–19.

Aischylos után a 4. századi athéni filozófus, Platón nyúlt Prométheus mítoszához, hogy *Prótagoras* c. dialógusában a címszereplő szofistának, az 5. század második felében Athénban tevékenykedő Prótagorasnak a közösségalkotó tudásról (*politiké techné*) kifejtett tanítását mitikus köntösben adhassa elő. Platón a Sókratés és Prótagoras között folytatott beszélgetés egy pontján utóbbi résztvevő szájába egy mítoszt ad, miszerint az istenek az élőlényeket a föld belsejében földből, tűzből és más anyagokból keverték ki és formálták meg, majd Prométheust és Epimétheust bízták meg azzal, hogy a föld mélyében nevelődő lényeket különböző, az életben maradáshoz szükséges képességekkel, tulajdonságokkal ruházzák föl (320d).

Prométheus, akárcsak Hésiodosnál és Aischylosnál, itt is az osztást végrehajtó szerepébe kerül, ennyiben Platón a korábbi szerzők gondolatmenetét követi. A történet azonban más irányt vesz: Epimétheus arra kéri testvérét, hogy a képességeket ő oszthassa szét, és Prométheus csak utólag ellenőrizze, hogy öccse mit végzett (320e). Ahogy az sejthető, Epimétheus – nevéhez híven (ld. fent) – a képességek szétosztásánál balga módon jár el, ugyanis csupán az állatok körében végzi azt el, az ember „pőrén”, a túléléshez szükséges tulajdonságok és képességek híján marad, kiszolgáltatva a vadállatok támadásainak (321c).

Prométheus ekkor lép közbe, és az istenektől – Athénétől és Héphaistostól – ellopja a szaktudást és hozzá a tüzet (*entechnos sophia; empyros techné; démiurgiké techné*) – utóbbi nélkül ugyanis előbbi sem használható –, hogy azt szétosztva az emberek körében, és így isteni javakban részesítve őket, képessé tegye az emberiséget a mesterségek űzésére, a földművelésre, a ruhakészítésre és egyéb vívmányokra, amelyek fennmaradásukhoz szükségesek (321d – 322a). Prométheus tehát itt is segít az emberen, de segítsége nem elegendő az ember túléléséhez. A közösségalkotás képessége (*politiké techné*) ugyanis hiányzik, az Zeusnál marad, anélkül pedig az emberek szétszóródva élnek és hadművészet híján ki vannak szolgáltatva a vadállatok támadásainak. Kísérletet tesznek ugyan városok alapítására, de az ekkor még rosszul sült el és egymás ellen elkövetett jogtalanságaik miatt folyamatosan pusztulnak (322b–c).

Látva az emberek sanyarú helyzetét, Zeus megkönyörül rajtuk, és Hermésszel elküldi a *dikét* (jog, igazság) és az *aidósz* (tisztességérzés, szeméremérzet), azt a két alapértéket, amelyek segítségével az ember közösségben élhet és megvalósulhat a *phília*, a „barátokat egyesítő kötelék”, valamint a *politiké techné* (322c).²¹ Utóbbi pedig Zeus parancsa nyomán mindenki osztályrészévé válik – szemben a többi mesterséggel (*techné*), amelyek űzői

21 Bárány István fordítása. A *diké* és az *aidósz* fogalmának Prótagoras általi alkalmazása a hésiodosi *Munkák és napok* 200. sorára utalhat.

között nagyfokú specializáció lesz jellemző –, tehát minden ember természete szerint képessé válik a közösségalkotásra, hiszen ha csak kevesen lennének erre képesek, nem jönnének létre városok, aki pedig nem tudja magáévá tenni a jogot és a tisztességet, annak halállal kell lakolnia (322d).

Eddig a mítosz, amelynek a platóni dialógusban fontos szerepe van: ezzel bizonyítja Prótagoras, hogy a közéletben mindenkinek, még az egyszerű mesterembereknek a szavát is figyelembe kell venni, hiszen Zeus döntése nyomán bennük is megvan az a képesség, amelyet *politiké techné*nek nevezünk. A prótagorasi történet burkoltan az athéni demokrácia dicséretét fogalmazza meg, amelyben kézművesek, mesteremberek is részt vehettek (324c), és amellyel Platón, mesteréhez, Sókratészhoz hasonlóan, messzemenőig nem értett egyet. A dialógus fiktív idejében, az 5. század második felében Athén specializált társadalmának és gazdasági rendszerének a működéséhez és felvirágoztatásához a szóban forgó kézművesek valóban hozzájárultak, az ő mesterségüket, egzisztenciájukat pedig – a mítosz alapján – Prométheus adománya (a tűz) tette lehetővé. Prótagorasnak tehát kapóra jön a prométheusi történet, hogy Sókratészsal folytatott vitájában azt ütökártyaként használja és bizonyítsa: a közéletben mindenki részt vehet, mert Zeus akarata nyomán mindenki részesült a közösségalkotás képességéből (*politiké techné*).

Platón más munkáiban is utal Prométheus alakjára: az *Államférfi* c. dialógusában Prométheust a többi isten között sorolja fel, akik az elárvult, gyöngé emberiség számára adnak eszközöket az önálló élethez. Ebben az esetben nyoma sincs annak, hogy Prométheus tettét negatívan értékelné a többi isten: a tüzet ugyanis nem lopja és nem titokban osztja szét az emberek között. Éppen ellenkezőleg: szerepe ugyanolyan fontos, mint Héphaistosé, Athénéé vagy Démétéré, hiszen az aranykor elmúltával, amikor még maguktól termettek a földek (vö. fent Hésiodos leírásával) és az istenek tökéletesen gondoskodtak mindenkiről, az új korszakban az emberek már *atechnoiként* léteztek, tehetetlenek, ügyetlenek voltak, mesterségeket nem ismertek, ezért a szóban forgó istenek, köztük Prométheus, megmutatták nekik adományait és így biztosították a fennmaradásukhoz, boldogulásukhoz szükséges életfeltételeket (274c–d).

A *Gorgias* zárómítoszában az aischylosi motívum továbbgondolásával találkozunk: a filozófus szerint Zeus parancsára Prométheus szünteti meg az emberek előrelátását, hogy azok ne tudják előre haláluk óráját. A dialógus tehát azt állítja, hogy Prométheus a zeusi akarat végrehajtója, amelyben a főisten parancsának engedelmeskedik. Ez szükséges ahhoz, hogy a zeusi rend beteljesedjen és a halottak lelkeit helyesen tudják megítélni az alvilág bírái (523d). A *Philébos* c. platóni dialógusban a tűz az istenek ajándékaként jelenik meg, amely Prométheus közvetítésével hullott az emberek közé (16c), majd arról olvasunk, hogy a régen élt emberek kiválóbbak voltak

a jelenben élőknél és az istenekhez közelebb álltak: a gondolat a hésiodosi Mékóné-jelenet isten-ember viszonyát idézi meg (ld. fent). Végül Platón második levelében olvasunk Prométheusról, akit úgy társít a filozófus Zeushoz, ahogy Kroisost és Solónt Kyroshoz, Teiresiaszt Kreónhoz, Palamedést Odysseushoz. Az említett párok értelem és hatalom viszonyát példázzák, közös bennük, hogy az uralkodó és bölcs ellenfele bizonyos kérdésekben összekülönböztek/nem értettek egyet, előbb-utóbb azonban a bölcsnek lett igaza, az uralkodó pedig elbukott vagy kárt szenvedett (2, 311b).

A Prométheushoz kapcsolt adományok, vívmányok nem merültek ki ennyiben, nem pusztán a tűzlopás, a mesterségek elterjesztése és a kultúra megalapozása írható a titán számlájára. Egyes források tudni vélik, hogy ő alkotta meg agyagból vagy földből és vízből (olykor könnyekből) az embert (ahogy Hésiodosznál Héphaistos is agyagot használt Pandóra elkészítéséhez).²² Az emberalkotás motívuma valójában a hésiodosi történet továbbgondolása: a 7. századi boiót költőnél Prométheus trükkjei még csupán az emberre jellemző létkörülmények megalkotásához, az emberi státusz definíciójához vezetnek. A mékónéi áldozati lakoma során fölállított szertartásos rend megszabja, hogy ember és isten nem ugyanazt kapja a lakoma során, a két ontológiai kategória más-más ételt fogyaszt (előbbi húst kap, utóbbi a csontok és a zsír elégetéséből származó illattal kénytelen beérni) és a közöttük meglévő különbséget ezáltal is kifejezésre juttatja.²³ Ezzel megtörténik a két szféra elválasztása egymástól.

Az azonban, hogy Prométheus alkotná az embert (és más élőlényeket), bár a hagyomány korábbra mehet vissza, csupán későbbi korok szövegeiben bukkan föl. Aristophanés *Madarak* c. komédiájában „hulló falevéltre hasonló / emberi nem gyarló sáralkat”-ként mutatja be a földi halandókat (685–687), amely leírásban Prométheus alakja sejlik fel nevének említése nélkül.²⁴ A platóni *Prótagoras* (ld. fent) az ember és más élőlények megalkotását az istenekre vezeti vissza, Prométheus itt csak a képességek szétosztásában érdekelt. Az emberteremtés és Prométheus kapcsolatáról elsőként a pontoszi Hérakleidésnél olvasunk, aki Platón fiatalabb kortársa volt, és aki szerint a titán Zeus parancsára fogott az ember megalkotásába.²⁵

22 A témában ld. Kraus 1957, 696–698; Burkert 2011, 288. A könnyekhez ld. Themistios *Orat.* 32, p. 434 Dind.

23 Az istenek nem esznek kenyeret és nem isznak bort, ezért halhatatlanok: *Ilias* 5,342–342. A búzafogyasztó emberhez ld. *Ilias* 6,142; *Odysseia* 1,349; 6,8; 13,261; *h. Apollón* 458; Hés. *Theog.* 512; *Munkák és napok* 82; Sophoklés *Philoktés* 707–710. Vö. West 1966, 310. Az ember evési szükségletéhez és ennek átkos következményeihez ld. *Odysseia* 15,344; 17,286–287; 17,473–474; 18,53.

24 Arany János fordítása.

25 *Etym. Magnum* 471; Kraus 1957, 684.

Kr.e. 4. századi athéni komédiaszerzőknél is felbukkan a motívum az ember Prométheus általi teremtéséről, így pl. Philémónnál (fr. 93) vagy Menandrosnál (fr. 535 Kock), bár ő csupán a nő megalkotását kapcsolja Iapetos fiához.²⁶ A történettel a hellénisztikus korban (pl. Kallimachos fr. 493) is találkozunk, és az egészen a császárkorig népszerű volt (pl. Apollodóros 1,7,1; Lukianos *Prométheus* 12–13; 17; Ailianos *De natura animalium* 1,53), sőt a 2. századi görög útleíró, Pausanias tudni véli (10,4,4), hogy a phókisi Panopeusnál két olyan sziklatömb áll, amelynek a színe az ember bőrével egyezik meg, illata pedig az ember bőrének illatát idézi. Mint megtudjuk, ez a két sziklatömb annak az agyagnak a maradéka, amelyből Prométheus az embereket formálta.²⁷ Az emberalkotás motívuma annak tükrében is érdekes, hogy a mitikus hagyomány szerint Prométheus áttételesen, fián, Deukaliónon keresztül az özönvíz utáni ember őseként is azonosítható, ráadásul Deukalión fiát, Hellént minden görög ősapjaként említik forrásaink.²⁸

Összefoglalásul érdemes a Prométheus-alak és a Zeus-Prométheus viszony evolúciójára még egy pillantást vetni. Hésiodos, a 7. századi boiót földműves-költő számára Prométheus még aligha pozitív figura. A titán inkább szimbolizálja a vaskori ember nehézségeit, ő az, aki megcsalja és meglopja Zeust, és ezzel provokálja a főisten haragját. A Prométheus (és Pandóra) által elhozott új világ a munka kényszeréről szól, de arról is, hogy az istenekkel szemben újfajta viszonyulást lehet kiépíteni. Az isten ugyanis segíti az embert, bőséget, termékenységet ad, ha az ember dolgozik (ld. fent).

Aischylos és Platón egészen más társadalmi környezetben nyúlnak Prométheus mítoszához és használják föl műveikben a titán történetét. Aischylos nem tesz különbséget tudomány és technológia között, a számolás, a jóslás, az orvoslás, a lótenyésztés, a hajózás és a bányászat egyformán Prométheus ajándékaként értelmeződik, aki ilyen módon egyszerre a tudomány, a technológia és a mesterségek istene, és az emberiség jótévője. Az ember isteni adományok nélkül gyöngé, kiszolgáltatott gyermek,

26 A Sapphó (fr. 207 = Serv. Verg. *Ecl.* 6,42) és a meseíró Aisópos nevéhez kapcsolt szövegekben (nr. 247; 515; 516; 517; 530) szereplő hagyomány is erre az időszakra, a Kr.e. 4. századra mehet vissza. Ehhez ld. Kraus 1957, 685.

27 A Prométheus nevéhez kapcsolt emberteremtés a római költőknél kedvelt motívum. Ehhez ld. pl. Catullus 64,294 sk; Ovidius *Met.* 1,78–88. További említések: Hyginus *Fab.* 142; Hyginus *Astron.* 2,42; Propertius *Eleg.* 3,5; Statius *Theb.* 8,295; Martialis 10,39,4; Valerius Flaccus *Argon.* 4,58–81; Iuvenalis 4,135; 15,84. Prométheushoz kapcsolt további vívmányok: testgyakorlás (Philostratos *Gymn.* 14); kovakő (Diodóros 5,67); gyűrűviselés (a bilincsek viselésének analógiájásképpen: Plinius *Nat. hist.* 37,1,2).

28 Apollodóros 1,7,2; *schol.* Apollónios Rhodios *Argon.* 3,1086.

akinek a felnőttkorát Prométheus hozza el. Ezt Zeus eredetileg gátolni próbálta, sőt az emberi faj elpusztítására tört, ám végül kiegyeznek (még ha ez nem is a *Leláncolt Prométheus* c. darab fiktív idejében történik), ami a titán megszabadulásához és Zeus uralma megtartásához vezet. Aischylos tehát az ember új koncepciójába integrálja a tudomány, a művészet és a technológia kategóriáit, álláspontja szerint ugyanis azok egyformán definiálják azt az új embert, amelyet Prométheus adományai hívtak életre. Az istenekkel szemben pozíciót, jussot követelő embernek mint tudományt, művészetet, technológiát űző lénynek Prométheus válik a szimbólumává.

Platónnál ugyan szó esik Prométheus bűnhődéséről (322a), de az Aischylosnál még csak sejtetett kiegyezés Zeus és Prométheus között (*PV* 192; 771; vö. Lukianos *Prométheus* 19) a filozófusnál már inkább együttműködésnek tűnik: mindketten az élőlények, köztük az ember megfelelő tulajdonságokkal és képességekkel való fölruházásában érdekeltek. A titán tehát nem az emberiség egyetlen jótévője, hiszen Zeusra van szükség, hogy Epimétheus hibáját orvosolja, és végső soron a főisten jóindulata lesz az, amely az embert kiemeli a vadállatok közül, és képessé teszi arra, hogy városokat alapítva és társadalmat alkotva valóban emberhez méltó életet éljen.

Zeus segítsége nélkül Prométheus adománya, a tűz nem volna elégséges az emberiség fennmaradásához, szükség van a főisten belátására és empátiájára: segíteni az embert a *diké* és az *aidós* révén, amelyek a *politiké techné* előfeltételei. De Platón filozófiájában a tűz ellopása révén elterjesztett nem politikai jellegű *techné*, a kézművesség, a mesterségek űzése egészen különálló szféraként jelenik meg: aki effélével foglalkozik, annak a politikai életben nincs helye. Platón/Sókratész ezen a ponton Prótagoras véleményével helyezkedik szembe és mond áttételes kritikát az athéni demokrácia működéséről.²⁹

Prométheus történetei, akárcsak Héphaistoséi, a technológiai fejlődés szférájához kapcsolódnak, ahhoz a gondolatkörhöz, amely a görögséget az *Ilias* tanúságtétele (a 18. énekben olvasható achilleusi pajzsleírás) alapján már a Kr.e. 8. században foglalkoztatta.³⁰ A kézműves mesterségek, amelyek legtöbbször tűzhasználat nélkül nem képzelhető el, külön csoportot alkottak a görög társadalomban, közöttük is külön kategóriát képeztek a fémművesség olykor félelemmel, gyanakvással, olykor csodálattal szemlél, olykor viszont lenézett, perifériára szorított képviselői.³¹

29 Vö. Vernant 2006b, 284–285.

30 *Ilias* 18,369–615. Prométheus és a technológiai fejlődés gondolatához ld. Vernant 2006a, 263–273. Héphaistos alakjához ld. Lindner 2025 (további szakirodalommal).

31 A kovácsok, fémművesek sok archaikus kultúrában a társadalom perifériáján helyezkedtek el. Ehhez ld. Graf 1999, 325; Vernant 2006b, 279–292.

A tűz mint természeti elem ambivalenciáját egyszerre pusztító és jótékony hatása adja, amely kettősség a tüzet használó mesteremberek (*technités*) értékelésére is rányomta bélyegét. A *technités* a politikai életben aligha töltött be vezető tisztséget, mesterségére mégis szüksége volt a társadalmi elitnek.³² A történetek, ahogy Héphaistos segíti Zeust uralma kiépítésében (pl. a főisten parancsára ő bilincseli a sziklához Prométheust), amiként – Aischylos olvasatában – Zeus uralma fenntartásában Prométheusnak is szerepe van (ld. a jóslatot Zeus uralmának a végéről), vagy ahogy Platón *Prótagoras* c. dialógusában az emberiség életkörülményeinek javításában Zeus és Prométheus együttműködni kénytelen, azt jelzik, hogy a mesteremberek szerepe nélkülözhetetlen volt minden uralkodó számára és a társadalom megfelelő működése érdekében.

Másfelől a pusztító természeti erőt megzabolázni képes *technitést*, aki speciális, mások számára nem hozzáférhető és sok esetben tudatosan rejtett szakértelme révén különféle fémekből volt képes pusztító fegyvereket, az élet kioltására alkalmas eszközöket készíteni, a társadalom egyúttal félelemmel vegyes csodálattal szemlélte. Ebből fakad, hogy a görög gondolkodásban a kovácmesterséget, a fémművességet mint titok övezte foglalkozásokat a varázsláshoz hasonlították, az azt feltaláló személyeket, félisteni lényeket pedig (pl. az idai Daktylosokat, a telchineket vagy a Kuréseket) gyakran varázslóként képelték el.³³

Ugyanezt az ambivalenciát láthatjuk Héphaistosnak, a tűz görög istenének értékelésében is – akinek mágiához, varázsláshoz kötődő aspektusa szintén ismert forrásaink alapján – és ez adhatja Prométheus alakjának a kettősségét is, akinek mágiához fűződő kapcsolata csupán áttételesen, egy a titán után elnevezett gyógynövény hatásán keresztül rajzolódik ki.³⁴ Prométheus ambivalens alakjára Hésiodos, Aischylos és Platón egyaránt

32 Ritoók 2009, 120.

33 Fémművesség és mágia kapcsolatához ld. Diodóros 5,55; 5,64; 17,7; Strabón 14,2,7; *schol.* Apollónios Rhodios *Argon.* 1,1129 sk.; ill. Szilágyi 1962, 14–16; Graf 1999, 323–328; Vernant 2006b, 283.

34 Héphaistos ambivalens értékeléséhez és mágiához fűződő kapcsolatához ld. Lindner 2025, 18–21; vö. Faraone 1987, 257–280. Prométheus és a mágia kapcsolatához ld. Apollónios Rhodios *Argon.* 3,844–863, amely szerint a *Prométheion* elnevezésű növény Prométheus húsának földre hullott véres gennyéből (más változat szerint földre hullott véréből) sarjadt és mágikus hatású volt: ha az ember testét ezzel kenték be, akkor nem fogott rajta a bronzfegyver, nem tett kárt benne a tűz, ereje pedig megsokszorozódott. A titán és a növény közötti szoros kapcsolatra utal, hogy amikor Médeia kitépi a földből, Prométheus fájdalmat érez (864–866). A *Prométheion*hoz ld. még Propertius *Eleg.* 1,12; Seneca *Medea* 705–719; Valerius Flaccus *Argon.* 7,352–357.

rámutattak: negatívumokra, pl. arra, hogy Prométheus fellépése bajok, nyomorúságok forrásává válik az ember számára, de pozitívumokra is, amelyek Prométheus tűzlopásából és egyéb kulturális vívmányok embe-
reknek való átadásából, megmutatásából fakadtak. Prométheus alakjának ez a kettősége tehát arra a görög társadalomban megfigyelhető értékítélet-
re megy vissza, amellyel a tüzes mesterségek képviselőit szemlélték, vagy
szélesebb perspektívában: ahogyan a munka emberi társadalomban betöl-
tött szerepére tekintettek.³⁵

Amit tehát Héphaistos isteni *pantheonon* belül elfoglalt pozíciójáról for-
rásaink közölnek, az legalább annyira igaz Prométheusra is: mindketten
ellentmondásos, az istenek körében maguknak tekintélyt és különleges po-
zíciót kivívó figurák, akiknek a szerepe szükséges a zeusi rend fenntartá-
sához. Ennek a Héphaistos és Prométheus közötti sajátos párhuzamnak a
mitikus értelmezése lehet az a történet, amely Athéné Zeus fejéből történő
megszületéséről tudósít, és amelyben a görögség a főisten segítőjeként hol
Héphaistost, hol Prométheust szerepelteti.³⁶ Fölvethető, hogy a görög mű-
vészetben a Zeus és Athéné közelében ábrázolt szakállas figura, kezében
kalapáccsal, pörölyvel – a külső szemlélő számára, értelmezéstől függően
– akár a kovácsisten, akár az embereknek tüzet ellopó titán is lehetett.³⁷ Ez
a mitikus párhuzam a kultusz szintjén is megjelenik: Athénban Héphaistos-
nak és Prométheusnak közös oltára volt Akadémós ligetében, ill. Promét-
heus oltárától indult az athéni Prométhia és 421/420-tól a Héphaistia ünne-
pén tartott fáklyás futóverseny.³⁸

A fenti áttekintés jelzi, hogy különböző korok különféle viszonyulásra
igyekeztek lépni Prométheus mítoszával: Hésiodos (Kr.e. 7. sz.), Aischy-
los (Kr.e. 5. sz.) és Platón (Kr.e. 4. sz.) más-más időszakban, más és más

35 A munkához fűződő görög attitűdhöz ld. Balme 1984. A kézművesek, földmű-
vesek politikai életből való kizárásához ld. Platón *Állam* 415c; 565a; Aristotelés
Politika 1278a; Xenophón *A gazdálkodásról* 4,2–3. A munka megbecsüléséhez ld.
Thukydides 2,40; Xenophón *Emlékeim Sókratésről* 2,7.

36 A kétféle változathoz ld. Euripidés *Ión* 455; Apollodóros 1,3,6. Vö. Kraus 1957,
696.

37 Ahogy ez a Parthenón keleti oromcsoportjában szereplő alak értelmezésekor
fölmertült a kutatásban. Vö. Kraus 1957, 696. A Prométheus-ábrázolásokhoz ld.
LIMC s.v. Prométheus (vol. 7/1, 531–553)

38 *schol.* Sophoklés *OC* 56; Pausanias 1,30,2. Prométheusnak kevés helyen van
kultusza: Lukianosnál éppen amiatt panaszkodik, hogy Hellasban alig van
temploma (*Prométheus* 14). Athén ebben az esetben kivételnek minősül, mivel
Prométheus az athéni polis-vallás fontos alakja volt. Ehhez ld. Ps-Xenophón
AP 3,4; Aristophanés *Békák* 131; *IG* I² 84; 1138. A Prométheus-kultuszokhoz ld.
Pausanias 2,19,8; 10,4,4; vö. 9,25,5–10.

aspektusból közelítettek a Prométheus-alakhoz. A titán töretlen népszerűségnek örvendett az archaikus kortól elkezdve a római császárkoron és a középkoron át egészen a modernitásig. Sokféle korszak különféle értékrendű szerzői próbálták meg kiemelni a mítoszból azokat a motívumokat, amelyeket fontosnak tartottak és azokon keresztül igyekeztek közönségük számára értelmezhetővé tenni a titán személyiségét. A probléma tehát, amit Prométheus alakja szimbolizált, sok korszakon át jelen volt, és ezért sokan kíséreltek meg vele viszonyulást kialakítani.³⁹

Prométheusban a középkor és a reneszánsz határán mozgó Boccaccio a *homo doctus*t látta, aki érzékelve az ember, a *homo naturalis* tökéletlenségét, tanítani próbálja és *homo civilisszé* kívánja tenni, ehhez pedig ellopja a tüzet mint isteni bölcsességet, amely minden tudomány forrásává lesz. A 15. század második felében alkotó Marsilio Ficino számára – Boccaccio nyomán – Prométheus mítosza az embernek a végső tudás iránti vágyát, a titán bűnhődése pedig az embernek a saját értelme által okozott szenvedését szimbolizálta. Erasmus saját kora műveletlensége fölött érzett fölháborodását próbálta meg kifejezésre juttatni a „*Prometheus est nobis imitandus*” („nekünk Prométheust kell utánoznunk”) felkiáltásban. Natale Conti 16. századi olasz költő a Prométheus engedetlensége miatt az emberiségre zúdított bajok és a protestantizmusnak mint a lélek bűnös arroganciájának a terjedése miatt fellépő háborúk, pusztítások között vont meglepő párhuzamot.

Voltak, akik a tudományos és technológiai haladást hangsúlyozták Prométheus alakján keresztül (G. Bruno, F. Bacon), a 18. és 19. század fordulóján Zeus ellenfelét és az ember teremtőjét látták a titánban, vagy azt a szabadszellemű, öntudatos, de az emberekért felelősséget érző alakot, aki elutasította a felsőbb (isteni) hatalmakat és lázadt ellenük (Voltaire, Goethe). A romantika kora ezt a Prométheus-képet vitte tovább és mutatott rá a titán alakján keresztül saját szabadságvágya és lázadása emberiségformáló lehetőségeire (Shelley, Byron, Nietzsche).⁴⁰

Hésiodosszal, a Kr.e. 7. századi boiót költővel indult azon szerzők sora, akik Prométheus alakján és történeteinek keresztül valamit közölni akartak isten és ember viszonyáról, az ember helyéről a kultúrában, és megmutatni azokat a létkörülményeket, vívmányokat, képességeket, amelyek az embert elválasztják az állattól. A tűz ellopása nem lázadás volt az isteni rend ellen, és nem pusztán a főisten bosszantása, becsapása, hanem az örök zeusi terv megvalósítása érdekében tett lépés, amely az embert elindította a kulturális és technológiai fejlődés ma sem lezáródó útján. Hogy aztán Sophoklés

39 Ritoók 2009, 119.

40 A fenti példákhoz ld. Raggio 1958 *passim*.

kínzó kétértelműséggel beszéljen a csodálatos – vagy a görög *deinos* szó értelmezésétől függően – rettenetes és szörnyű emberről az *Antigoné* híres kardalában, aki „a Földanya / szüntelenül termő testét / töri újra meg újra, befogva / ekébe az öszvért (...). Befogja ravasz leleménnyel / a bérci tetők szilaj állatait. (...) Kitalálta szavak, száguldó gondolatok, / s kormányzó törvények tudományát / (...) És bár a haláltól / nem menekülhet: / kiszelte nehéz kórokra a gyógyírt. / (...) Megáldva a mesterség fortélyáival / tör a jóra s a rosszra”⁴¹ Aischylosszal szólva: mi ezek közül az, amelyik nem Prométheus adománya és nem a titán merészsége folytán lett az ember osztályrészévé?

RÖVIDÍTÉSEK

Aischylos PV = Aischylos *Prometheus Vincetus* (Leláncolt Prométheus)

IG = *Inscriptiones Graecae*

LIMC = *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*

Ps-Xenophón AP = Ps-Xenophón *Athénaión politeia* (Az athéniak állama)

Sophoklés OC = Sophoklés *Oidipus Kolónosban*

IRODALOMJEGYZÉK

- Balme, M. 1984. Attitudes to Work and Leisure in Ancient Greece. *Greece & Rome*, 31/2, 140–152.
- Burkert, W. 2011. *Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche*. Stuttgart.
- Cole, Th. 1967. *Democritus and the Sources of Greek Anthropology*. Cleveland.
- Faraone, Ch. 1987. Hephaestus the Magician and Near Eastern Parallels for Alcinous' Watchdogs. *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 28/3, 257–280.
- Frazer, J. G. 1930. *Myths of the Origin of Fire*. London.
- Graf, F. 1999. Mythical Production: Aspects of Myth and Technology in Antiquity. In: Buxton, R. (szerk.): *From Myth to Reason. Studies in the Development of Greek Thought*. Oxford, 317–328.
- Griffith, M. 1983. *Aeschylus: Prometheus Bound*. Cambridge.
- Kerényi, K. 1963. *Prometheus: Archetypal Image of Human Existence*. Princeton.
- Kraus, W. 1957. *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Vol. 45. Stuttgart, 653–702.
- Lindner, Gy. 2025. Héphaistos, a kívülálló – A tűz istene a görög vallásban. In: *Tűzoltó Múzeum Évkönyve*, 11, 9–22.

41 Sophoklés *Antigoné* 332–375. Mészöly Dezső fordítása.

- Raggio, O. 1958. The Myth of Prometheus: Its Survival and Metamorphoses up to the Eighteenth Century. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 21/1-2, 44–62.
- Ritoók, Zs. 2009. Prométheus alakja a görög tragédiában. In.: uő. *Vágy, költészet, megismerés. Válogatott tanulmányok*. Budapest, 119–137.
- Szilágyi, J. Gy. 1962. *A görög művészet világa II*. Budapest.
- Thomsen, A. 1909. Der Trug des Prometheus. *Archiv für Religionswissenschaft*, 12, 460–490.
- Trencsényi-Waldapfel, I. 1983. Pandóra-mítoszok. In.: uő.: *Vallástörténeti tanulmányok*. Budapest, 33–58.
- Vernant, J. P. 1990. The Myth of Prometheus in Hesiod. In.: uő.: *Myth and Society in Ancient Greece*. New York, 183–201.
- Vernant, J. P. 2006a. Prometheus and the Technological Function. In.: uő.: *Myth and Thought Among the Greeks*. New York, 263–273.
- Vernant, J. P. 2006b. Work and Nature in Ancient Greece. In.: uő.: *Myth and Thought Among the Greeks*. New York, 275–292.
- West, M. L. 1966. *Hesiod. Theogony. Edited with Prolegomena and Commentary*. Oxford.

KÉPJEGYZÉK

- Címoldal képe   Heinrich Füger: *Prométheusz tüzet hoz az embereknek*.
(1817) commons.wikimedia.org

A TŰZOLTÓSISAKOK FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE AZ ÓKORTÓL A MODERN KORIG – 1. RÉSZ

HISTORICAL OVERVIEW OF THE DEVELOPMENT OF FIRE HELMETS FROM ANCIENT TO MODERN TIMES – PART 1

Absztrakt: A tűzoltósíak a tűzoltói hivatás egyik legfontosabb és legismertebb védőfelszerelése, amely a fej védelmén túl a hivatás szimbólumává is vált. A tanulmány ismerteti a katonai sisakok hatását, a korai kalapoktól és filc fejfedőktől a 19. században megjelenő réz- és bőrsisakokig, valamint a francia és német modellek szerepét. Bemutatja a 20. századi technológiai fejlődést, az acélsisakok korlátait és a modern, kompozit anyagokból készült védősíakok megjelenését. A kutatás rámutat arra, hogy a síak fejlődése szorosan összefügg a tűzoltás technikai fejlődésével.

A tanulmány első része a tűzoltó fejevédők történeti fejlődését mutatja be az ókortól egészen a modern kori francia és német síakokig.

Kulcsszavak: tűzoltósíak, Franciaország, Németország, Pickelhaube, dragonyos

Abstract: The firefighter helmet is one of the most important and best-known protective equipment in the firefighting profession, which has become a symbol of the profession in addition to protecting the head. The study describes the impact of military helmets, from early hats and felt hats to the copper and leather helmets that appeared in the 19th century, as well as the role of French and German models. It presents the technological development of the 20th century, the limitations of steel helmets and the appearance of modern protective helmets made of composite materials. The research shows that the development of the helmet is closely related to the technical development of firefighting.

The first part of the study presents the historical development of firefighter head protection from antiquity to modern French and German helmets.

Keywords: firefighter helmet, France, Germany, pickelhaube, dragoon

I. A TŰZOLTÓSISAK, EGY HIVATÁS JELKÉPE ÉS ANNAK TÖRTÉNETE

Kevés olyan felszerelés található a tűzoltóság eszközparkjában, amely olyan erősen azonosítható lenne magával a tűzoltóval, mint a sisakja. A sisakok elsődleges célja az emberi test egyik legérzékenyebb pontjának, a fejnek a védelme, amely nem csak a központi idegrendszerünk védelmét szolgálta, hanem legfontosabb érzékszerveinkét is. Bár agyunk és különböző érzékszerveink koponyánkhoz köszönhetően viszonylagos védelemmel rendelkeznek, azonban elődeink hamar rájöttek arra, hogy egy jól irányzott ütés hatására koponyánk és általa védett szerveink megsérülhetnek, ami maradandó sérülésekhez vagy halálhoz vezethet. Emiatt a sisakok kialakításakor nagy hangsúlyt fektetettek a funkcionalitásra, a védelemre. Ez a védőeszköz azonban nem csupán óvja viselőjét, hanem már távolról is egyértelműen jelzi hivatását, sokszor pedig egy-egy motívum, felirat vagy jelvény formájában megjelenik rajta viselője rangja, beosztása is. Mielőtt a mai, modern tűzoltóságok elterjedtek volna, a múltban sokféle anyagból készült, változatos formájú fejfedővel találkozhattunk. A „sisak” helyett akár a „fejvédő” kifejezést is használhatjuk, hiszen a korabeli tűzoltók, vagy a tűz oltásában résztvevő személyek nem csupán sisakot, hanem akár egyszerű filckalapot is viselhettek. A fejfedők fejlődése kezdetben rendkívül lassú volt, évszázadok teltek el, mire egy-egy jelentősebb újítás jelent. Ennek oka elsősorban az volt, hogy a tűzoltási módszerek és maguk a szervezett tűzoltóságok is sokáig változatlanok maradtak.

I.1. A tűzoltó fejfedők eredete

Az emberiség történelmének legkorábbi szakaszára tehető az a pillanat, amikor a *Homo sapiens* képes volt a tűz erejét a maga javára hasznosítani, ugyanakkor önvédelmi módszereket is ki kellett fejlesztenie; amit ha elmulasztott, a tűz pusztításának volt kiszolgáltatva. A tűz így nemcsak barátjává, hanem – mivel életét és vagyonát folyamatosan fenyegette – ellenségévé is vált, amelyet folyamatosan figyelnie és irányítani kellett.

Több külföldi kutatás foglalkozott már a tűzoltóságok történetével és fejlődésével, magyar nyelven azonban viszonylag kevesen, ezért jelen írás hiánypótló jelleggel íródott. Megvizsgálva a rendelkezésre álló forrásokat, megállapítható, hogy nincs pontos, hivatalos dátum, amelyhez az első, speciálisan tűzoltási célra készült fejfedő megjelenését köthetnénk. Ellentétben sok más védőfelszereléssel, a tűzoltóságok kialakulása nem nyúlik vissza egészen az ókori római vagy görög időkre. Inkább egy fokozatos fejlődést figyelhetünk meg, amely során a fej védelmére szolgáló eszközök egyre inkább alkalmazkodtak a feladatokhoz.

A legkorábbi időkben, amikor még nem létezett szervezett tűzoltóság, a tűz oltásával olyan személyek foglalkoztak, akiknek alapvetően nem ez volt az elsődleges feladatuk. Például a ninivei palotában talált, Kr.e. 850-ből származó dombormű asszír katonákat ábrázol, akik háborús körülmények között tüzet oltanak. Lákis ostroma során az asszír katonák az égő ostromtorony tüzeit fékezik meg. Kínában Kr.e. 564-ből származó dokumentumok is tanúskodnak arról, hogy katonákat bízták meg tűzoltási feladatokkal. Ez jól mutatja, hogy a szervezett tűzoltó egységek megjelenése előtt elsősorban a katonaságra hárult ez a feladat, mivel ők már rendelkeztek egy koordinálható, irányítható struktúrával.¹

A katonák sisakot viseltek egyenruhájuk részeként, amely elsősorban a szűrő- és vágó fegyverek ellen védte őket, de a tűzoltás során is hasznosnak bizonyult. Ebből arra következtethetünk, hogy a tűzoltás kezdetben a katonák kiegészítő feladata lehetett. A késő középkorban, a fejlődő nagyvárosokban (pl. Londonban, Párizsban vagy Nürnbergben) találkozhatunk legközelebb olyan felbérelt személyekkel, akik a korabeli technikákkal oltották a tüzet. Ők már egységesnek tekinthető öltözetet, illetve sapkát vagy kalapot viseltek, amelyen gyakran a település vagy az őket alkalmazó biztosítótársaság címere díszelgett. Ezek a fejfedők azonban alkalmatlanok voltak a tűzoltásra és kényelmetlenné tették a fizikai munkát. Főleg a jó megjelenést és az egységességet szolgálták, hasonlóan a hadsereg színes egyenruháihoz.

Számos korai dokumentum tartalmaz tűzmegelezési előírásokat, amelyek a település kialakítása, a tűz esetén tanúsítandó magatartási formákra illetve a tűzzel bűncselekményt elkövetőkre vonatkozó előírásokat

1. Lákis ostroma során az asszír katonák az égő ostromtorony tüzeit oltják.

1 Herminghaus 1995, 5-7.

2. Egy római kori katona, mellette pedig egy „modern” kori tűzoltó „Kiskőrösi” sisakban.

tartalmaztak, azonban a szervezett tűzoltásra és a tűzoltók megjelenésére nincsenek bizonyítékok. Csak a Római Birodalomban² tették meg az első lépéseket ennek irányába.

Először Licinius Crassus római politikus és hadvezér közel 500 főt számláló tűzoltó brigádja sietett Róma városában a tűz miatt bajba jutottak segítségére. A helyszínre kiérve azonban a beavatkozást mindaddig nem kezdték meg, amíg Crassus arra engedélyt nem adott. Crassus aztán a helyszínen ajánlatot adott a ház tulajdonosának az égő ház megvásárlására, amennyiben pedig azt a tulajdonos elfogadta, az ingatlant és a benne található értéktárgyakat megmentették. Ha azonban visszautasította a vételi ajánlatot, az ingatlant hagyták leégni.

Ezen aztán Augustus császár változtatott, aki uralkodása alatt feloszlatta Crassus rabszolgákból szervezett „tűzoltó egységeit”, és Kr.e. 23-ban létrehozott egy 600 fős hivatásos tűzoltóságot.

Harminc évvel később ez a katonailag szervezett hivatásos tűzoltóság már hét, egyenként 1000 fős cohorsra nőtt. Ezen cohorsok mindegyike két városrészért (tűzoltókerületért) volt felelős.

Kr.u. 150 körül Carnuntum (Petronell) katonai táborában veteránokból álló katonai alapon szervezett tűzoltó egységek működtek, amelyek megtalálhatók voltak az akkori Pannonia más városaiban is, pl. Aquincumban (Budapest), Savariában (Szombathely) és Emonában (Ljubljana).

Az elmúlt évtizedek ásatásainak köszönhetően számos olyan feliratos (epigráfiai) forrást ismerünk, amelyek az ókori tűzoltók létezését és alkalmazását bizonyítják. Ilyen forrás például Lucius Octavius Faustianus felszentelési emlékműve, más néven a Faustianus-oltár (jelenleg a Carnuntumi Múzeumban látható), amely Carnuntum ókori tűzoltóságáról,

2 Lindner 2014, 67–74.

tűzoltó egységéről tanúskodik. A régészek az 1950-es évek végén fedezték fel ezt a leletet a polgár város Nagy Fürdőjében végzett ásások során. Faustianus, a város arisztokráciájához tartozó, magas rangú magistratus volt és egy Genius-szobrocskát adományozott a *collegium fabrum*nak, amely a kor önkéntes tűzoltó egysége volt, amint azt a szobor talapzatán található felszentelési felirat is bizonyítja. Az emlékművet a Volcanalia napján (Kr. u. 219. augusztus 23.) szentelték fel, amely különösen fontos nap volt a *collegium fabrum* számára, mivel ezen a napon ünnepelték Vulcanus, a római mitológiában a tűz, a kovácmesterség, a fémek és a tűzhányók istenét, aki ezeknek köszönhetően a „tűzvédelemben” dolgozók istene is volt.³ A felszentelési oltárt valószínűleg ennek a *collegium*nak a gyűléstermében (*schola*) helyezték el, a fürdő közvetlen közelében.

A szobrot az alábbi felirattal látták el:

„Ezt a Genius-szobrot Lucius Octavius Faustianus készítette Marcus Aurelius Antoninus Pius Felix Augustus császár javára, aki Marcus fia volt; a colonia Claudia Augusta Savaria és a colonia Septima Aurelia Antoniniana Carnuntum decuriója, római lovag, Felső-Pannonia tartomány egykori papja, a Legio XIII Gemina Antoniniana katonai tribunusa, valamint a Cohors II Mattiacorum lovas segédcsoport tribunusa, amelynek tervezett létszáma 1000 fős volt. A szobrot Carnuntum tűzoltóegyesületének ajánlotta fel.”⁴

A második század közepétől Vindobonában (Bécs) szintén működött egy veteránokból álló tűzoltóbrigád, a *collegium centonariorum veteranorum*. Ezek a tűzoltócsapatok a legionáriusokhoz hasonló öltözetet és fegyverzetet, pl. sisakot (*galea*) és mellvértet (*lorica*) viseltek. A tűz megfékezéséhez tűzoltó takarók, vödörök, balták, kiskalapok, fűrészek, kalapácsok, bontószerszámok és szivacsok álltak rendelkezésükre.

A későbbiekben látni fogjuk, hogy ezek a római sisakok szolgáltatottak mintát a francia császári hadsereg alakulatai, később tűzoltóinak a számára a 18. század végén és a 19. század elején.

Az 5. és 6. századi népvándorlások kora, amely példátlan mértékű háborúkat és pusztítást hozott magával, a Római Birodalom megszűnéséhez vezetett Közép-Európában. A Római Birodalom bukásával a tűzoltásban addig elért technikai és szervezési eredmények egyaránt elvesztek. Európában a virágzó, hatalmas államok és városok eltűntek a zűrzavarban és évszázadokra volt szükség ahhoz, hogy visszanyerjék korábbi erejüket. Ez a pusztulás és káosz természetesen kihatással volt a tűzvédelem

³ Lindner 2025, 9–22.

⁴ carnuntum.at/hu/magazin/with-axe-and-bucket-the-roman-fire-brigade-in-antiquity/728, Letöltés dátuma: 2026.01.11.

területére is, és több, mint 1000 évnek kellett eltelnie, mire ismét elérték a Római Birodalom színvonalát.⁵

I.2. Spangenhelm, a kúpos sisak

A *Spangenhelm* vagy más néven a kúpos sisak a Kr. u. 6. és 7. században Európa egyes részein volt elterjedt, népszerűsége a Bizánci Birodalomtól a germán és normann területekig terjedt. Nevét a német *Spangen* szóból eredeztetik, amely kapcsot, szalagot jelent. A sisak jellegzetessége, hogy a fejtetőn lévő pontból kiinduló, lefelé futó négy vagy hat darab fémpánt (Spangen) tartja össze a sisakharangot, a sisaktestet alkotó fémlemezeket vagy szegmenseket. Ennek a kialakításnak az volt az előnye, hogy az ütések, amelyeket többnyire felülről érkeztek, könnyen lecsúsztak. Ez a kialakítás és technika később a tűzoltók fejfedőinél is nagy jelentőséggel bír majd, ott ugyanis a leeső tárgyak elleni védelmet igyekeztek elérni ezzel a megoldással. Anyagként gyakran használtak rezet, mivel könnyen kalapálható, alakítható volt.

I.3. A háromszögletű kalap

Ez a szintén a katonaságnál alkalmazott fejfedő különféle formákban jelent meg. A 17. században szinte minden európai ország katonái, zsoldosai nagy, lelógó karimájú kalapot viseltek, amely fekete vagy szürke filcből készült. A filc előállításához a juhok gyapját használták fel. Az állatok hasából származó gyapjút, mivel az gyengébb minőségű és olcsóbb volt, a közkatonák kalapjaihoz használták, míg a tisztek drágább kalapjaihoz báránygyapjút vagy a juh nyakából származó rövid gyapjút, amelyet selyemmel vagy értékesebb állati szőrrel keverték. A kalapok eredeti formájukban széles, lekerekített karimájukkal, eleinte praktikusnak bizonyultak a katonák számára, azonban széles karimájuk akadályozta a lőfegyverek kezelését, illetve a szűrő/vágó fegyverek forgatását. Ezért felhajtották őket, kezdetben az egyik, később mindkét oldalon. Amikor a kalap hátsó karimáját is felhajtották, megszületett az úgynevezett *tricorné*, azaz háromszögletű kalap. Ez volt a 18. század tipikus fejfedője, amelyet később a mai Németország területén működő és tűzoltási feladatokat végző szervezetek is átvettek, például Hamburgban.⁶

5 Mischinger 2006, Einleitung.

6 Kaier 2008, 10–11.

II. A TECHNOLÓGIAI ÁTTÖRÉS ÉS A TŰZOLTÓSISAKOK MEGJELENÉSÉNEK KEZDETE

A tűzoltás módszereinek változásában a technikai eszközök fejlődése hozott igazán nagy áttörést. 1672-ben a kor „Da Vincije”, Jan van der Heyden, a festő, feltaláló és az amszterdami tűzoltóság megreformálója, feltalálta a tűzoltó nyomó- és szívóömlőt, amelynek köszönhetően az oltóvizet már nem távolabbról kellett vödörlánccal vagy gólyanyakú fecskendővel a tűz környezetére juttatni, hanem magát a tűz fészket is meg lehetett közelíteni, növelve ezzel az oltás hatásfokát és hatékonyságát. Természetesen ezáltal a korábbi távolságból eredő védelem, amely az oltó személy és a tűz között volt, csökkent, így idővel figyelmet kellett fordítani a kontakt hő és a zuhanó tárgyak jelentette veszélyre. Ezért volt szükség a védőöltözet fejlesztésére. Mindezek ellenére az első, kifejezetten tűzoltók számára készített sisakokra egészen az 1800-as évek elejéig kellett várni.

A modern kor első hivatásos tűzoltóságait Párizsban és Bécsben alapították. 1699-ben XIV. Lajos francia király 12 tűzoltószert vásárolt Dumourrier nemestől, aki emellett vállalta, hogy 60 embert képez ki tűzoltói szolgálatra, és háromévente új egyenruhával látja el őket.

1810-ben súlyos tűzvész pusztított az osztrák nagykövet, Schwarzenberg herceg rezidenciáján, amelynek során maga Napóleon császár is veszélybe került. Ezt követően a francia vezetés arra az elhatározásra jutott, hogy a tűzoltókat szorosabban kell integrálniuk a hadseregbe, és teljes mértékben katonai vonalak mentén kell megszervezni tevékenységüket a hatékonyság és biztonság növelése érdekében. Ennek megfelelően 1811. szeptember 18-án I. Napóleon császári rendelettel létrehozott egy négy századból álló utász tűzoltó zászlóaljat 13 tiszttel és 563 emberrel, puskákkal felfegyverezve, és a belügyminiszter, valamint a rendőrfőkapitány parancsnoksága alá helyezte őket.⁷

Franciaországban így megjelent a szervezett tűzoltóság intézménye, amely igényelte a saját fejevédek beszerzését. Ebben az időszakban, sőt az ezt követő 150 évben a gyártók ismét a katonaság felé fordultak inspirációért, méghozzá a francia dragonyos alakulatokhoz.

II.1. A francia dragonyos sisakok

A francia dragonyosok a 17-18. századi francia hadsereg lovasított gyalogsága, később lovassága volt, amely puskával és karddal harcolt.

A 18. századi európai dragonyos lovasság általában a háromszögletű kalapot viselte, de 1762-ben a francia hadsereg új sisakformát vezetett be

⁷ Mischinger 2006, Einleitung.

dragonyos ezredei számára, amely magasított gerinccel (taréjjal) rendelkező sisak volt és a klasszikus ókori görög és római típusokat/sisakformát vette alapul.⁸ Ez acélból készült, sárgaréz gerinccel rendelkezett, egy párdúcprém hatást keltő „turbánnal” vonták körbe és hosszú fekete lószőrből készült sörénnyel vagy tollal látták el, illetve eleinte sem szem, sem nyakvédő elemekkel nem rendelkezett. Ezt követően szemvédő és nyakvédő elemek kerültek rá: az ilyen típusú fejfedők egyik jellegzetes példája lett a Tarleton-sisak. A század végére aztán magasabb, elegánsabb formában fejlődött tovább, levehető tolldísszel szerelték fel, amelyet csak díszszemlén viseltek, továbbá megjelentek a sárgarézből vagy más fémből készült, pikkelyszerűen egymásra lapolódó elemekből összeállított, és oldalt rozettákkal rögzített állszijak.⁹ A dragonyos sisakot később a francia nehéz vértés ezredek (kürasszírok) is átvették, amelyeket először 1803-ban állítottak föl, valamint francia hadmérnökök, utász alakulatok is viselték. 1812-ben a francia utászalakulatok alá integrált párizsi tűzoltóság, akkori nevén a *Bataillon de sapeurs-pompiers de Paris*, szintén átvette a dragonyos sisakot.¹⁰

A sisak formájában és megjelenésében annyira sikeressé vált, hogy ezt később más európai tűzoltóságok is lemásolták és adaptálták, köztük a londoni tűzoltóság. London tűzoltó parancsnoka, Sir Eyre Massey Shaw Párizsban tett látogatását követően az angliai sisakgyártó vállalathoz, a Merryweatherhez fordult, és segítségével 1868-ban végül be is vezették azt.¹¹

A 19. század első felében a franciaországi tűzoltás olyan magas színvonalat ért el, amely évtizedekig modellként és mércéül szolgált más európai országok számára, különösen a tűzoltóságok tekintetében. A délnyugat-németországi tűzoltóságok alapítói szintén nagy érdeklődéssel figyelték a franciaországi kollégáiknál történő változásokat, nem utolsósorban az Elzászhoz való földrajzi közelségük miatt, és nemcsak különféle szabályzatokat, tűzrendészeti rendeleteket, hanem egyes esetekben védőöltözetük, köztük sisakjaik mintázatát is átvették.

A francia tűzoltók tehát a dragonyosok által is használt, rézből készült, magas gerinccel (taréjjal) ellátott sisakokra emlékeztető fejevédőket kezdtek használni. A tűzoltóság katonai mintára történő szervezését sok ország vezetése azért is vette át, mert a hadsereg ekkorra már jól szervezett és irányítható egység volt, felszereléseiket folyamatosan fejlesztették, és nagy mennyiségben álltak rendelkezésre sisakok, amelyekhez a formálódó és gyakran pénzhiánnyal küzdő tűzoltóságok könnyebben hozzáférhettek.

8 Mollo 1972, 60–82.

9 Kannik 1968, 187–188.

10 Haythornthwaite 1988, 19.

11 Blackstone 1957, 178.

A sisakok készítésével eleinte a helyi kézműveseket, elsősorban bádogosokat bízták meg, akik megfelelően tudták formálni a különböző vékonyabb fémlemezket, mint például a bádogot vagy a rezet. Ezekkel a mesteremberekkel szemben komoly követelményeket támasztottak a tűzoltósisakok készítése során.

A sisaknak teljesen ellen kellett állnia a mindkét hüvelykujjal egyszerre történő benyomásnak. Egy sárgaréz sisak átlagos súlya körülbelül 650 gramm, egy bőr sisaké 600 gramm, egy filc sisaké pedig 400 gramm. A sisak bőrből készült belső fejkosarát, amelyre a fej közvetlenül felfeküdt, egy szalaggal vagy zsinórral kellett ellátni, hogy az összehúzható legyen, amely így egy rést hozott létre a fejfelület és a sisakharang belső része között. Ennek a légrétegnek legalább 3 cm magasnak kellett lennie, ezáltal védve viselőjét a leeső tárgy becsapódási erejétől. A sárgaréz taréjnak, amely a sisak tetején futott, legalább 12 mm magasnak kellett lennie, és ideális esetben a nyakvédőtől a szemvédőig kellett húzódnia a sisak hosszában. A bőrből készült belső bélést/fejkosarat egy forrasztott vagy szegecselt fémszalaggal kellett a sisakharanghoz rögzíteni. A szemvédőnek megfelelő méretűnek kellett lennie, és a nyakvédőt úgy kellett kialakítani, hogy védelmet nyújtson a leeső tárgyak ellen.

II.2. Anyagok és formák fejlődése

A lemez/bádog sisakot először 1757-ben használták a párizsi tűzoltóságnál, ezt megelőzően a tűzoltók vasbetéttel ellátott filckalapot viseltek. A sisakok sárgarézből, bőrből és lakkozott filcből készültek. Az ezt követő években még kevés anyag állt rendelkezésre a tűzoltósisakok készítéséhez. A korábban használt filcsisak/sapka gyenge anyaga miatt alkalmatlan volt, így a továbbiakban rezet, bádogot/lemezt és bőrt használtak erre a célra.

A rézsisakok főként Franciaországban és a mai Németország déli részein voltak kedveltek. C.D. Magirus 1877-es írásában megjegyezte, hogy a rézsisakok ugyan folyamatos tisztítást igényelnek, de megtisztítva „úgy néznek ki, mintha újak lennének”, és visszanyerik csillogásukat, ellentétben a bőr vagy filc sisakokkal. Emellett sokkal jobb megjelenést biztosítottak a tűzoltóknak, jól láthatók voltak, különösen éjszaka. A németek, bár kedvelték a rézsisakokat, nem maradtak a francia modelleknél, hanem saját sisaktípusokat és formákat kezdtek gyártani. Mivel ekkoriban még nem létezett egységes ruházati szabályozás, a sisakok sokféle variációja árasztotta el a piacot, a változatosságnak pedig egyedül a tűzoltóságok anyagi lehetőségei szabtak határt.

II.3. Funkcionalitás és biztonság az előtérben

Hosszú ideig a jó megjelenés fontos szempont volt a tűzoltók számára, ezért a sisakok díszítése is változatos volt. A sisak elején gyakran a település címere vagy a tűzoltó alakulatra utaló dombornyomott díszítőelem jelent meg. Idővel azonban ezek a díszítések elmaradtak, mivel jelentősen megnövelték a sisak árát, és a rögzítésükhöz a sisaktest fúrására volt szükség, ami gyengítette annak szerkezetét, és a beavatkozás során beakadást okozhatott.

C.D. Magirus számos kortárs írását és gyártó prospektusát tanulmányozta, illetve mint tűzoltó parancsnok tapasztalattal is rendelkezett az egyéni védőfelszerelések kialakítását és használhatóságát illetően, ezért a korabeli sisakokkal szemben megfogalmazott véleménye kardinális volt és előrevetítette az elkövetkező időszakban készített példányok megjelenését. Véleménye szerint a sisak formájának egyszerűnek kellett lennie, a lehető legnagyobb mértékben figyelembe véve elsődleges célját, a leeső tárgyak elleni védelmet. A magas taréjjal szerelt sisakokat, mint amilyeneket egyes német tűzoltóságok is a párizsi mintát követve használtak, elvetette, mivel azok nem voltak praktikusak. Egy bőrszík elegendő a sisak fejhez történő rögzítéséhez, a pikkely mintázatú, rézveretes állszíjak fölöslegesek, mivel azok, bár a katonák számára nagyon hasznosak lehettek a kardcsapások elleni védelem során, értelmetlenné váltak egy tűzoltósisakon, ráadásul annak súlyát és árát is jelentősen növelték.¹²

Igy kezdődött meg a sisakarculat „letisztulása”, a hangsúly a funkcionalitásra és a megfelelő védelemre helyeződött. A korábban magas sisaktestű, magas taréjú és díszes példányok méretét és a díszítések mértékét csökkentették. A sisak taréja – amely a sisak tetején, hosszanti irányban húzódik – alacsonyabb formában, de megmaradt. Ezt az elemet nemcsak dekorációs célból hagyták meg, hanem a sisak merevítésében és megerősítésében is jelentős szerepet játszott, valamint elterelte a lehulló törmeléket a sisak két oldala felé. Ez olyannyira fontos jellemzője lett a tűzoltósisakoknak, hogy a mai napig megtalálható a legmodernebb típusokon is. Ezen kívül dekorációs illetve megkülönböztetési céllal a rézveretes, pikkelymintás állszíjak még évtizedekig díszítették a tiszti sisakokat.

III. A TŰZOLTÓSISAKOK FEJLŐDÉSE FRANCIAORSZÁGBAN

A tűzoltási módszerekben bekövetkező folyamatos változások hatására a tűzoltók az általuk használt egyéni védőöltözetekkel – köztük a sisakkal – szemben új elvárásokat fogalmaztak meg. A sisaknak ugyanis ettől kezdve

12 Herminghaus – Helmut 1977, 118–122.

valódi védelmi funkciót kellett betöltenie az ütésekkel és az égési sérülésekkel szemben.

Ennek megfelelően a francia tűzoltók is folyamatosan változtattak védősisakjaikon. A sisakok 1833-tól kezdve jelentős módosításokon mentek keresztül, amelyek több, mint húsz éven át folytatódtak. A napellenzőket és tarkóvédőket meghosszabbították, a taréj méretét megnövelték, illetve tetejét lószőrből készült dísszel látták el. 1855-ben aztán ismét változtattak megjelenésén, és így jött létre az 1855 mintájú francia tűzoltósisak, amely később, 1866-tól Angliában szolgált a sisakok mintájául.

3. 1855 Mintájú francia tűzoltósisak.

III.1. Az 1885 és 1933 mintájú sisakok bevezetése

1885-ben a párizsi tűzoltóság egységei új sisak típust fogadtak el, amely az 1885 mintájú sisak nevet viselte, és közel ötven éven át maradt rendszerben apróbb változtatások mellett. A sisaktest nikkelezett rézből készült, akár csak a taréj, amelynek magasságát jelentősen csökkentették. A körbefutó szegély méretét növelték, és a napellenző illetve tarkóvédő részét folytonossá tették. Ezeknek a módosításoknak köszönhetően a sisak még jobban védte az arcot, a füleket és a nyakat.

Érdekességként megjegyezhetjük, hogy az akkor német megszállás alatt álló Elzász-Lotaringiában sok tűzoltóság ragaszkodott a franciák által megalkotott modellhez, és nem voltak hajlandók viselni a német területen elterjedt sisak típusokat.

4. 1855M (bal2), 1885M (bal3) és 1895M (bal4) sisakok.

A következő nagyobb állomás a francia tűzoltóságok fejlődésében az 1930-as évek elejére tehető, amikor is Paul Pouderoux ezredes, a párizsi tűzoltóság parancsnoka állománya védelme érdekében egy erősebb és hatékonyabb modellre szeretne cserélni az 1885/1895 mintájú sisakokat. A Bernard Franck & Fils céget bízták meg a kutatási és fejlesztési feladatokkal, akik már évek óta szállítottak védősisakokat a párizsi tűzoltóság számára. 1932. január 18-án a cég által bemutatott modellt a párizsi tűzoltóság fejlesztési bizottsága elfogadta. Így született meg egy olyan rozsdamentes acélból készült sisak, amely hasonlított a francia hadseregben az első világháború óta szolgálatban lévő „Adrian” modellhez. A sisakot 1933. november 15-én állították „hadrendbe” a párizsi tűzoltóságon 1933 mintájú Adrian sisak néven.

Több, mint fél évszázadon át ez a típus határozta meg Franciaország tűzoltóinak megjelenését. A második világháború alatt, majd utána is néhány város feketére festett katonai sisakokat használt.

III.2. Az acélsisak korlátai

A második világháborút követően a tűzoltók védelme és egyéni védőfelszerelése folyamatosan vizsgálat tárgyát képezték. Az 1970-es évek elején a párizsi tűzoltóság vezetése elemzte a beavatkozásokat, megvizsgálta a személyi sérüléseket és levonta azok tanulságait. Az 1933-as modell már nem felelt meg a modern, városi környezetben történő beavatkozásoknak, mivel a szükséges védelmi követelményeket nem teljesítette, különösen a zárttéri tűzoltás esetében.

Az 1960-as évektől kezdve, majd az azt követő évtizedben egyre inkább a zárt terekben keletkező tüzekkel kellett szembenéznük a tűzoltóknak, amelynek legnagyobb veszélyforrása a hősugárzásban rejtett. A több évtized alatt felhalmozott gyakorlati tapasztalat megmutatta a rozsdamentes acélból készült 1933 mintájú sisak előnyeit és hátrányait a beavatkozások során.

5. Adrian 1933M sisak.

6. A Petit Collin vállalat védősisakja, amely alternatívát jelentett Franciaországban az acélsisakok korában.

A sisak viselője fejének felső részét védte a fejtetőtől egészen a szem magasságáig az ütésektől és a zuhanó tárgyaktól, ugyanakkor nem nyújtott védelmet sem a nyak, sem az arc számára. Emiatt az évek során a hőszigetelés elleni védelem hiánya miatt sok tűzoltó a fülénél szenvedett égési sérülést, a sisak pedig anyagánál fogva vezette az elektromosságot. A sűrített levegős légzőkészülék álarcának felvétele ráadásul lassú folyamat volt, mivel le kellett venni a sisakot, meglazítani az állszíjat, majd ezt követően lehetett felvenni az álarcot és ezután a felvett sisak állszíját is feszesre kellett húzni.¹³

III.3. Az F1 modell megszületésének története

Az 1970-es évek végén a párizsi tűzoltóság a fentiek miatt le akarta cserélni az 1933-ból származó acélsisakját. Tanulmányokat készítettek, illetve a külföldön használt modelleket is tesztelték, sikertelenül. Megállapították, hogy nagyon sok esetben a felhasznált sisakok a közelmúlt háborúinak katonai sisakjaiból kialakított változatok voltak, így nem a tűzoltók igényeinek megfelelően fejlesztették azokat. Némelyik még mindig parafából, bőrből, rézből vagy rozsdamentes acélből készült.

A kísérleti sisakok alkalmatlanságát követően 1981-ben olyan követelményrendszert dolgoztak ki, amely a tűzoltók igényeihez igazodott, és célul tűzte ki egy olyan sisak létrehozását, amely mindamelllett, hogy megfelelő védelmi fokozattal rendelkezik, előállítását, beszerzését és fenntartását tekintve gazdaságos, megjelenésében pedig esztétikus. A fejlesztés koncepciója szerint a kívánt cél egy moduláris sisak létrehozása volt. Az alapmodul egy sisakhéj, amely megvédi a fejet a különböző irányokból érkező ütésektől, valamint a szilárd és folyékony anyagoktól. Ehhez különböző kiegészítő modulok csatlakoztathatók, például integrált légzőrendszer, kommunikációs rendszer és világító eszköz.

Ebből a koncepcióból született meg aztán a legendás F1 sisak, amelyet kifejezetten a tűzoltási és műszaki mentési feladatokra fejlesztettek ki.

A legnagyobb nehézséget az jelentette, hogy a párizsi tűzoltóság kötelékén belül voltak haladó és hagyománytisztelő, konzervatív személyek is, akiknek a nézeteltérései a gyors fejlődés gátját képezték. Ezen felül meg kellett találni azt a gyártót is, aki rövid időn belül és folyamatosan, megfelelő minőségben és mennyiségben volt képes előállítani ezeket a sisakokat, ugyanis Párizs tűzoltósága, amelynek hivatásos állománya már ekkor is közel 7000 főt számlált, minden tagjának a sisakját le kívánta cserélni.

Az F1 sisak megalkotásának „négy muskétása” Jacques Legendre alvezetes, Yannick Bersihand százados, Adrien Gallet és Jean-Paul Noyerie

13 Farrand – Zaglia 2005, 13–24.

volt. Jacques Legendre alezredes és Yannick Bersihand százados akkor a párizsi tűzoltóság Általános Tanulmányi Irodájában dolgoztak. Adrien Gallet, a Gallet & Fils vállalat tulajdonos-örököse, és Jean-Paul Noyerie, aki akkor a Gallet vezető technikus volt, mint mérnökök vettek részt a nagyszabású projektben.

Végül a Gallet & Fils francia vállalat nyerte el a megbízást, amelynek keretein belül 1982–1983-ban hét különböző prototípust készítettek. A sisakokat tesztelték és az egyik változatot el is fogadták. Ez a példány aztán az F1 nevet kapta, de nem a Formula 1-es autóversenyzői sisakokra emlékeztető megjelenése miatt, hanem mert a tűzoltóság új egyenruha-normájának, az SPFF1-nek képezte szerves részét.

Az 1985-ben bemutatott F1 sisak forradalmi változást hozott a fejevédelemben. Ez a sisak nyújtotta a legmagasabb szintű védelmet az ütésekkel, a hőszűrővel és a zuhanó tárgyakkal szemben. A sisakhoz kívülről, annak levétele nélkül is felvehető légzőkészülék alkalmazási lehetősége újdonságnak számított, megkönnyítette, meggyorsította annak felvételét és használatát, növelve ezáltal a beavatkozás végrehajtásának gyorsaságát és csökkentve annak idejét.¹⁴

7. A párizsi tűzoltóság egyedi frontpajzsa jelmondatukkal, a „Sauver ou Périr” („Menteni vagy meghalni.”) felirattal.

III.3.1. Az F1 sisak fejlődése

Az F1 modell 1985-ös megalkotása és bevezetése óta több módosításon is keresztül ment. Miközben alkalmazkodott az európai szabványokhoz, a Gallet & Fils vállalat – később CGF-Gallet, majd végül MSA-Gallet néven – kutatócsoportjának köszönhetően, amelynek tagjai között tűzoltók is voltak, folyamatos megújulásra volt képes.

A vállalat csapata tudta, hogy a tűzoltók számára a legideálisabb az lenne, ha minden beavatkozáshoz és veszélyforráshoz megválaszthatnák a tűzoltóságjukat. Az F2 modell 1991-es bevezetése pontosan ezt a célt szolgálta és megfelelő kiegészítő megoldást nyújtott az F1 mellé. Bár eredetileg erdő- és vegetációs tüzeknél történő beavatkozásokra szánták, később azonban kiderült, hogy hasznos társa a tűzoltónak a magasban történő munkavégzés, hegyi mentés, romkutatás vagy közlekedési balesetek során is.

¹⁴ Farrand – Zaglia 2005, 37–69.

8. Gallet sisakok eltérő színváltozatokban.

IV. A TŰZOLTÓ SISAKOK FEJLŐDÉSE NÉMETORSZÁGBAN

IV.1. Egy új stílus megszületése, avagy a „Pickelhaube” megjelenése és elterjedése

Mint ahogy fentebb olvashattuk, a francia tűzoltók hazájuk dragonyos alakulatainak sisakját örökölték meg, majd kezdtek annak fejlesztésébe. Ez azonban nem áll példa nélkül a tűzvédelem történetében, hiszen több ország is katonasága fejedőjét tekintette a követendő példának. Így születhetett meg a híres „Pickelhaube” típusú bőrsisak is, amely aztán hosszú évtizedekig meghatározta a Német Birodalom tűzoltóságának megjelenését.

A Pickelhaube megszületéséhez időben egészen 1842-ig kell visszamennünk, még hozzá Poroszországba, ahol a katonai hagyományoknak és a hadsereg fejlesztésének erős gyökerei voltak. A 19. század elején az európai országok hadseregei a csákó típusú fejedőt alkalmazták, amelyet a kor porosz hadserege is használt. A csákó megjelenésében a korabeli divatirányzat kedvelt darabja, a polgári réteg által viselt cylinder képeződött le. Azonban 1842. október 23-i hatállyal IV. Frigyes Vilmos király rendelete egy merőben más stílusú, csúcsos bőrsisakot vezetett be a porosz hadseregben, amely jellegzetes megjelenésénél fogva huzamosabb ideig megmaradt a porosz és német területeken.

Az 1800-as évek közepén a hadseregek még mindig elöltöltős lőfegyverekkel voltak felfegyverezve, így a közelharcnak továbbra is jelentős szerep jutott egy-egy ütközetben. Ezért a cél továbbra is az volt, hogy a sisak a közelharc során védje viselője fejét a szűrő- és vágó fegyverektől, és képes legyen elvezetni a csapásokat, akár a vágófegyverektől, akár a puska tusától. Ugyanakkor egyik sisaktípus sem nyújtott védelmet az ellenséges golyók ellen.

Az új sisak magas csúcsa, illetve az azon található kereszt alakú fém merevítő bordáknak köszönhetően jelentősen megerősített tetőponttal rendelkezett. Az első változat, az M1842 típusú Pickelhaube, 34–38 cm magas sisakharanggal készült, amelyet 14 cm-es, hegyes csúcsdísz ékesített. A széles, pikkelymintázatos láncok és a bőrsisak elején található nagy embléma viszonylag ellenállóvá tette a vágásokkal és szúrásokkal szemben. Míg a filcből készült csákók esőben megszívták magukat vízzel és így nehezzé váltak, addig az új típusú sisak az eső és a nap ellen is védte viselőjét. A szélesen előre- és hátranyúló napellenzők szintén erősítették ezt a hatást.¹⁵

Ez az új sisak később minden német szövetségi államban elterjedt. A „Pickelhaube” szó feltételezhetően a *Pickel* (csúcs) és a *Haube* (sisak) szavak összevonásából eredhet, és a sisak feltűnően magas csúcsára utalhat.

A Pickelhaube az évek során több változtatáson ment keresztül és az eredetileg meglehetősen magas forma egyre alacsonyabbá vált. A bőrsisakok szerelvényeit és díszítéseit is az igényekhez igazították. A sisaktestet először 1857-ben, majd 1860-ban kibélelték, amely viszont magasságát kivezetéséig megőrizte. Ezt a sisakot hamarosan a német csendőrségnél, rendőrségnél és tűzoltóságánál is bevezették. A Pickelhaube sisakcsaláddal 1842-től egészen a második világháborúig találkozhattunk valamilyen formában¹⁶

1897-től a sisak jobb oldalán a fekete-fehérszörös birodalmi kokárdát, bal oldalán pedig az adott tartomány kokárdáját viselték. Ezt a jelölési rendszert később a tűzoltóság állománya is megtartotta a Pickelhaubékon.¹⁷

A Pickelhaube gondos tervezésének köszönhetően és számos előnye miatt Németországban

9. Bőrből készült német katonai sisak tűzoltóság számára átalakított változata az 1850-es évekből.

10. A német Pickelhaube sisak tűzoltó változata.

15 kaisersbunker.com/pe/m1842.htm, Letöltés dátuma: 2026.02.02.

16 kaisersbunker.com/pe/m1860.htm, Letöltés dátuma: 2026.02.02.

17 kaisersbunker.com/pe/m1895.htm, Letöltés dátuma: 2026.02.02.

egészen az acélsíak 1915/16-os bevezetéséig a német katona legjellegzetesebb felszerelési darabja maradt.

A szóban forgó síak folyamatos fejlődése és átalakulása kedvezett a frissen létrejött tűzoltó egyesületeknek, főleg Németország területén, mivel a hadsereg nagy számban vásárolt belőle, amelyeket később egy modellváltást követően egyéb használatra, például a tűzoltóságoknak adtak át. A tűzoltóságok a szükséges mértékben átalakították azokat, eltávolították a katonai címert az elejéről, illetve az egyéb díszítéseket, a díszek rögzítése miatt megmaradt és használaton kívüli lyukakat pedig leragasztották, befoltozták.¹⁸

IV.2. Weimari Köztársaság: egy új, német tűzoltó védősíak kifejlesztése

Az első világháború alatt, 1916-ban a német katonaság megalkotta az acélsíakat, amelyet harctéri tapasztalatok alapján készítettek el. Az „M16” névre keresztelt síakat rövid idő alatt a tűzoltóságok is adoptálták, sok esetben a belső fejkosár módosítása mellett (tarkóvédő felfogatására alkalmas pontokkal ellátott belső fejkosárral.) A Weimari Köztársaság idején így a bőrsíak mellett a tűzoltóságokon különféle acélsíakok is megjelentek. A tűzoltósíakok gyártásánál azonban már ekkor találkozhatunk szintetikus alapanyagokkal is, (pl. vulkanizált rostfélék), amelyek, bár jól és könnyen formálhatók, nem bizonyultak tartósnak.

A második világháború előtt, a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt 1933-as hatalomra kerülését követően megkezdődött a tűzoltóság felszerelésének és egyenruháinak szabványosítása és egységesítése. Az addig használatban lévő bőrből, rézből és más anyagokból készült védősíakokat egy 1934. április 23-i rendelettel egy szabványosított, acélból készült tűzoltósíak váltotta fel, az M34 típusú (34 mintájú). Az M34 jellegzetes, szinte derékszegű szegéllyel rendelkezik a síak szegélye mentén, amelynek köszönhetően jól megkülönböztethető a légoltalmi vagy katonai síakoktól. A síak tetején található alumíniumból készült taréj a második világháború alatt költségtakarékossági okokból lekerült és a lyukakat fémlemezekkel zárták le. A tarkó védelméről egy bőrből készült nyakvédő kepi¹⁹ gondoskodott, amely a síak belső béléséhez öt ponton keresztül volt rögzíthető. Az első modellen a nyakbőr öt bőrcsavarhoz volt rögzítve, mindegyik

18 Hartmann, 1984, 37–48; 90–101; 111–113; Kaier 2008, 18–22.

19 A kepi a tűzoltósíak tarkó részéhez erősített, eredetileg bőrből, később hőálló szövetekből (pl. aramidszálas anyagokból) készült lepel vagy borítás, amely megakadályozza, hogy hő, láng, izzó törmelék vagy víz a síak alá, illetve a viselő nyakához jusson.

végén csomóval. A sisakokat a tűzoltóságoknak elsősorban a hadsereg számára acélsisakokat gyártó vállalatok készítették. Ebből a sisak típusból 1944-ig megközelítőleg egymillió darabot gyártottak.

A második világháború alatt több fajta katonai sisak is szolgálta a tűzoltókat (pl. az M16-os, az M35-ös, az M40-es és az M42-es típusok). Éppen ezért nem könnyű megkülönböztetni a katonai sisakokat a tűzoltósisakoktól, mivel azok sokszor egy-egy felirattal, esetleg színben vagy valamilyen kiegészítőben tértek csak el egymástól. Ezen kívül volt még egy jellegzetes megkülönböztető jegy a katonai és tűzoltósisakok között, méghozzá a sisak oldalán található szellőzőlyukak. A tűzoltók számára készített sisakok oldalán a szellőzőnyílások 7 lyukú, kör alakzatban futó furatok voltak, vagy kerek, hálós betéttel ellátott nyílások, míg a katonai sisakokon csavar vagy egy kerek lyuk szolgált mint szellőző nyílás. A 7 lyukú szellőzőnyílásokat légváltalmi sisakokon is használták, de ezeknek a sisakoknak az alakja jelentősen eltér egymástól.

11. M34 típusú sisak a második világháború utáni időszakból, immár utánvilágító festéssel.

IV.3. A Német Szövetségi Köztársaság tűzoltósiskajai

A háború befejezése után, amikor a tűzoltóságokat újjászervezték, kezdetben ragaszkodtak a hagyományos, katonai megjelenést kölcsönző sisakjaikhoz. Külső megjelenésében olykor változtattak rajta, például a taréj visszakerült a sisak tetejére, viszont maga a sisakforma kialakítása és funkcionalitása annyira bevált, hogy azt, elsősorban a mai Németország területén, továbbra is használták. A németek által kidolgozott tűzoltósisakokat külföldön is (például Chilében, Dániában, Finnországban, Hollandiában, Ausztriában, Svédországban, Dél-Tirolban, Spanyolországban és Magyarországon) alkalmazták a helyi igények figyelembevételével és módosításával.

A Német Szövetségi Köztársaság 1949-ben jött létre a három nyugati megszállási övezet egyesítésével. A háború utáni időszakban a tűzoltóságok még sokáig a korábbi M34-es sisakokat használták, amelyek közül egyes darabokon a „CIVIL FIRE SERVICE – FEUERWEHR” (Polgári Tűzoltóság) felirat szerepelt, különösen a brit megszállási övezetben. Hasonló

12. Az M34 sisak a második világháborút követő „megkülönböztető” felirattal.

jelzéssel alkalmazták az M35 és M42 típusú acélsisakokat is, amelyek a korabeli fényképek alapján bizonyos tartományokban egészen az 1960-as évekig szolgálatban maradtak. A feliratnak köszönhetően a sisakokat tovább használták a második világháborút követően, és a tűzoltók is jól beazonosíthatók voltak az ott állomásozó katonai alakulatok számára.

Az első, már egységes szabvány szerint készült tűzoltóságok gyártása 1954-ben indult meg a DIN 14940 előírásai alapján. Ezek a sisakok alapvetően fekete színűek voltak, és acélból vagy alumíniumból készültek. 1962 januárjától a szabványnak megfelelő modellek mindkét anyagból elérhetőek voltak. Kezdetben kizárólag fekete festéssel készültek, később azonban megjelentek az utánvilágító, kén-sárga színű (RAL 1016 színkódú) cinkszulfid festésű változatok is, fényvisszaverő csíkokkal.

Az 1980-as évek végén új korszak kezdődött az üvegszálerősítésű műanyag sisakok megjelenésével. Ezek könnyebbek voltak, és nem vezették az elektromosságot, ami komoly biztonsági előnyt jelentett. Az egyik legismertebb gyártó ebben az időben a braunschweigi Schuberth Helme GmbH volt. A sisakhéjakat H1-től H3-ig terjedő méretekb²⁰ készítették.

13. DIN 14940 szabvány szerint gyártott tűzoltóságok.

20 A H1-től H3-ig terjedő méretezés a sisakhéj külső méretkategóriájára (magasság és térfogat) utal és nem a viselője fejének méretét határozza meg. A H1 kisebb sisakhéj, a H2 közepes, míg a H3 nagyobb sisakhéjat jelöl. Hatással van a

A belső bélést többször módosították, de alapvetően megőrizte a második világháborúban használt katonai sisakoknál megszokott rendszert. Jellegzetes maradt a sisak oldalán található két, hétlyukú szellőzőnyílás is. Egyes tűzoltóságok – például a berlini – címerrel ellátott sisakot használtak, amelyeket egészen az 1990-es évek végéig viseltek. A sisakokon funkcionális jelölések is megjelentek, amelyek például a viselő beosztását vagy speciális képesítését jelezték.

Az EN 443 európai szabvány 1997. november 1-jei bevezetése új követelményeket határozott meg a tűzoltósisakokkal szemben. A gyártók számos új modellt fejlesztettek ki, miközben a hagyományos DIN-formavilágú sisakok továbbra is használatban maradhattak, ha megfeleltek az új előírásoknak. Az új típusoknál megszüntették a külső szellőzőnyílásokat, és teljesen áttervezték a belső bélést és a rögzítőpántokat. A sisakhéjak anyagai is korszerűbbé váltak, és azok elkészítéséhez például különféle üvegszálak kompozitokat alkalmaztak. A piacon a Schuberth modelljei, a Römer (később Bullard) termékei, valamint a Casco sisakjai is megjelentek.

Az 1980-as évek közepétől a fejlesztések egyik iránya az volt, hogy biztosítsák a légzésvédő álarc sisakhoz történő külső csatlakoztatásának lehetőségét, illetve azt a sisakba integrált arcvédővel lássák el. Németországban azonban az átállás lassabban haladt, mivel ezek az új típusú sisakok jóval drágábbak voltak a hagyományos DIN szabványos sisakoknál és a már létező légzésvédő rendszerek gyakran csak bizonyos típusokkal voltak kompatibilisek. Az első ilyen, szériagyártásban is megjelent rendszerek egyikét a lübecki Drägerwerk AG fejlesztette ki, amely 1985-ben együttműködésre lépett a francia Gallet sisakgyártóval. A Gallet F1 modellt Németországban a Dräger forgalmazta, és manapság is ez a világ egyik legelterjedtebb tűzoltósisakja.

A teljes arcvédős sisakok fejlesztésében német gyártók is részt vettek. A francia Gallet F1 sikere után 1992-ben a Schuberth Helme GmbH és a berlini Auergesellschaft GmbH közös gyártásba kezdett. Az F200 modell üvegszálalerosztású poliésztergyantából készült, integrált, felcsúsztatható plexivel, és az Auergesellschaft GmbH cég által gyártott Auer S3 típusú álarccal kompatibilis kialakítással. Ez a sisak alacsony súlypontja és a szemüveget viselők számára is használható plexije miatt volt kedvelt. 1998-ban a Römer is bemutatta Galaxy nevű sisakját, amely formájában a gyártó motoros sisakjaira emlékeztetett, és szintén az Auer S3 álarccal való használatra készült.²¹

---

sisak belső terére, a fej körüli helyre és komfortra, illetve a sisak arányaira / magasságára.

21 Kaier 2008, 30–34.

A modern anyagokból és megjelenéssel készült tűzoltósisakok mellett Németországban azonban nem szűnt meg a „klasszikus”, német sisakok vonalait megőrző típusok gyártása sem, amelyre példa a Colman vállalat alumíniumból készített változata. A kialakítás során a letisztult vonalakat egy minimálisan kiemelkedő taréj résszel szakították meg, amellyel megújították annak megjelenését.

14. A Schubert Helme GmbH F200 Auer tűzoltósisak.

15. A Römer Galaxy elnevezésű sisakja.

16. A Colman AL-EX 017-es védősisakja.

IV.3. A Német Demokratikus Köztársaság tűzoltósisakjai

A Német Demokratikus Köztársaságban, amely szintén 1949-ben jött létre a szovjet megszállási övezetből, eltérő fejlődési út figyelhető meg. A tűzoltóság által korábban használt M34-es sisakot egy hőre keményedő fenolgyanta-pamut kompozitból készült típus váltotta, amely formájában a korai, 1930-as évekbeli vulkanizált rostszálas sisakokra hasonlított. Ezt kezdetben a berlini Robert Lubstein cég, később az állami tulajdonú VEB Perfekt gyártotta. A sisak formáját, szellőzőrácsát és fém peremét 1962-ben vették át a TGL 121-940.01 szabvány szerint készült modellhez. Ez a kísérleti modell hasonló alakú volt, mint elődei, anyagát tekintve pedig hőre keményedő műanyagból készült, azonban az elégtelen ütésállóság miatt nem terjedt el.

17. A Német Demokratikus Köztársaságban az 1970-es években használt tűzoltósisak.

A Német Demokratikus Köztársaság hivatásos, később önkéntes tűzoltóit egészen Németország újraegyesítéséig egy krómzott, műanyag arcvédővel ellátott sisak szolgáltatta. Az 1970-es évek végén a staakeni VEB Plastverarbeitung kifejlesztette egy új műanyag tűzoltósisak héját, amelyet később a VEB Perfekt tökéletesített és hozott forgalomba. Ez a sisak egy jellegzetes megjelenést adó, krómzott külső réteget is kapott, amelynek célja a hő visszaverése volt. Az 1980-as évek elején a sisakot kezdetben több hivatásos tűzoltóság tesztelte, majd később be is vezették azt.²²

ÖSSZEFOGLALÁS

Írásomban törekedtem arra, hogy bemutassam a tűzoltósisakok fejlődésének egyes állomásait, a római kortól kezdve a Franciaországban és Németországban végbement változásokig, amelyek aztán Európa, illetve a francia fejlesztések esetében, világszerte teret hódítottak. Láthatjuk, hogy több évszázad telt el, mire eljutottunk oda, hogy a tűzoltók saját fejevédőt kaptak és nem a katonaság számára gyártott vagy az általuk leselejtezett példányokat alkalmazták tovább. Az elkészítésükhöz felhasznált anyagok sokfélesége csökkent az évszázadok alatt, és bár sikerült olyan anyagokat találni, amelyek megfelelő védelmet nyújtanak, azonban a jövőben a technológiai megoldásoknak és újításoknak köszönhetően ezen a területen is várhatunk még előrelépést.

18. A Német Demokratikus Köztársaságban az 1980-as években használt tűzoltósisak.

²² Kaier 2008, 35–37.

IRODALOMJEGYZÉK

- Blackstone, G. V. 1957. *A History of the British Fire Service*. London.
- Brandstetter, H. – Chalupar, E. 2008. *Feuerwehrhelme in Oberösterreich*.
In.: Schinnerl, A. – Paduch, B. (szerk.): *CTIF: Entwicklung des Kopfschutzes für den Feuerwehrmann*. Myslowice, 183–196.
- Farrand, A. – Zaglia, C. 2005. *Les Casques de Pompiers: Compagnons de la lutte contre le feu*. Saint-Amand-Montrond.
- Hartmann, B. J. E. 1984. *Deutsche Feuerwehruniformen und Helme*. Stuttgart.
- Haythornthwaite, Ph. 1988. *Napoleon's Specialist Troops*. London.
- Herminghaus, T. W. – Helmut, R. 1977. *Das Feuerlöschwesen von C. D. Magirus* (Faksimile-Nachdruck). Dietzenbach.
- Herminghaus, Th. W. 1995. *Feuerwehrhelme. Eine Entwicklungsgeschichte*. Dietzenbach.
- Kaier, A. 2008. *Feuerwehr Kopfbedeckungen im Wandel der Zeit*. Jestetten.
- Kannik, P. 1968. *Military Uniforms of the World in Colour*. London.
- Lindner, Gy. Megjegyzések a Római Birodalom tűzvédelméhez. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 24/34–38, 67–74.
- Lindner, Gy. Héphaistos, a kívülálló – A tűz istene a görög vallásban. *Tűzoltó Múzeum Évkönyve*. 11. Budapest, 9–22.
- Mischinger, M. 2006. *Die österreichischen Feuerwehrhelme – von der k.u.k. Monarchie bis heute*. Bécs.
- Mollo, J. 1972. *Military Fashion: A Comparative History of the Uniforms of the Great Armies from the 17th Century to the First World War*. New York.

KÉPJEGYZÉK

1. en.wikipedia.org/wiki/Siege_of_Lachish
2. Bélteczky József ny. tű. ezredes archívuma.
- 3–7. A szerző saját felvétele.
8. Szőke Péter felvétele, BM OKF.
- 9–18. A szerző saját felvétele.

**A TŰZOLTÓSÁG EGYENSAPKÁI, SISAKJAI ÉS ÁLLOMÁNYJELZŐI
AZ 1940-ES ÉVEKBEN – 1. RÉSZ**

**CAPS, HELMETS AND PINS OF THE HUNGARIAN FIRE DEPARTMENT IN THE
1940'S – PART I.**

Absztrakt: Az egyenruha egyaránt jelképez hovatartozást, egységet és utal a testület hierarchikus felépítésére. A XX. század első felében vita alakult ki az egyenruha kinézetét illetően, amely jelentős tarkaságot eredményezett. Ennek feloldását 1940-ben új, egységes kinézettel kívánták központilag orvosolni. A II. világháborút követő zűrzavar azonban még bonyolultabb összképet eredményezett. Jelen tanulmány ezt az időszakot tekinti át, a korabeli szabályzókon, fennmaradt darabokon és viselési képeken keresztül. Az első rész az 1940 és 1944, míg a második rész az 1945 és 1950 közti időszakot mutatja be.

Kulcsszavak: egyenruha, sapka, sisak, állományjelző, viselettörténet

Abstract: The uniform symbolizes belonging and unity, and also refers to the hierarchical structure of the corps. In the first half of the 20th century, there were numerous internal debates regarding the appearance of the uniform, which resulted in considerable diversity. In 1940, a new, uniform look was introduced in an attempt to resolve this issue. However, the turmoil following World War II resulted in an even more complicated overall picture. In this study, we analyze this period through contemporary regulations, existing pieces, and photos. The first part covers the period between 1940 and 1944, while the second part provides an in-depth look at the period between 1945 and 1950.

Keywords: uniform, cap, helmet, pin, history of wear

I. BEVEZETÉS

A Széchenyi Ödön által 1870-ben megalapított Magyar Országos Tűzoltó Szövetség (*továbbiakban: MOTSZ*), működésének kezdetétől komoly belső csatákat vívott az egységes egyenruházati szabályzat kiadását illetően. 1898-ban ugyan kiadták az első öltözködési utasítást¹, azonban az ebben

¹ A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség által a magyarországi tűzoltótestületek számára megállapított szervezeti, egyenruházati, rangjelzési és felszerelési szabályzat. Budapest, 1898.

foglaltakat nem mindenki érezte magára nézve kötelező érvényűnek. Számos egyesület igyekezett megőrizni, a már korábban bevezetett „*helyi sajátosságokat*”, ami igen tarka összképet eredményezett. Megjegyzendő, hogy az utasítás kizárólag az önkéntes tűzoltók egyenruházatát szabályozta. A köteles (*pl. városi, hivatásos stb.*) és magántűzoltóságok egyenruházatát a fenntartó határoz(hat)ta meg. Az ezt követő évtizedekben az egyenruha kérdése az MOTSZ szinte minden nagygyűlésen felmerült a napirendi pontok között, emellett a *Tűzrendészeti Közlönyben* is rendszeresen cikkeztek róla:

„A magyar tűzoltóságok egyenruházatát legritkábban változtatták, hiszen az utolsó módosítás óta 25 év telt el [...] Az elmúlt 25 év meggyőzött bennünket arról, hogy a mai állapot nem maradhat tovább, egyrészt mert egyenruházatunk kényelmetlen, az élet követelményeinek meg nem felelő, másrészt – vagy talán a fenti indokból – a tűzoltóságok önként változtatták meg ruházatukat s ma már egy-egy tűzoltó összefüggésben annyi tarka-barkaságot látunk, hogy külső megjelenésünk fegyelmezett testület benyomását nem keltheti. Ehhez a tarkasághoz nagymérvben hozzájárult az, hogy a 230.000 – 1925. BM sz. rendelet 15. §-a a hivatásos tűzoltóságok részére nem kívánt egységes egyenruhát megállapítani, hanem ezt a fenntartó testületekre bízta, amely – ha élt is e jogával – nem törekedett egységre s így ma itt is annyi változatát látjuk az egyenruhának, hogy egységes nevezőre csak országos rendelkezéssel lehetne hozni.”²

Szintén számos kritika érte az egyensapkát, amely leginkább „*magyar-talan*” kinézete miatt váltott ki visszatetszést:

„[...] Ez a mi egyenruházatunk. Külső alakjában szolgai utánzása az osztrák, német egyenruházatnak, sőt még francia motívum is van benne, mert hiszen a sipkánk tisztára francia képpi. Ez így van és nem jól van így. [...] Régi csúnya időknek a maradványa, amidőn a magyar nem lehetett, még az ilyen külsőségekben sem magyar.”³

Az előírással a következő elemeket tartalmazta:

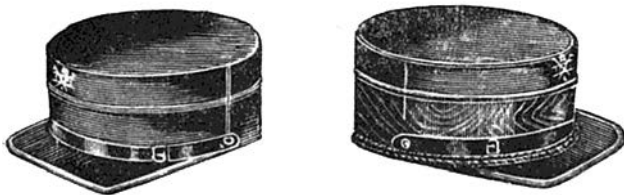
„A sapka fekete posztóból készül, hengeralakú, 80 mm magas, lapos fedelű, elől kevésbé lehajló fekete fényezett bőrernyője van, e fölött pedig érc tűzoltó-jelvény van megerősítve. A legénységi sapkán semiféle zsinórozás nincs, a tisztai sapkák ellenben 45 mm széles fekete moiré-selyemszalaggal fedve s 7 mm vastag, négyszegletes, színes beszövés nélküli aranyzsinórral szegélyezve, a tűzoltó jelvény felvarrt fekete posztóra aranyból hímezve.”⁴

2 Erdélyi 1934.

3 Kele 1923.

4 Szabó 1907.

1. Legénységi (bal) és tiszti (jobb) „kepi” sapka ábrája.

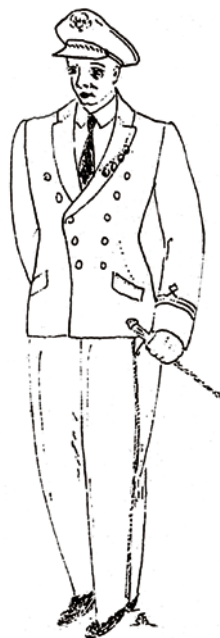
2. Legénységi (bal) és tiszti (jobb) „kepi” viselve.

Az 1930-as években, több tervezet is megjelent az MOTSZ hivatalos folyóiratában, a *Tűzrendészeti Közlöny* hasábjain, mely koncepciókat postai úton küldték be a kollégák, időnként rajzos illusztrációval is ellátva.⁵ Az egyik ilyen – szintén a magyaros elemeket mellőzve – egy egészen formabontó koncepciót láthatunk:

A tervezet ugyan csak papíron valósult meg, de már kitaposta az utat az egy évvel későbbi komplex reformjavaslat számára. 1936-ban megjelent a „180.000 – 1936. BM számú rendelet”, a tűzrendészet újabb szabályozásáról. Ennek 13. §-a az alábbiakra tér ki:

3. Tűzoltótiszti egyenruha koncepció. Kétsoros gombolású zubbonyal, karpaszománnyal és tányérsapkával.

⁵ Jakobinyi 1935.

„A tűzoltóság tagjainak egyenruhája, jelvénye.

13. §. (1) E rendelet hatálybalépésétől számított három év elteltével hivatásos, önkéntes, köteles és magántűzoltóság tagjainak, valamint a tűzrendészeti felügyelőknek csak a belügyminiszter részéről kiadott szabályzatban meghatározott egyenruhát és rangjelzést szabad viselniük.”⁶

Az egységes rendelkezés kiadása azonban még négy évet váratott magára. 1940-ben megjelent a „64.200/1940 BM sz. rendelet”⁷, amely már komplex leirata volt az új egységes viseletnek. Ez jogállástól függetlenül szabályozta az ország minden tűzoltójának egyenruháját. Az első darabokat 1941-től kezdték kiosztani, ám mielőtt ezek részleteiben elmerülnénk, érdemes néhány szót ejteni a tűzoltó szervezetek felépítéséről és szerkezeti struktúrájáról.

II. RANGOK ÉS ÁLLOMÁNYKATEGÓRIÁK

1945 előtt, a Magyar Királyság területén a társadalmi struktúra egészen eltérő volt a jelenkoritól. A ma használt „*rendfokozati jelzés*” kifejezés helyett, az ún. „*rangjelzés*” volt a gyakoribb elnevezés.

‘Rangjelzés’ nem csak a korabeli szakirodalomban, de a köznyelvben is előfordult. Civil személyek, tisztviselők stb. rangját, számos tényező definiálta: pl. munkája, abban betöltött pozíciója, valamint azzal járó fizetési osztálya.

Nem mellékes tényező volt még anyagi helyzete: nincstelen (*vagyontalan*), polgári (*vagyonos*) vagy nemes (*pl. gróf, báró stb.*). Valamint az esetleges címei, pl. rendi tagsága, illetve magas állami kitüntetése is. Ezek összességéből állt össze egy adott személy rangja, melyekkel összefüggésben a megszólítása is változhatott: pl. tekintetes, nagyságos, nagyméltóságú stb. Ezek mindegyikével tisztában kellett lenni, pl. egy az illetőnek címzett levél esetén, hogy ne legyen sértő a helytelen megszólítás.⁸

Egyenruhás szervezeteknél szolgáló tisztek esetén a rangosztályokat a fizetési fokozatok határozták meg. Emellett különböző testületek, eltérő kifejezéseket használtak az egyes rangok/rendfokozatok megnevezésére. A magyar királyi honvédségnél közel azonos volt a struktúra a ma használt terminusokkal, azonban a többi szervre ez már nem volt igaz.⁹

6 1936. évi 180.000. BM. számú rendelet.

7 1940. évi 62.200 BM. számú rendelet.

8 Dr. Nagy, Csaba A. Az arisztokrácia és az úri középosztály megszólításai a Magyar Királyságban. <https://regnum-portal.hu/2023/10/19/az-arisztokracia-es-az-uri-kozeposztaly-megszolitasai-a-magyar-kiralysagban/>. Letöltés dátuma: 2026. 01. 01.

9 Dormándi – Juhász 1936, 3275.

	M.KIR. HONVÉDSÉG	M.KIR. FOLYAMŐRSÉG	M.KIR. LÉGÜGYI HIVATAL	M.KIR. ÁLLAMRENDSŐRSÉG	M.KIR. RENDELŐRSÉG
RENDFOKOZAT NÉLKÜLI	 HONVÉD, HUSZÁR, TŰZÉR UTÁSZ, HIDASZ, STB.	 FOLYAMŐR	 REPÜLŐ	 PRÓBAIDŐS RENDŐR	 PRÓBAIDŐS RENDŐR
TISZTESEK	 ORVEZETŐ, FŐTŰZÉR * TIZEDES * SZAKASZVEZETŐ	 * I. OSZT. FOLYAMŐR * FOLYAMŐR RAJOS FOLYAMŐR NEGYEDES	 LÉGÜGYI ALSEGÉD LÉGÜGYI FŐSEGÉD LÉGÜGYI SEGÉD	 IDEIGLENES MINŐSÉGŰ RENDŐR * RENDŐR	 * II. OSZT. VIGYÁZÓ * I. OSZT. VIGYÁZÓ
ALTI SZTEK	 ORMESTER * TŰZMESTER * TÖRZSORMESTER * TÖRZSTŰZMESTER	 * FOLYAMŐR TÖRZS HAJÓMESTER FOLYAMŐR HAJÓMESTER	 LÉGÜGYI MESTER LÉGÜGYI FŐMESTER LÉGÜGYI ALMESTER	 ORMESTER * TÖRZSORMESTER * FŐTÖRZSORMESTER	 FŐVIGYÁZÓ
	 ALHADNAGY	 FOLYAMŐR ALHAJONAGY	 LÉGÜGYI ALLENNŐR	 FELÜGYELŐ HELYETTES * FELÜGYELŐ HELYETTES * FELÜGYELŐ HELYETTES	 SZEMLESZ
TISZT NÉLKÜLT	 ZÁSZLÓS	 FOLYAMŐR ZÁSZLÓS	 LÉGÜGYI GYAKORNOK	 RENDŐR ALHADNAGY	 FŐSZEMLESZ
FŐTISZTEK	 FŐHADNAGY * HADNAGY * SZÁZADOS	 FOLYAMŐR FŐHAJONAGY FOLYAMŐR KAPITÁNY FOLYAMŐR HAJONAGY	 LÉGÜGYI ELLENNŐR LÉGÜGYI FELÜGYELŐ LÉGÜGYI FŐELLENNŐR	 SEGÉDFELÜGYELŐ * FELÜGYELŐ * SEGÉDFŐALMOZDÓ * FELÜGYELŐ FŐALMOZDÓ	 BIZTOS * FŐBIZTOS
TÖRZSTISZTEK	 EZREDES * ŐRNAGY * ALEZREDES	 FOLYAMŐR I. OSZT. TÖRZS KAPITÁNY FOLYAMŐR FŐKAPITÁNY FOLYAMŐR II. OSZT. TÖRZSKAPITÁNY	 LÉGÜGYI ALIGAZGÁTO LÉGÜGYI IGAZGÁTO LÉGÜGYI FŐFELÜGYELŐ	 FŐFELÜGYELŐ (KAPITÁNY) * FŐFELÜGYELŐ TANÁCSOSA * FŐFELÜGYELŐ FŐTANÁCSOSA	 * II. OSZT. FELÜGYELŐ * I. OSZT. FELÜGYELŐ * FŐFELÜGYELŐ
TÁBORI KÁR	 TÁBORNOK * ALTÁBORNAGY * GYALOGSÁG-LOVASSÁG-TŰZERSEGI TÁBORNOK CSILLAG HELYEN BABÉRLEVEL: TÁBORNAGY	 FOLYAMŐR VEZÉRKAPITÁNY	 LÉGÜGYI FŐIGAZGÁTO	 FŐPARANCSONK FŐKERÜLETI FŐKAPITÁNY	

4. A magyar királyi honvédség rendfokozatai és a egyenruhás társszervek ekvivalens rendfokozatai.

A rangon/rendfokozaton túl az egyenruhás testületek hierarchiáját nem csak az organogram, de az állománycsoportok - állománykategóriák is definiálták. Sematikusan, lentől felfelé haladva, az alábbi állománycsoportok állíthatók fel:

Legénység – (közlegény) [lgs.],
 Tisztos [tts.],
 Altiszt – (tiszt-helyettes) [tth.],
 Tiszt-jelölt – (zászlós),
 Tiszt – (főtiszt),
 Főtiszt – (törzstiszt),
 Tábornok.

A tűzoltóságnál ekkoriban az állománycsoportokat egyenruházati szempontból legénységre, altisztekre és tisztokra vonták össze. Az 1940-es években három kisebb-nagyobb egyenruhareform ment végbe. Egy átfogó 1940-ben, egy kisebb módosítás 1946/47-ben, valamint egy tiszavirág életű 1949-ben.

III. 1940-1944

1940-től a tűzoltóság átfogó egyenruhareformját irányozta elő a Belügyminiszter. Annak érdekében, hogy az ország 300.000 tűzoltója a megfelelő, új egyenruhát viselhesse, igen jelentős anyagi- és eszközráfordításra volt szükség. Korabeli híradások, mintegy másfél millió méter vászonanyag beszerzéséről számoltak be¹⁰, valamint arról, hogy a tisztí egységcsomag ára 210 pengő, míg a legénységi 120 pengő.¹¹

A rendelkezés megreformálta a rangjelzéseket, és a jogállást jelölő színeket is. Emellett kitért arra is, hogy akinek esetleg mégsem jut az új egyenruhából, miképp szerelvényezze át a régit, hogy az új rangjelzésekkel ekvivalens ruházati elemeket viselhessen.¹²

A jogállást reprezentáló színek az egyenruhán a váll-lapokon/váll-szalagokon jelentek meg, valamint hímzett állományjelzők esetén a posztó alapszínén, fémjelvény esetén az alátét posztó színén, illetve tányérsapkán a paszpólon¹³ és a lángnyelvben színes beszövésként.

10 *Esti Kurír* 18/171, 1940. 5.: Másfélmillió méter posztó kell az új tűzoltó-egyenruhákhoz.

11 *Nemzeti Újság* 1940.

12 Szilágyi Németh 1940.

13 Keskeny, díszítő csíkok kontrasztos színekben és anyagokból a szélek befogására vagy a varratok hangsúlyozására.

Új egyenruhát kapnak a tűzoltók

A magyar tűzoltóságnak mindezekig nem volt egységes egyenruhája, mert minden község, törvényhatóság, vállalat saját keretein belül és saját ízlésének megfelelően állapította meg a tűzoltóságának az egyenruháját. Ez a sokfajta és sokszor egymástól eltérő egyenruházat és rangjelzés a közönséget talányok elé állította s a magyar tűzoltóságnak a nemzetvédelmi szervezetünkben elfoglalt helyét kellő módon nem fejezte ki. A belügyminiszter a honvédelmi miniszterrel egyetértően ezt a kérdést most győ-

Használt és új butorok nagy választékban

Hálók, ebédlők,

kombinált szobák részletre olcsón.

Révész László **ANDRÁSSY-UT 60.**
(Csengery-utca sarok).

keresen rendezte, mikor is a magyar tűzoltóságnak egyenruháját és rangjelzését egységesen megállapította.

Az új tűzoltóegyenruha a tisztelnél kihajtott fazonu, a legénységnél pedig lehajtott lengyel galléru, mindkettőnél derékbaszabott ruha. A rangjelzés a tűzoltóság színét feltüntető színű vállpánton, illetve vállszalagon van. A hivatásos tűzoltóság vállpántjának színe piros, az önkéntes tűzoltóságé sötétkék, a kötelezett tűzoltóságé kék, a vállalati (magán) tűzoltóságé füzöld, a tűzrendészeti felügyelői karé világoskék, a tűz-

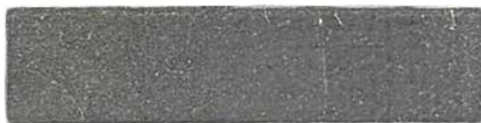
oltószövetségeké (tisztviselői) pedig bíborlila. A tisztek díszben oldalfegyvert is viselnek. A tiszti sapka tányérformájú, míg a legénység „Bocskay“-sapkát visel.

A *Nemzeti Újság* munkatársa az egyenruha egységesítésével kapcsolatban kérdést intézett vitéz dr. Kiss Lajos tűzoltó-főparancsnokhoz, aki a következő felvilágosítást adta:

— A tűzoltók új egyenruhájának rendszerezéséről a mai napon rendelet jelent meg. Korszerű egyenruhát kap minden magyar tűzoltó, a hivatásosak, önkéntesek és gyári tűzoltók is. Háromszázezer magyar tűzoltó kap egységes, füstszínű egyenruhát. Egyszerű, praktikus lesz az új ruha, a rangjelzések is egységesek lesznek az egész országban. A mai visszás állapot, amikor a legkülönbözőbb egyenruhákat és jelzéseket viselték például vidéken, falun, ezzel egycsapásra megszűnik. Az új egységes egyenruha és rangjelzés a fegyelem és rend szempontjából is tüdős hatású lesz. Erre a rendezésre szükség volt, hiszen például Olaszországban a hadtestekhez csatlakozik egy-egy kerület tűzoltóságának szervezete. Az új egyenruha gyakorlati szempontok figyelembevételével készült és a kivonulás gyorsaságát is fokozza majd. Mindenképpen kívánatos és közérdekű ez az intézkedés, amelyet örömmel üdvözöl a magyar tűzoltótársadalom minden tagja.

5. Sajtócikk az új egyenruháról.

**A TŰZRENDESZETI SZERVEK
EGYENRUHÁJÁNAK SZÍNE:**

**A HIVATÁSOS TŰZOLTÓSÁG
TAGJAINAK**

**AZ ÖNKÉNTES TŰZOLTÓSÁG
TAGJAINAK**

**A KÖTELES TŰZOLTÓSÁG
TAGJAINAK**

**A MAGÁNTŰZOLTÓSÁG
TAGJAINAK**

**A TŰZRENDESZETI
FELÜGYELŐK**

**A TŰZOLTÓSZÖVETSÉGI
TISZTVEISELŐK**

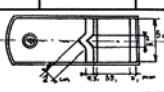

EGYENRUHÁJÁN LÉVŐ POSZTÓALÁTÉT ÉS BÁRSONY (POSZTÓ) VÁLLSZALAG-BORÍTÁS SZÍNE:

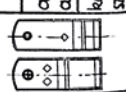
6. Az egyes tűzoltók jogállását reprezentáló színjelölések.

állomány-csoport	önkéntes köteleles magán	hivatásos		titizrend felügyelők	szövetségi tisztviselők	rangjelzés az új ruhán a vállon		átmeneti rangjelzés régi ruhán		kat-szalag
		vidéken	Budapesten			Par-jelző	a galléron	az ujjon		
közlegény	fogadalmat nem tett	ujjong tűzoltó								
	fogadalmat tett	végleges tűzoltó								
tiszti	segédszervező		segédszervező							
	segédszervező		segédszervező							
altiszti	csővezető									
	II. osztályú főépítész									
altiszti	tűzmester									
	I. osztályú főépítész									
altiszti	törzstűzmester									
	főépítész									
altiszti	tiszthelyettes									
	vezető									
altiszti	ki nem nevezett tisztgyakornok									
altiszti	szertáros									
	segédtiszt									
altiszti	tiszti rangú tüzermester									
	tiszteletbeli orvos									
altiszti	kinevezett gyakornok									
	segédfelügyelő									
altiszti	felügyelő									
	főfelügyelő									
altiszti	orvos									
	járatvezető felügyelőhelyettes									
altiszti	parancsnok									
	járási tüz. felügyelő									
altiszti	főorvos									
	alparancsnok									
altiszti	vám-tűzfelügyelő-helyettes									
	vám-megyei tűzfelügyelő									
altiszti	főparancsnok									
	kecskületi tüz. felügyelő									
altiszti	a M.O.T.Sz. főtitkára									
	főváltóvezető									
altiszti	M.O.T.Sz. alelnöke									
	főváltóvezető									
altiszti	országos tüz. felügyelő									
	a M.O.T.Sz. elnöke									
altiszti	főparancsnok									

1) f1 vezető állásban levő csapatvezetők az utolsó rangsávot ék alakban kiegészítve viselik, pl. n város parancsnokai
2) Bővebb ismertetés a szövegben.

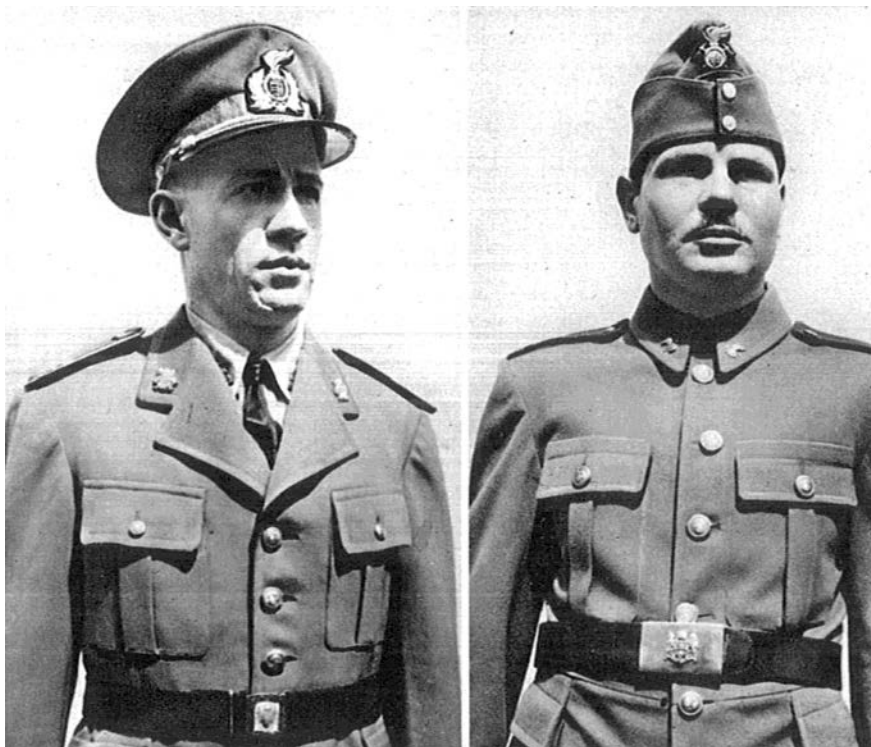

azok a hivatásos tűzoltó-tisztek, tűzfelügyelők, akik ugyanabban a rangban magasabb fizetési osztályba jutnak, annak megjelölésére egy nagyszögletes rózsát viselnek, újabb előlépésnél pedig még egyet

7. Az új állománykategóriák és rangjelzések.

Az új egyenruha a tiszti, valamint az altiszti és legénységi állomány számára eltérő szabású egyenruhát állapított meg az állománykategóriák jobb elkülönítése érdekében. Ugyanígy a tisztek számára alapesetben tányérsapkát, míg az altisztek és a legénység számára ún. 'Bocskait' rendszerített.¹⁴

8. A tiszti (bal) és az altiszti (jobb) egyenruha. Az altiszt fővárosi övcsatot visel.

A tiszti társasági tányérsapkáról és az azon alkalmazott jelvényről az 1940. évi 62.200 BM. számú rendelet a következőképpen határoz:

„A hivatásos tűzoltóság tisztjeinek egyenruhája:

5.§ (2) Szürke tányérsapka: szövetszálból készült, kerek tetejű, magas elejű, mindkét oldalán lakkozott, félig lehajló bőrrenyővel ellátott, 4 cm magas karimájú sapka. A tányérsapka elejére egyenkint 5 mm vastag, fémszálakból fonott kettős rohamzsinórt kell egy-egy kis gombbal a sapkára gombolni.

14 *Riadó!* 1940.

A sapka karimáján füstszerű moiré selyemszalag fut körül, amelynek alsó szélére 9 mm széles, fémszálakból szőtt, sima paszományt kell varrni. A sapka elejére tányérsapkajelvényt [(3) bek.] kell erősíteni. A tetőrész összevarrásába teljesen körbefutó csíkot (paspoalt (paszpólt -szerk.)) kell bevarrni.

3.§ (2) Tűzoltói jelvény: oldalt húzódó lánggal égő, stilizált bombát ábrázoló jelvény. A bomba fonott gyűrűvel övezett testén magyar kiscímer, a bomba alatt pedig két keresztbe, fektetett tűzoltóbalta látható.

3.§ (3) Tányérsapka jelvény: babérlevél-koszorúba foglalt, balra húzódó lánggal égő bombát ábrázoló, füstszerű szövetre (alátetre) fémszálakból hímzett 6x7 cm nagyságú jelvény. A bomba fonott gyűrűvel övezett testén a koronás magyar kiscímer látható."

A leírásban szereplő „balra húzódó láng” feltehetően sajtóhiba, mivel az előkerült darabokon és a rendelet mellékletében is jobbra húzódó láng szerepel. Ez alól egyetlen kivétel az állományjelző, amelyből készült 'balos' és 'jobbos' kivitel is.

A 6. ábrán bemutatott jogállást szimbolizáló színek a sapkán már több helyen is előkerülnek. A sapka felső ívén végigfutott paszpól a jogállástól függő színt kapott. Ugyanígy a sapkajelvényen, a lángnyelvbe színes beszövéseket is alkalmaztak, amelyek szintén a jogállást reprezentálták.

9. Önkéntes jogállású társasági tányérsapka.

10. Tűzoltó parancsnok/főfelügyelő, tányérsapkában.

11. Hímzett sapkajelvény. A lángnyelven lévő kék beszövések, az önkéntes jogállásra utalnak. A kiscímer feletti koronát, már az 1947-es rendelkezés értelmében bontották ki.

12-15. (Lent.) Hímzett hivatasos sapkajelvény-változatok.

A rendelet értelmében a tiszti és altiszti társasági szürke tányérsapka között nem volt eltérés:

„Altisztek, tisztetek és tűzoltók:

7.§ (1) Szürke tányérsapka: az 5. §. (2) bekezdésében említett szürke tányérsapkával azonos.”

16. (Fent) Hivatásos jogállású, társasági tányérsapka.

17. (Lent) Tiszti tányérsapka.

18. Altiszti posztó tányérsapka, zárt-nyakú posztó zubbonyal viselve.

Az egyes állománykategóriák ruházaton történő elkülönítésére eltérő színeket írtak elő. Ez a metódus a manapság is alkalmazott mintát követi, a legénységi bronzot leszámítva.

„4. § (1) Ha ez a szabályzat eltérően nem rendelkezik, a tűzoltótisztek [...] egyenruháján alkalmazandó, vagy fémszálakból, vagy fémből készült gombok, jelvények, jelzések, zsinórok, paszományok és egyéb felszerelések arany színűek, a tűzoltó altisztek egyenruháján alkalmazandó jelzések ezüst színűek; a tűzoltóságok többi legénységi állományú tagjának egyenruháján alkalmazandó jelvények pedig bronz (barna) színűek.”

A tiszti és altiszti állomány számára szolgálati sapkát, (ún. *Bocskait*) is meghatároztak:

„A hivatásos tűzoltóság tisztjeinek egyenruhája:

5.§ (4) Szolgálati sapka: szövetből, Bocskay-kötés és szövetalátét nélkül készített honvédségi táborig sapka, elül két kis gombbal. A gombok fölé szolgálati sapkajelvényt [3. §. (5) bek.] kell varrni.”

„3.§ (5) Szolgálati sapka-jelvény: 5x4 cm nagyságú, fémszálakból hímezett, vagy fémből készült tűzoltói jelvény.”

„A hivatásos tűzoltó altisztek, tűzoltótisztesek és tűzoltók szolgálati egyenruhája a következő:

8.§ (2) Szolgálati sapka: az 5. §. (4) bekezdésében említett szolgálati sapkával azonos, de olyan eltéréssel, hogy a sapka posztóból készül.

8.§ (3) Vászong szolgálati sapka: az 5. §. (4) bekezdésében említett szolgálati sapkának felel meg, de olyan eltéréssel, hogy sötétvörös vászongból készül.”

19-20. Hivatásos tűzoltó tiszti (fent) és altiszti (lent) szolgálati sapka.

21-22. Hímzett szolgálati sapkajelvények. Balra önkéntes tiszti jelvény, utólag hivatásosra átfestve, karszalagon viselve. Jobbra hímezett tiszti jelvény.

23-24. Fém szolgálati sapkajelvények. Balra altiszti, jobbra legénységi jelvény.

25-28. Bocskai sapkák különféle változata viselve. Fent balra hímzett tiszti vászon, jobbra legénységi vászon. Lent balra legénységi posztó, jobbra legénységi vászon.

A rendelet részletekbe menő leírást ad a sisak kinézetét illetően, amelyet teljes terjedelmében itt most nem idézek:

„Tisztek részére:

5.§ (1) Sisak: sötét füstsziürke színre festett és az alábbiak szerint átalakított, 0,8 mm falvastagságú honvédségi rohamsisak. A sisak fejrészére behorpadás ellen 2 mm vastag alumínium-lemezből préselt, hatágú, csúcsban összefutó, arany színű tarajt kell szerelni. A taraj ágai egymástól 60 fokos szöveget zárjanak. A taraj csúcsa 30 mm magas, a taraj ágai a csúcsnál 30 mm, alul pedig 20 mm szélesek. [...] A taraj homlokai (szabad) ágára a sisakcímet [3. §. (4) bek.] kell felerősíteni. [...]

3.§ (4) Sisakcímer: 6X8 cm nagyságú, 0,5 mm vastag fémből készült posztó alátét nélküli tányérsapka jelvény.

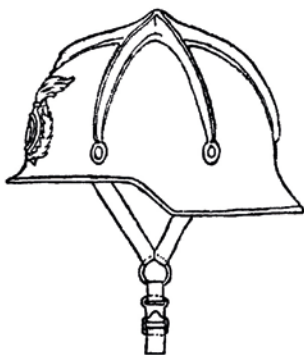
Altisztek és tisztetek részére:

8.§ (1) Sisak: az 5. §. (1) bekezdésében említett sisakkal azonos, de olyan eltéréssel, hogy a taraj az altiszteknél, a tiszteseknél és a tűzoltóknál a 4. §. (1) bekezdésében foglaltaknak megfelelően ezüst, illetve bronz (barna) színű.”

A leírásban szereplő sisakot azonban – jelen ismereteink szerint – soha nem gyártották le. A hatágú merevítést feltehetően osztrák importból kívánták biztosítani, ahol ez a minta a mai napig nagy számban, tradicionálisan jelen van.

A hatágú merevítés helyett a légoltalomnál már korábban megjelent, 'MÁVAG 35M/B' mintájú, négyágú bordás merevítéssel erősített sisakot kapták – kis számban – a hivatásos tűzoltók. Azzal a különbséggel, hogy a sisakharangot és a merevítést is egyenformán füstszürkére festették, illetve a lemezből készült tűzoltó jelvényt a homlokrészre eső merevítőbor-
da végére erősítették.

Érdekesség, hogy az 1942-ben készült „tűzoltó hősi emlékművön” szereplő alak hatágú sisakot visel.¹⁵

29-30. Az előírt sisak ábrája a rendeletben, valamint a sisak modernkori reprodukciója.

31. A légoltalmi 35M/A és 35M/B sisakok.

Az „A” mintájú sisak.

A „B” mintájú sisak.

15 A tűzoltók hősi emléke. www.kozterkep.hu/391. Letöltés dátuma: 2026. 01. 01.

TÜZVEDELMI propagandánk fejlődése

Tűzvédelmünk fejlesztésének egyik döntő feladata, hogy a tüzek megelőzését a szakszolgálaton kívül társadalmi feladattá legyűk. Ennek megvalósításánál rendkívül nagy jelentősége van a propagandának. Tűzvédelmi tudósító propagandánk az utóbbi időben fejlődésnek indult.

ELDOBOTT ÉGŐ GYUFA MILLIÓS KÁROKAT OKOZHAT

Alegységeink közül számos helyen fontos feladatként joglalkoznak a megelőző tűzvédelem propagálásával. Ezen a területen igen szép eredményeket érnek el Pest, Szolnok és Tolna megyében. Falragaszokon kívül gyufacímkéken is felhívják a lakosság figyelmét erre a fontos feladatra.

LÉGY ÉBER

Allami, üzemi és községi tűzoltóinknak egyaránt feladata ezeknek a címkeknek tudatosítása a dolgozók körében. Hívják fel a lakosság figyelmét a tűzvédelmi propaganda jelentőségére és arra, hogy milyen döntő szerepe van ennek a társadalmi tulajdon megővésénél.

VESZÉLYBEN OTTHONOD

32. Tűzvédelmi propaganda, az '50-es évekből, ahol a hatágú sisakot vette alapul a grafikus. (Balra.)

33-35. Fentről lefelé: A ténylegesen kiadott sisak és a sisaccímér, valamint a sisak viselve.

A hajtókan (galléron) viselt állományjelzők egyszerre szimbolizálták viselője jogállását és állománykategóriáját is. A korábban megismert módon ebből is készült hímzett, valamint fémkivitelben is gyártották. A legtöbb változat ezekből készült, ennek ellenére a rendelet szövegében ez a pont kapta a legrövidebb leíratot:

„3.§ (6) Gallér-jelvény: 2X2.5 cm nagyságú, fémből készült tűzoltói jelvény.”

36-39. Különbőféle fém állományjelzők. Fent, balra: tisztí köteles tűzoltó, műgyanta szegéllyel; jobbra: tisztí fém. Lent, balra: legénységí fém, zöld alátét posztóval; jobbra: altisztí fém jelvény.

40. Hímzett önkéntes állományjelző pár.

41. Hímzett „jobbos” hivatásos állományjelzők.

42. (Balra.) Hímzett „balos” hivatásos állományjelző felvarrva.

43. (Jobbra.) Önkéntes szertáros/segédtisztí váll-lapon elhelyezett, hímzett tűzoltói jelvény.

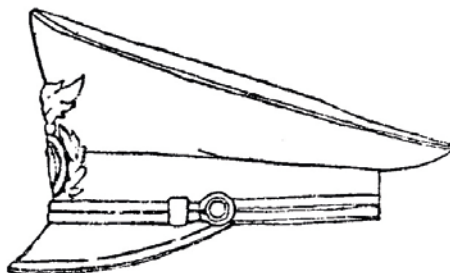
„19. § (2) A hivatásos tűzoltóságnál a tűzoltó- és mentőorvos [...] és a tisztirangú karmester a rangjelzés helyén, egy 5x4 cm nagyságú, aranszínű szálakból hímzett tűzoltói jelvényt visel.

22.§. (1) Az önkéntes, a köteles és magán-tűzoltóság [...] segédtisztje és szertárosa a rangjelzés helyén, egy 5x4 cm nagyságú, aranszínű szálakból hímzett tűzoltói jelvényt visel.”

44. (Feltehetőleg önkéntes) szertáros/segédtiszt, posztó szolgálati tányérsapkával. A sapkán és a zubbonyon egyaránt tiszthelyettesi ezüst gombokat visel, de már tisztí övvel.

3.§ (2) Tűzoltó jelvény

5.§ (2) Szürke tányérsapka

3.§ (3) Tányérsapka jelvény

5.§ (4) Szolgálati (Bocskai) sapka

3.§ (4) Sisakcímer

45. Az egyes egyenruházati elemeknek a rendelet mellékletében szereplő ábrái.

46. A sisakcímer modern kori rézöntvény másolata.

ÖSSZEZÉS

Az új egyenruha továbbra is csak elenyésző mértékben tartalmazott magyaros elemeket (pl. Bocskai), ugyanakkor a korábbi öncélú sokszínűséget megszüntette. Szabásában és jelképrendszerében inkább nemzetközi mintákat vettek alapul. A lángoló bomba egy mai napig gyakran használt csendőrzőjelkép (pl. olaszoknál, franciáknál, románoknál stb.), magyaros elemekkel tarkítva. Korának egyenes és letisztult szabása, leginkább a magyar királyi honvéd légierő, valamint a német légierő (*Luftwaffe*) egyenruhájához hasonlítható. A különböző jogállások színekkel történő kódolása ehhez a rendelethez köthető, és a mai napig visszaköszön (pl. szürke – piros színek váltakozása, a hivatásos és önkéntes állománynál). Ugyanígy említhetjük az állománykategóriák (arany – ezüst – bronz) elkülönítését, ami ezt megelőzően igen vegyesen mutatkozott meg, és jellemzően csak a tiszteket emelte ki.

47. Ismeretlen Luftwaffe százados (balra) ismeretlen vezetői beosztású tűzoltó főfelügyelő társaságában.

IRODALOMJEGYZÉK

- A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség által a magyarországi tűzoltótestületek számára megállapított szervezeti, egyenruházati, rangjelzési és felszerelési szabályzat. Budapest, 1898.
- Dormándi, L. – Juhász, V. 1936. Rendfokozatok. In.: *Új Lexikon* 6. kötet. Budapest.
- Erdélyi, E. 1934. Az új szervezeti, felszerelési és rangjelzési szabályzat tervezete. *Tűzrendészeti Közlöny*, 32/10, 145–147.
- Jakobinyi, J. 1935. A hivatásos tűzoltótisztikar országos egységes egyenruha- és rangjelzési szabályzattervezete. *Tűzrendészeti Közlöny*, 33/1, 3–7.
- Kele, I. 1923. Egyenruházat. *Tűzrendészeti Közlöny*, 21/3, 25–26.
- Szabó, Gy. 1907. *Kis tűzrendészet*. Sopron.
- Szilágyi Németh, Gy. 1940. A tűzoltóság új egyenruházata. *Tűzrendészeti Közlöny*, 62/13, 151–153.

KÉPJEGYZÉK

1. Szabó Gy. 1907, 13.
2. A szerző gyűjteménye.
3. Jakobinyi J. 1935.
4. Dormándi, L. – Juhász V. 1936, 3275.
5. [n.n.] „Új egyenruhát kapnak a tűzoltók” 1940. *Nemzeti Újság* 22/117. 8.
- 6-7. Szilágyi Németh Gy. 1940. 154.
8. [n.n.] „Az új tűzoltó egyenruha” 1940. *Riadó!* 4/5. 157.
- 9-11. A szerző gyűjteménye.
12. Magángyűjtemény.
- 13-15. Telek Bence gyűjteménye.
16. Katasztrófavédelem Központi Múzeuma (továbbiakban: KKM).
- 17-18. A szerző gyűjteménye.
19. Telek Bence gyűjteménye.
20. KKM.
- 21-22. Telek Bence gyűjteménye.
23. Répási János gyűjteménye.
24. Magángyűjtemény.
25. Domonkos Gábor gyűjteménye.
26. Dallos Csilla gyűjteménye.
27. Nacsá Norbert gyűjteménye.
28. A szerző gyűjteménye.
29. A m. kir. belügyminiszter 1940. évi 64.200 számú rendelete.
30. Palov Attila gyűjteménye.

31. A m. kir. honvédelmi miniszter 1939. évi 88.025./eln. lgv. számú rendelete.
32. [n.n.] „Tűzvédelmi propagandánk fejlődése” (1952) *Magyar Tűzoltó* 4. (3) 13.
- 33-34. Palov Attila gyűjteménye.
35. Fortepan/Mihályi Balázs (az. 266769).
- 36-37. A szerző gyűjteménye.
38. Telek Bence gyűjteménye.
39. Répási János gyűjteménye.
40. A szerző gyűjteménye.
- 41-43. Telek Bence gyűjteménye.
44. Fortepan/Palágyi Bálint (az. 233998).
45. A m. kir. belügyminiszter 1940. évi 64.200 számú rendelete.
46. A szerző gyűjteménye.
47. Fortepan/ Horváth József (az. 265203).

VARGA-CSERJESI ZSÓFIA

A MAGYAR LÉGOLTALMI KÉPZÉS KIALAKULÁSA ÉS MŰKÖDÉSE 1937–45 KÖZÖTT

I. A LÉGOLTALMI BÁBJÁTÉK ÉS AZ ÓVODÁS KOROSZTÁLY

THE FORMATION AND OPERATION OF HUNGARIAN AIR DEFENSE TRAINING
BETWEEN 1937–45

I. AIR DEFENSE PUPPETRY AND THE PRESCHOOL AGE GROUP

Absztrakt: Jelen tanulmány egy négy részből álló sorozat első része, amely a gyermekkorú lakosság légoltalmi felkészítését vizsgálja. Az alábbi cikk ennek a felkészítő munkának egy sajátos elemét, a légoltalmi bábjátékot elemzi.

A vizsgálat interdiszciplináris megközelítést alkalmaz, ötvözve a neveléstörténeti, társadalomtörténeti és mentalitástörténeti szempontokat. A tanulmány arra kíván rámutatni, hogy a totális háború társadalmi logikája hogyan épült be az óvodás korosztály életébe és miként jelent meg a kulturális programok eszközén keresztül mindennapi életükben.

Kulcsszavak: légoltalom, Légoltalmi Liga, bábjáték, légoltalmi nevelés

Abstract: This study is the first part of a four-part series examining the civil defense preparedness of the child population. The present article analyzes a specific element of this preparatory work: civil defense puppet theater.

The research adopts an interdisciplinary approach, combining perspectives from the history of education, social history, and the history of mentalities. The study aims to demonstrate how the social logic of total war became embedded in the lives of preschool-aged children, and how it appeared in their everyday experiences through cultural programs.

Keywords: civil defense, Air Defense League, puppet theater, civil defense education

FORRÁSBÁZIS ÉS MÓDSZERTANI MEGJEGYZÉSEK

A légoltalmi bábjáték teljes szöveggönyve nem maradt fenn az utókor számára, így a darab részletes bemutatása és elemzése kizárólag közvetett források alapján lehetséges. A vizsgálat elsődleges alapját a *Riadó!*, a Légoltalmi Liga hivatalos lapjának részletes beszámolóí képezik, amelyek több alkalommal is tudósítottak az előadásról.

Ezeket a közléseket más korabeli sajtóhírek egészítik ki, amelyek szintén tartalmaznak értékes információkat az eseményről.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a *Riadó!* nem független újsággént működött, hanem a Liga hivatalos orgánuma volt. Ennek megfelelően a benne megjelent tudósítások nem csupán az események rögzítését szolgálták, hanem a szervezet céljainak és törekvéseinek bemutatását is. A beszámolók így egyszerre tekinthetők forrásértékű dokumentumoknak és a Liga önreprezentációja részeinek. Az előadás ismertetése során a hangsúlyok, kiemelések és értékelések a szervezeti szándékot is tükrözik.

Jelen tanulmány a fennmaradt sajtóleírások alapján törekszik a darab cselekményének, szereplőinek és főbb jeleneteinek bemutatására a sajtóforrásokon keresztül.

Mivel a gyermekközönség tényleges befogadásáról, élményeiről és reakcióiról nem maradt fenn külön forrás, így a tanulmány nem vállalkozik a hatásvizsgálatra. Helyette azt vizsgálja, hogy a Liga milyen módon és milyen hangsúlyokkal mutatta be a légoltalmi ismereteket az előadáson keresztül.

A vizsgálat során a légoltalmi bábjátékot nem pusztán mint színházi előadást, hanem mint intézményi és neveléstörténeti forrást értelmezem, amely hozzájárul a korszak légoltalmi rendszerének alaposabb megértéséhez.

A MAGYAR LÉGOLTALOM INTÉZMÉNYI ÉS JOGI KERETEI

Az I. világháború utáni hadviselést a totális háború fogalmával lehet leírni. A katonai és a civil szféra közötti határ elmosódott. A repülőgépek katonai alkalmazása lehetővé tette a hátszágok közvetlen támadását, ezzel a polgári lakosság a hadviselés közvetlen alanyává vált.

Giulio Douhet, olasz tábornok könyvében kifejtette, hogy a jövő háborújában a légierő képes lehet a civil morált megtörni, ezzel a háborút gyorsan eldönteni.¹ E gondolatok hatása egész Európában érezhető volt, az 1930-as években polgári védelmi rendszerek jöttek létre.

A magyar légoltalom intézményes kiépítése az 1930-as évek közepétől gyorsult fel, párhuzamosan a nemzetközi biztonságpolitikai helyzet romlásával és a háborús előkészületek fokozódásával. A légoltalmi rendszer célja a polgári lakosság szervezett védelmének

1 Douhet 1921, 20-40.

megteremtése volt, különös tekintettel a légi támadások elleni felkészülésre és a károk mérséklésére.

1937. december 5-én létrejött a Magyar Légoltalmi Liga. Az elnökség és a választmány tagjai között magas rangú katonatisztek, közigazgatási vezetők és közéleti személyiségek kaptak helyet. A Liga országos, vármegyei és helyi szervezeti egységekre tagolódtott. A központi vezetés Budapesten működött, míg a vidéki szervezetek a törvényhatóságokkal és az önkormányzatokkal együttműködve tevékenykedtek.

Legfontosabb feladatai közé tartozott a légoltalmi tanfolyamok szervezése, önkéntesek toborzása; oktatóanyagok készítése és terjesztése; az óvóhely-építési mozgalom előlendítése. A Liga aktívan együttműködött az oktatási intézményekkel, az óvodák esetében azonban inkább módszertani iránymutatást adott (például a levonulásra ésriadógyakorlatokra vonatkozóan), magába az óvodai oktatásba nem épült be szervesen, azonban volt e korosztály számára készült eleme is, jelen vizsgálat tárgya, a légoltalmi bábjáték.

1939-et követően, a háborús állapotok fokozódásával a légoltalom már nem csupán előkészítő jellegű intézkedés volt, hanem a mindennapi élet részévé vált, és beépült az államigazgatás, valamint az oktatási és nevelési intézmények gyakorlatába is. A jogi és intézményi keretek együttesen tették lehetővé, hogy a légoltalmi szemlélet országos szinten, szervezett formában jelenjen meg.

A szervezet hivatalos kommunikációs felülete a *Riadó!* című lap volt, amelyben rendszeresen beszámoltak a légoltalmi eseményekről, pályázatokról és bemutatókról. A Liga így nemcsak szervezési feladatokat látott el, hanem a közvélemény formálásában is szerepet vállalt. Tevékenysége hozzájárult ahhoz, hogy a légoltalom kérdése a társadalmi nyilvánosság részévé váljon, és intézményes formában jelenjen meg az oktatás és a kulturális élet különböző területein.

Összességében a Liga működése jól példázza, miként kapcsolódott össze az állami honvédelmi stratégia és a civil társadalmi szerveződés a vizsgált időszakban, valamint hogyan vált a légoltalmi felkészítés országos szintű, koordinált tevékenységgé.

AZ ÓVODÁS KOROSZTÁLY LÉGTALMI FELKÉSZÍTÉSE

A mai Magyarország területén Brunsvik Teréz 1828. június 1-jén nyitotta meg az első kisdedővót Budán.² A gyermekek ekkortájt az intézményben töltött idejük nagyobb részét, ellenben mai társaikkal, nem játéokra fordították, hanem tanulásra. Ennek oka abban keresendő, hogy az óvoda után nem mindannyian folytatták tanulmányaikat, viszont azt már ebben a korszakban is fontosnak tartották, hogy a gyerekek birtokában legyenek az elemi ismereteknek.

1867 után egyre ismertebbé és elfogadottabbá vált Friedrich Fröbel pedagógiai szemlélete, amely szerint a gyerekeket gyermeki tevékenységeken keresztül lehet a leghatékonyabban fejleszteni.

1891-ben kiadták a kisdedővókról szóló törvényt, (1891:XV.tc - kisdedővási törvény), amely rögzítette az óvodák szerepét, feladatát és célját.³ A törvény leszögezte, hogy az intézmények felügyeletét az állam látja el, továbbá a kisdedővókban nincs helye iskolai típusú oktatásnak. A szülőket kötelezték, hogy 3-6 év közötti gyermekeiket óvodába járassák (amennyiben a településen volt ilyen intézmény).

Pedagógiai szempontból az óvodás kor (3-6 éves korig) rendkívül érzékeny és meghatározó időszak egy gyermek életében. Ez alatt a pár év alatt a gyerekek rendkívül intenzív fejlődésen mennek keresztül. A modern kutatások kimutatták, hogy ebben az időszakban a tanulás elsődleges eszköze a játék. Így tehát a hatékony óvodai nevelés alapja sem a tanítás, hanem a játékos, élményalapú tanulás. A gyermekek a játék során észrevétlenül fejlesztik kommunikációs készségeiket, finommotorikájukat, kreativitásukat és szociális képességeiket. A történetbe ágyazott ismeretátadás hosszabb távú bevésődést eredményez, mint a frontális oktatás. A szabad és irányított játékok mellett a szerepjátékok kiemelten fontosak. Minél több érzékszervet von be egy (multiszenzoros) játék vagy egy program, annál jobban rögzül az emlékezetben.

A tárgyalt időszakban több változás is történt az óvodai nevelés területén, amely 1936-ban kikerült a vallás és közoktatásügyi miniszter fennhatósága alól és a belügyminiszter alá került. Ennek tulajdonítható, hogy míg az 1930-as évek elején a reformpedagógia megjelenése és térhódítása került előtérbe (Montessori-pedagógia), addig a '30-as évek második felétől a nemzeti értékek térhódítása figyelhető meg, már az óvodában is.

Az óvodás korú gyermekek rövid ideig képesek egy dologra koncentrálni (10-20, maximum 30 perc), nagy a mozgásigényük, érzelmileg még

2 *Educatio* 2015/3.

3 <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89100015.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D33> Letöltés dátuma: 2026. január 8.

fejletlenek, sokszor túlérzékenyek és nagyon sokat tanulnak utánzás útján. Szükséges tehát, hogy a számukra készített programok ezeknek a kritériumoknak mind megfeleljenek. A vizsgált oktató bábjáték több olyan elemet egyesített, amelyek azt különösen alkalmassá tették e korosztály számára.

Természetesen más típusú programmal is fel lehetett volna kelteni az ifjúság figyelmét és oktatni számukra a légtalmai tudnivalókat. Miért lett végül a bábjáték a választott műfaj? Ahhoz, hogy ez világhossá váljon, érdemes tanulmányozni a bábjátékok történetét és hatásukat.

A bábjáték az egyik legrégebbi és legsokoldalúbb színházi műfaj. Már az ókori Egyiptomból is maradtak fenn olyan források, amelyek bábozásról számolnak be, de a Kr.e. 400-ban készült hindu eposz, a Mahábhárata is beszámol erről a műfajról.⁴

A középkorban, a kora újkorban és az újkorban a vásárok kedvelt előadásai voltak a bábjátékok. A magyar gyökerek is ezekhez kapcsolódnak. A művészek piacokon, búcsúban adták elő olykor rögtönzött, csípős kritikában és humoros jelenetekben bővelkedő előadásaikat. A művészibb bábjáték a 20. században jelent meg, ekkor már hangsúlyosabbá vált a vizualitás, de a műfaj még mindig inkább a felnőtteknek szólt, mintsem a gyermekeknek. A két világháború közti időszakban ez azonban megváltozott és a bábozás a gyermekek kedvencévé vált.

A bábjáték során nem valós személyek, hanem az általuk különböző technikával mozgatott és megszólaltatott bábfigurák a főszereplők. Ezeknek több típusa létezik: kesztyűbáb, pálcás báb, marionett, árnybáb, óriás-báb és asztali báb.⁵

Miért hatékony oktatási eszköz a bábjáték? Azért, mert pont azokat a jellemzőket foglalja magában, amelyek a kisgyermek tanuláshoz szükségesek: játékon keresztül okosodhatnak, illetve a bábjátékok szerepjátékot és mágikus elemeket tartalmaznak. Tehát a bábjáték természetes módon illeszkedik a 3-6 éves kor közötti fejlődési szakaszhoz.

Lényeges tényező továbbá, hogy nézőként a gyermekek biztonságos körülmények között, külső szemlélőként találkozhatnak olyan eseményekkel, amelyek a valóságban rémisztőek lennének számukra, traumatizálnák őket. A nézőtérrel átélhetik a negatív történéseket, érzéseket, mint például a háború, a bombázás, a félelem vagy a szomorúság. Megismerik ezeket, de mégis biztonságos távolságból szemlélődnek. A stilizált keret csökkentheti a fenyegetettségérzetet, így elősegítve a befogadást. A mesei keret és

4 *Riadó!* 1939/1. 4.

5 Árnyjátéknál a néző magát a figurát nem, csak az árnyképét látja. Ez a műfaj Ázsiában nagy népszerűségnek örvendett, de az általam tárgyalt légtalmai bábjáték is alkalmazta.

a bábfigurák miatt a történet kevésbé fenyegető (még ha az alapszituáció komor is), mint a valóság.

A bábjáték kognitív hatása sem elhanyagolható. Mivel erős vizuális ingerekkel, mozgással és hanghatásokkal dolgozik, így fenntartja a gyermekek folyamatos figyelmét, fejleszti az összpontosítási képességeiket.

A szociális és erkölcsi hatásokat vizsgálva megállapítható, hogy a bábjáték szerepmintákat mutat be, jókat és rosszakat egyaránt. A szereplők konfliktushelyzetbe kerülnek, a jó mindig győzedelmeskedik, így levonható az erkölcsi tanulság is. A gyerekek azonosulnak a pozitív főhőssel, drukkolnak neki. Észrevétlenül lesik el tőle a viselkedési normákat, amelyekből erkölcsi következtetéseket vonhatnak le.

„Minden egyes magyar gyerek
Szeresse a Légvédelmet!”

Légtalmi bábjáték az oktatás szolgálatában

A fentebb tárgyalt okok alapján megállapítható, hogy a légtalmi bábjáték az egyik legalkalmasabb eszköz volt a 3-6 éves korosztály számára a légtalmi ismeretek elsajátítására. Az, hogy ehhez a műfajhoz fordultak, nem volt példa nélküli a világban, Csehszlovákiában már évekkel a légtalmi bábjáték ötletének felmerülése előtt találunk példát a bábozás propagandacélú alkalmazására.⁶ Ebben a magyarokat, nem túl hízelgően nevetséges figuraként állították be.⁷ Légtalmi témában a magyar kezdeményezés azonban kuriózumnak tekinthető.

A pályázati felhívást először 1937-ben tették közzé a Légtalmi Liga hivatalos lapjában, a *Riadó!*-ban.⁸ Szövege itt olvasható:

A Légtalmi Liga Előkészítő Bizottsága pályázatot hirdet légtalmi bábjáték megírására. A bábjátéknak a légtalom sorsdöntő fontosságát kell kifejezésre juttatnia, de tekintettel arra, hogy gyermekek számára készül, szórakoztatónak, fordulatosnak kell lennie, anélkül azonban, hogy a légtalom nemzetmentő nagy ügyét bármiképp is komolyságában érintené. A szcenáriumnak (sic!) a hatósági légtalom és a polgári légtalom (lakosság önvédelme) főbb mozzanatait kell magába foglalnia. A pályaműveket jelíggel ellátott, lezárt borítékban december 31-ig kell a Légtalmi Liga propagandaosztályához beküldeni (Budapest, Kossuth Lajos utca 14. II.e.). A pályaművek terjedelmére nézve egy félórás előadás az irányadó. A Légtalmi Liga bíráló bizottsága, melynek választott szakemberek is tagjai, a beérkezett pályaművek

6 *Riadó!* 1939/2. 8.

7 *Riadó!* 1939/2. 8.

8 *Riadó!* 1937/1. 32.

közül egyet, ha a célnak teljesen megfelel, pályanyertesnek nyilvánít. Ezt a bábjátékot elkészítteti és annak a vándorkiállításával kapcsolatosan minden városban előadásról gondoskodik. A nyertes pályaművet akként kívánja jutalmazni, hogy írójának városenkénti előadásai után 10-10 pengőt fizet szerzői tiszteletdíj fejében. A pályadíj egy összegben meg nem váltható. Az előadások utáni tiszteletdíj összege a 300 pengőt meg nem haladhatja.

A bábjáték létrehozása Petróczy István, a Légoltalmi Liga ügyvezető elnökének ötlete volt. Nem állandó helyszínre tervezték, hanem, mint az a pályázati felhívásból is kitűnik, vándoroltatni akarták az országban, hogy minél több gyermekhez eljuthasson. Emiatt megvalósításánál fontos szempont volt, hogy szállítható, gyorsan szétszedhető és összerakható, illetve könnyen felállítható legyen.

A pályázatot a Pisztray Géza-féle verses mesejáték nyerte, amelynek bábszínházi kivitelezéséért Büky Béla felelt. Címét két főhőséről kapta: Légvédelmi Jóska és Légoltalmi Kati. A nagy érdeklődésre számot tartó sajtóbemutatóra, illetve házi főpróbára 1939. február 23-án, csütörtök este került sor.⁹ Ezen az eseményen a konferáló szerepét Lépes Andor, a Légoltalmi Liga propaganda-előadója vállalta magára.¹⁰ A darabot a korabeli sajtó kifejezetten pozitívan értékelt. Az eseményen többek között részt vett vitéz Dr. Fábry Dániel tábornok, országos légvédelmi parancsnok, illetve a honvédszenekar képviselőjében Mórítz Kálmán huszárszázados.

A nyilvános díszbemutatóra 1939. február 26-án, vasárnap, délelőtt 11 órakor került sor a Zeneművészeti Főiskola kistermében. Az előadást délután 3 órakor megismételték. Mindkét esemény belépőköteles volt, amely felnőtteknek 1 pengőbe, gyermekeknek 30 fillérbe került.¹¹ A belépő ára a korabeli viszonyok között viszonylag alacsony volt, így szélesebb réteg megengedhette magának.¹² Az így befolyt jövedelmet a Légoltalmi Liga a gyermekek légoltalmi biztonsága érdekében kifejtett szervezőmunkára fordította.¹³

Az eseményen újfent részt vett vitéz Dr. Fábry Dániel tábornok, Fónagy János v. k. őrnagy, a Honvédszenekar, fővárosi légoltalmi szakértők, iskolák, a Magyar Cserkészszövetség vezetői, illetve a Légoltalmi Liga Női Tábora részéről Keresztes-Fischer Ferencné és Darányi Kálmánné.¹⁴

9 *Népszava* 1939/25.7.

10 *Nemzeti Újság* 1939/45.11.

11 *Nemzeti Újság* 1939/46. 9.

12 Pogány, Á. 1989. 70-95.

13 *Nemzeti Újság* 1939/45. 11.

14 *Riadó!* 1939/3. 71.

Az előadás több szempontból is újszerű volt, a korabeli sajtó szerint ez volt a világon az első olyan bábjáték, ahol egyszerre három játéktípust egyesítettek (marionett, kesztyűbáb, árnyjáték).¹⁵

A szövegeket külső szakemberek ellenőrizték, így azok mind hitelesnek, a korban modernnek voltak mondhatók. Verses formájuknak köszönhetően a fiatal közönség könnyedén tudta befogadni a szöveget és a bevésődés is egyszerűbb volt így számukra.

A darabban nem sok szereplő tűnik fel, de ők mind jelentéssel bírnak a légtalpi szempontjából. Például fontos tisztséget töltenek be, mint a házitűzoltó, aki így mutatja be magát:

„Lábas sisak van fejemen,
Házitűzoltó a nevem,”¹⁶

A főszereplők, Jóska és Kati, természetesen ennél bővebb bemutatkozási lehetőséget kaptak. Jóska például így ismertette meg magát a közönséggel:

„Én a pilóták királya,
Vezetgetem gépem...
Szálldogálok korán reggel,
Fent a levegőben.

Jó magyaroknak pilóta kell,
Nem Paprika Jancsi...
Hej, a nevem jó magyaros,
Hősi és vitézi...

Refrén:

Repülőgépen születtem,
Ott tett le a gólya,
Pilóták közt az én nevem:
Légtalpi, Légtalpi Jóska...¹⁷

15 *Riadó!* 1939/3. 74.

16 *Riadó!* 1939/3. 73.

17 *Riadó!* 1939/3. 72.

Légtalpi Jóska és Légtalpi Kati - légtalpi bábjáték - Szereplők ¹⁸		
Szereplő megnevezése	Szereplő jellemzői / viselete	Bábtípus
Légtalpi Jóska	főszereplő, a hős magyar pilóta, katona-zöld pilóta-ruhát visel	marionett ¹⁹
Légtalpi Kati / Kató	női főszereplő, óvóhely-parancsnok, szőke hajú, kék pruszlikot, ²⁰ fehér blúzt és fehér-piros pöttyös szoknyát visel	kesztyűbáb ²¹
házparancsnok	sisakot, gázálarctokot és karszalagot visel	kesztyűbáb
házirendőr	sisakot, gázálarctokot, karszalagot és gumibotot tart magánál	kesztyűbáb
összekötő	cserkészruhát visel gázálarctokkal	kesztyűbáb
házitűzoltó	gázálarcot visel, fején fazék, kezében szikracsapó	kesztyűbáb
ápolónő	vöröskeresztes főkötőt visel, gázálarctok van nála	kesztyűbáb

18 *Riadó!* 1939/3. 71.

19 A marionett bábu bonyolult szerkezetű, felülről zsinórokkal irányított bábtípus. A zsinórok egy vezérlőkereszthez (irányítófa) csatlakoznak. Finom, élethű, aprólékos és bonyolult mozgásokra képes, így összetettebb jeleneteket lehet vele bemutatni.

20 A pruszlik a magyar népviselet egyik jellegzetes darabja: testhezálló, ujjatlan női mellény vagy fűzős felsőrész, amelyet ing fölött viseltek.

21 A kesztyűbáb a gyermekelőadások megszokott, hagyományos bábtípusa. A figurát a bábozó ujjai alulról mozgatják, könnyen kezelhető, gyors, egyszerű jelenetek kivitelezésére alkalmas.

Bezzeg Péter/ Részeg/Részezes Péter ²²	az emberi butaság megtestesítője, az elrettentő példa, piros orrú kucsmás magyar, kezében boros- üveggel	kesztyűbáb
boszorkány	hajlottorrú vasorrú bába	kesztyűbáb
Részeg / Részezes Pista	az emberi butaság megtestesítője	kesztyűbáb
Bugrán	negatív hős, ellenséges pilóta, sötétarcú, hosszú, csüngő bajszú	kesztyűbáb

A négy felvonásos, izgalmas, mozgalmas darab több helyszínen játszódik: reptér, óvóhely, padlástér. Az előadást magyaros zenekar, gramofonról játszott hanglemezek és szavalókórus színesítette. A felvonások között rövid szüneteket tartottak (ezzel is pihentetve a gyermek közönséget), ilyenkor kisméretű gázálarcokat vittek a nézők közé, így a gyerekek gyakorolhatták a helyes fel-és levételt, illetve lehetőséget kaptak arra, hogy éles helyzetben kívül kipróbálhassák, milyen viselni az álarcot. A játékos percek éles helyzetben rendkívül hasznosnak bizonyultak, mert már begyakorolt mozdulatokkal nyúltak az eszközökhöz, nem volt ismeretlen számukra.

A történet több szálon fut, egyrészt bemutatja a légvédelem (Légvédelmi Jóska) hősiességét az ellenséggel, másrészt megjeleníti a harc alatti háttérben zajló mindennapi életet, az óvóhelyek valóságát (Légtalpi Kati szálán keresztül). Mindezeket biztonságos, mesés keretek között teszi.

A felvonások párbeszédeit külső narrátorok színesítették. Például a darab nyitányakor, a sajtó beszámolója szerint, ez a bevezető hangzott el:

„Honleánykák, kisvitézek,
Hozott Isten benneteket.
Bábszínházban együtt vagyunk,
S jókedvűen tanulgatunk.

Tanuljunk a légiharcról,
Repülőkről, motorzajról,
Tanuljuk a légtalpiat,
Aki tudja, az kacaghat.
Vígán járnak most békében,

22 A karakter neve nem egyértelmű, a források eltérnek, de a kutatás során biztossá vált, hogy ugyanazt a figurát személyesítették meg.

Repülőink fent a légben.
A csatákban bőszen búgnak,
Vitéz magyar vasmadarak.

A gépeket sorbavesszük,
Hogy nevüket ne feledjük.
Igaz magyar megtanulja,
Gyáva fickó, ki nem tudja.

Vadászgép van s felderítő,
Könnyű s nehéz bombavető,
Világhíres magyar gépek,
Pilotáit becsüld, szeresd...

Ahogy vannak magyar gépek,
Úgy vannak az ellenségnek.
Háborúra sor kerülne,
Összecsapnak fenn a légben...

Aki mostan reám hallgat,
Két fontos szót megtanulhat:
Légoltalom, Légvédelem,
Ismételjétek el velem:

Légoltalom, Légvédelem,
Légoltalom, Légvédelem.

Én már tovább nem beszélek,
Jöjjenek az események,
Légiharcról szól a mese,
Kezdődjék a móka - zene..."²³

Ez a rövid bevezető több szempontból is fontos volt: egyrészt előrevezetette az eseményeket és a darab témáját a fiatal nézők számára, másrészt már ez is oktató szerepet töltött be azáltal, hogy bemutatta a repülőgépek típusait. Ez nagy jelentőséggel bírt, mivel a korabeli sajtó sokat foglalkozott azzal a témával, hogy a laikus polgári lakosság felismerje, milyen gépet lát az égen.

A bábjáték további részében bontakozott ki a cselekmény. Az első felvonás nyitányakor idilli, békés kép tárult a nézők elé: napkelte, az előtérben bevetésre váró vadászrepülő, a színpad jobb oldalán Katiék háza. A madarak csicseregnek, színre lép a pozitív főhős: Légvédelmi Jóska. Ekkor mondta el korábban ismertetett bemutatkozó szövegét. Azonban a felhőtlen

23 *Riadó!* 1939/3. 72.

pillanatok gyorsan tovaszálltak, amikor megszólaltak a légvédelmi szirénák. A nézők rövid időn belül az események sűrűjében találták magukat. A gyerekek láthatták, hogy bármikor érkezhethet támadás (a darab esetében egy szépen induló, eseménytelen napon is), mindig résen kell lenni. Szemtanúi lehettek annak, hogy ilyen esetekben a polgári lakosságnak minél rövidebb időn belül óvóhelyre kell mennie, ahogyan azt a bábjátékban Kati is tette (a környék lakosságával együtt). Az óvóhelyek fontosságát többször is kiemelték a darabban, hogy az a gyerekek fejében még jobban rögzüljön:

„Óvóhely, óvóhely,
Minden magyar háznak kell...
Óvóhely, óvóhely.”²⁴

A felvonás drámai fordulattal ért véget, megjelent ugyanis az emberi butaság megtestesítője, Részeges Péter, aki nem hallgatott Katira, lemaradt és nem ment le az óvóhelyre. Beszélő neve a gyerekek számára bemutatta természetét is, személye elrettentő példaként szolgált. Péter tehát nem tartott a lakókkal az óvóhelyre, további sorsa azonban még nem derült ki, arra a következő felvonásig várni kellett.

„Mindenki az óvóhelyen,
Csak a részeges Péter nem.

Hol lehet a csirkefogó?
Duhajkodó és naplopó,
Hej! A Péter mindig iszik,
Éjjel, nappal pálinkázik.”²⁵

A második felvonás színhelye a biztonságot jelentő óvóhely. Ebben a részben Kati volt a főszereplő, itt mutatkozott be a nézőknek, illetve ő mutatta a többi, óvóhelyen fontos tisztséget betöltő személyt is. Felhívta a gyerekek figyelmét a helyes óvóhelyi magatartásra, a higgadt, nyugodt, szófogadó viselkedésre.

„Panni, Lili, Bözsi, Sára,
Hallgassatok Anyukára.

Laci, Ferkó, Pista, Pali,
Legyetek jók Ti is, mint mi,

Ha anyunkra mind hallgatunk,
Légi harcban nem lesz bajunk.”²⁶

24 *Riadó!* 1939/3. 72.

25 *Riadó!* 1939/3. 73.

26 *Riadó!* 1939/3. 72.

Ebben a felvonásban derült fény Részeges Péter sorsára is. Az óvóhelyre nem sikerült „betuszkolni”, így végül védtelenül maradt a felszínen. Helytelen magatartása, szabályszegése nem maradt következmény nélkül:

„Péter a sziréna hangra,
Dacból kiment a gangra,
Nem teljesített parancsot,

Jaj, fejére bomba csapott...²⁷

A gyerekek megnyugtatójának érdekében, a feszültség oldása miatt, elhangzott a következő mondat is:

„Szerencse, hogy Mese Péter,
Hogy ő nem volt élő ember...”²⁸

Ez a fentebbi példa is jól mutatja, hogy a bábjáték keretein belül, egy biztonságos környezetben, a példastatuálás miatt, a készítőket azt is megengedhették maguknak, hogy az egyik szereplő erőszakos halált haljon. A gyermekek külső szemlélőként találkoztak azzal, hogy a meggondolatlan tetteknek milyen súlyos következményei lehetnek. Ezzel is erősítették bennük, hogy nagyon fontos a légoltalmi szabályok maradéktalan betartása.

Az események komorságát a házitűzoltó törte meg, aki a felvonás végén táncra perdült (lemezről játszották le a tűzoltóindulót). A nézőközönség így, bár egy sokkhatás után, de mégsem rosszkedvűen ment szünetre, Péter halálát tehát zenével oldották.

A harmadik felvonásban a légvédelemé, így Légvédelmi Jóskaé volt a főszerep. Míg a többiek, a polgári lakosság, biztonságban tartózkodott az óvóhelyen, addig a hős magyar katonák felvették a harcot az ellenséges gépekkel. Légiharc bontakozott ki a színpadon Budapest felett. Megjelent a pozitív főhős riválisa, az ellenséges pilóta: színre lépett Bugrán.

„Bugrán vagyok, magyar földre repültem,
Ha kint járkal, minden magyar lelövem,
Sok a bombám, gyújtó, repesz, romboló,
Gáz is akad, az én gépem nagy éjjeli bombázó.”²⁹

A bábjáték ekkor érte el dramaturgiai csúcspontját: Légvédelmi Jóska folyamatos lövések között Bugránt üldözte, sikertelenül. A függöny összezáródott és kétségek között hagyta a kíváncsi nézőket. A folytatásra azonban nem kellett sokat várniuk, rövid szünet után kezdetét vette az utolsó felvonás.

27 *Riadó!* 1939/3. 73.

28 *Riadó!* 1939/3. 73.

29 *Riadó!* 1939/3. 73.

A helyszín a repülőtér, ahol Jóska utolérte és lelőtte Bugrán repülőgépet. A légiveszély elmúlt, a jó győzedelmeskedett, az emberek biztonságban átvészelték a veszedelmet, előmerészkedhettek az óvóhelyről. Színre lépett a hősnő, Kati, és a többi szereplővel együtt imádkozni kezdett:

„Tekints le ránk jó Istenünk,
Esedezünk, te légy velünk,
Bocsájtsd meg a vétkeinket,
Add vissza a véreinket.

Legyen minden, ahogy rég volt,
Legyen parancs akaratod,
Kikönyörögjük jóságodat,
Segíts minket, magyarokat...”³⁰

Ezzel a bábjáték színpadi része véget ért. Az előadás azonban még nem, a színpad elé lépett két gyermek, egy fiú és egy lány, és levonták a végső tanulságot, amely egyfajta összefoglalása volt a darab mondanivalójának:

„Vége van a bábjátéknak,
Vigyük haza tanulságnak,
Minden egyes magyar gyerek,
Szeresse a Légvédelmet...

Hős repülőt, hős katonát,
A sok ágyút, a sok géppuskát,
Azt is jól megjegyezzétek,
Kiket kell még szeretnetek:

Anyut, Aput, az iskolát,
És a Légoltalmi Ligát...
Jóska, az a légvédelmi,
Kati, az a légoltalmi,
Jó lesz most már hazamenni,
Imádkozni, jónak lenni.”³¹

A darab lezárása jelzi, hogy a légoltalmi ismeretek átadása erkölcsi és érzelmi keretben történt: a fegyelem, a lojalitás és a közösségi kötelesség értékei összekapcsolódtak a vallásos megszólalással és a Liga pozitív megjelenítésével.

Arról sajnos nem maradtak fenn források, hogy a bábjáték hány gyermek életét „mentette meg” a II. világháború során. Az, hogy utóhatását mélyrehatóbban elemezzük, egy későbbi vizsgálat tárgya lesz.

30 *Riadó!* 1939/3. 74.

31 *Riadó!* 1939/3. 74.

ÖSSZEZÉS

A tanulmány középpontjában az óvodás korosztály légoltalmi felkészítése állt. Az óvodás korú gyermekek életkori sajátosságai – rövid ideig tartó figyelem, nagy mozgásigény, az utánzás és a játék kiemelt szerepe – azt jelentették, hogy számukra a légoltalmi ismeretek átadása csak játékos, élményalapú, jól érthető formában lehetett hatékony. A bemutatott források alapján jól kirajzolódik, hogy a légoltalmi bábjáték éppen ezért illeszkedett ehhez a korosztályhoz: egyszerre volt szórakoztató, mozgalmas, és közben konkrét tudnivalókat is átadott.

A sajtóbeszámolók alapján rekonstruálható előadás több szinten is oktató szerepet töltött be. A darab a légvédelem és a polgári légoltalom feladatait két főhősön keresztül tette érthetővé: Légvédelmi Jóska a hősi katonai küzdelmet, míg Légoltalmi Kati az óvóhelyi rendet, fegyelmet és a helyes viselkedést képviselte. A cselekmény során a gyermekek olyan helyzetekkel találkozhattak, mint a szirénariadó, az óvóhelyre vonulás vagy a szabályok betartásának fontossága. A szereplők egy része követendő példaként, másik része elrettentő mintaként jelent meg: Részezes Péter alakján keresztül a darab azt is megmutatta, hogy a szabályszegésnek súlyos következménye lehet. Mindez ugyanakkor mesei keretben, stilizált bábfigurákkal történt, így a komor téma a gyermekek számára mégis „biztonságos távolságban” maradhatott.

Összességében megállapítható, hogy a légoltalmi bábjáték nem csupán egy különleges, gyermekeknek szánt kulturális program volt, hanem a légoltalmi nevelés tudatosan felépített eszköze. Egyszerre szolgálta az ismeretek átadását, a helyes magatartásminták rögzítését, valamint azt a célt is, hogy a légoltalom gondolata és fontossága minél fiatalabb korban beépüljön a mindennapi gondolkodásba. A vizsgált példán keresztül jól látható, hogy a korszak háborús felkészülése nem állt meg a felnőtt lakosság szintjén, hanem a nevelésen és a gyermekeknek szóló programokon keresztül az óvodás korosztályt is elérte.

IRODALOMJEGYZÉK

- Douhet, G. 1921. *A levegő uralma*. Róma.
- Kéri, K. 2001. *Gyermek, iskola, társadalom a 20. században*. Pécs.
- Gyarmati, Gy. 2010. *Magyarország a második világháborúban*. Budapest.
- Mészáros, I. 1988. *A magyar nevelés története*. Budapest.
- Mészáros, I. – Pukánszky, B. – Németh, A. 2005. *Neveléstörténet – Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Budapest.
- Pogány, Á. 1989. *Munkabérek a két világháború közötti Magyarországon. Történelmi szemle*, 31, 70–95.
- Romsics, I. 1999. *Magyarország története a XX. században*. Budapest.
- Sipos, P. 1989. *A magyar légtalpi szervezetének kialakulása. Hadtörténelmi Közlemények*, 102. 45–67.
- Sztanek, E. 2005. *Magyar légtalpi 1935*. Budapest.
- Vág, O. 1994. *Az óvodai nevelés története Magyarországon*. Budapest.
- Vág, O. 1969. *Az óvodai nevelés kialakulása*. Budapest.

KÉPJEGYZÉK

- Címoldal képe   Légtalpi bábjáték. In: *Riadó!* 1939/3. 71.

BABOS KRISZTINA

A FŐVÁROSI TŰZOLTÓSÁG SZÍNES FOTÓI A II. VILÁGHÁBORÚ IDEJÉBŐL

COLOR PHOTOGRAPHS OF THE BUDAPEST FIRE SERVICE
DURING WORLD WAR II

Absztrakt: Múzeumunk fotógyűjteményének mennyiségileg is jelentős részét teszi ki Bakonyi István, egykori fővárosi tűzoltó fényképész, később múzeumi gondnok hagyatéka. Ennek legizgalmasabb darabjai azok a II. világháború idején készült színes diapozitívok, amelyek a budapesti hivatásos tűzoltóság történetének jelenleg ismert első színes felvételei. A tanulmány bemutatja Bakonyi életútját, hagyatékát, különös tekintettel 1945 előtt készült színes diáira, érintve a fővárosi tűzoltóság háború előtti fényképgyűjteményének és fotószolgálatának témakörét is.

Kulcsszavak: tűzoltó fényképész, színes fotó, diapozitív, II. világháború, bombázások

Abstract: A significant portion of our museum's photo collection consists of the estate of István Bakonyi, a former Budapest fire service photographer who later served as a museum custodian. The most fascinating items in this collection are the color slides (diapositives) taken during World War II, which are currently the earliest known color photographs documenting the history of the Budapest professional fire department. This study presents Bakonyi's life and legacy, with particular focus on his color slides taken before 1945, while also addressing the pre-war photographic collection and photo service of the Budapest Fire Department.

Keywords: fire service photographer, color photograph, slide, world war II, bombings

A múzeumi raktárrendezés egyik nagy hozadéka, ha olyan értékes gyűjteményi anyagok kerülnek a kezünkbe, amelyek valamely oknál fogva évtizedekig háttérbe szorultak. Bakonyi István volt fővárosi tűzoltó 1938–1944 között készített közel 70 db kisfilmes színes diapozitívja pontosan ilyen „lelet” volt számomra, amikor az éppen aktuális digitalizálási projekthez anyagot válogatva rátaláltam. Múzeumunk több mint százötvenezer felvételt számláló fotótárának legkorábbi színes fényképeire bukkantam ugyanis. A képek egy része persze nem volt előttem ismeretlen, a negatívtár kutatása, illetve digitalizálása kapcsán korábban már találkoztam ezekkel a fotókkal, csak fekete-fehérben, sőt 1-2 kép – ugyancsak fekete-fehérben – különféle

publikációkba is bekerült.¹ Apró, de igen fontos momentum volt viszont annak felismerése, hogy ezek a felvételek eredetileg színesben készültek: a fekete-fehérben megismert események így egy csapásra kiszínesedtek. A negatívtrájból ismert képek ugyanis a színes diapozitívokról később készített fekete-fehér reprodukciók negatívjai voltak. Írásomban ezt a különleges színes fotóanyagot szeretném bemutatni, szerzőjének életét, valamint a képek születésének körülményeit – amennyire lehetséges – rekonstruálni.

I. A TŰZOLTÓ, AKI ÖNSZORGALOMBÓL MEGTANULT FÉNYKÉPEZNI

Bakonyi István (1901–1978), a hajdani „Csöpi bácsi” neve a múzeumban generációról generációra száll. A róla élő kép ugyan egyre halványabb, hiszen már alig tudunk megkérdezni valakit, aki személyesen ismerte őt, netán dolgozott vele. Anekdoták, történetek állítólag keringtek róla, de nekem már gyakorlatilag csak a neve állandó említése jutott. Életrajza éppen ezért az én tolmácsolásomban szűkszavúbb, szikárabb, elsősorban az írásos és képi forrásokra épül.

Az 1901. április 10-én született, pestszentlőrinci illetőségű Bakonyi István² 13 évesen kőművesek mellett napszámosként kezdte munkás éveit, kitanulta a mesterséget, ám a háborút követő években nem tudott szakmájában elhelyezkedni. 1920-tól négy éven keresztül az Állami Gépgyárban betanított vasöntőként végzett kemény fizikai munkát. Ekkoriban alapított családot: 1921-ben kötött házasságot egyik munkatársa leányával, három gyermekük közül két lány érte meg a felnőttkort. 1925-ben belépett az akkor újjáalakult pestszentlőrinci önkéntes tűzoltósághoz, amelynek a Baumeister-féle vendéglő udvarán a megalakulás évében készült csoportképén, valóán átvett mentőkötéllel, mászó vagy csővezető tűzoltóként láthatjuk.³

1929-ben felvételt nyert a fővárosi hivatásos tűzoltósághoz, ahol február 1-jén kezdte meg szolgálatát.⁴ Újjonc tűzoltóként a központi őrségre

1 Az 1944. április 3-iki bombázás után az égő Szent László kórházzról készült egyik fénykép kivétel, ennek színes verzióját előzőleg is ismertem, mert a múzeum korábbi állandó kiállításának 1940-1950-es éveket bemutató termében 2021-es lebontásáig egész falat betöltő méretben, színesben volt látható.

2 Eredetileg Bratecz István néven született, 1937-ben változtatta vezetéknévét Bakonyira. (Ld. születési anyakönyvi bejegyzés, Budapest II. kerület. MNL OL – Familysearch.org. Letöltés dátuma: 2026.03.17.) A további életrajzi adatok többsége Minárovics Jánosnak Bakonyi temetésén elhangzott gyászbeszédéből származik. Katasztrófavédelem Központi Múzeuma (továbbiakban: KKM) Adattár, gépelt kézirat.

3 KKM Adattár.

4 Címtár 1940, 178.

1. A IV. őrség tűzoltói 1934-ben. Bakonyi a középső sorban balról a negyedik.

osztották be, egy év múlva már I. osztályú tűzoltó, 1934-ben pedig az akkori IV. őrség légzőkészülék-műhelyébe vezényelték, ahol aztán több éven keresztül dolgozott. 1940-ben az „A” csoport műhelyvezetője lett.⁵ A légzőkészülékekkel való foglalkozás – az oxigénes palackok töltése, a lúgos szelencék felújítása stb. – precíz, pontos munkavégzést igényelt, mivel munkájának minőségén társai élete múlhatott. Mindeközben gépjárművezetőként a Magirus-létrával többször vonult. 1939-ben lett csővezető, 1943-ban tűzmester.

Közben szabadidejében olyan új dologra vállalkozott, amely fordulatot hozott életébe: fényképezni kezdett, és hamarosan kitanulta e szakma alapjait.⁶ Mestere az amatőr fényképész-társadalom kiemelkedő fotográfusa,

5 50. számú tűzoltófőparancsnoksági napiparancs, 1940. október 5. KKM Könyvtár, ltsz. 1697.

6 Nem tudjuk, hogy Bakonyi melyik évben kezdett el fényképezni. Első ismert fotói a múzeumi diafilm nyilvántartó füzet (ld. 3. fejezetben) bejegyzése szerint 1938-ból származnak, ebből kettő tűzoltósági témájú, azaz mielőtt hivatalosan tűzoltó fényképesszé lépett volna elő, már önszorgalomból is fotózhatta a tűzoltóságot.

Vadas Ernő volt, aki felvételeivel az 1930-as években világviszonylatban is sorra aratta sikereit.⁷

„Igaz ő [Bakonyi] nem tudott annyit áldozni a fényképezésre, mint tanára, aki egy témáról akár tíz felvételt is csinálhatott. Ő csak egyet engedhetett meg magának, de azt az egyet talán éppen ezért kiválóan megcsinálta, s díjakat is nyert” – méltatta később a Tűzoltó Múzeum egykori igazgatója, Minárovics János.⁸

Szerencsés egybeesés, hogy a központi laktanyában 1940 környékén létrejött tűzoltósági fotólaborba éppen fényképészt kerestek, és 1941 októberében Bakonyira esett a választás.⁹ Ettől kezdve a tiszti autón vonult mint küldönc és készítette a helyszíni fotókat a különféle káresetekről, légoltalmi és egyéb gyakorlatokról, de megörökítette a tűzoltóság ünnepi eseményeit is. Emellett valószínűleg filmezni is megtanult. Felvételeinek nagy része sajnos még a háború idején, valószínűleg a Kun utcai laktanya 1944. októberi bombázásakor a fotó- és vegyilabort ért találattal megsemmisült.¹⁰ Maradt

7 Kincses 2004.

8 Idézet forrása: Minárovics, gyászbeszéd. Érdeemes itt idézni Vadas e témával kapcsolatos gondolatait: „*Tanítványaimnak nem engedek egyazon képből legfeljebb kettőt készíteni. A sok ugyanazon negatív meg gondolatlan knipszermunkára [knipszer = pejoratív ért.; vaktában fényképező, semmitmondó képeket készítő, többnyire kezdő amatőr fotós (a német Knipszer, amatőr fényképész szóból).] vezet. Unalmassá válhat a kidolgozása, egyazon témájú negatívok felnagyítása, hatványozva a különböző kivágásokkal. Vonatkozik ez különösen a kisfilmes fényképezőkre. Az egyazon témáról több felvétel készítése az eseményfényképező dolga. Nálunk a legjobb pillanatban kell a zárnak elkattannia, ami lélekjelenlét és a biztos tudás dolga.*” (Fotoélet, 1943. július 1. 124. o.) Bakonyi 1942-ben a *Fotoszemle* című újság I. nemzetközi művészi tárlatán a kezdők diaposzítívok és színes filmek kategóriájában Aranyverettel kitüntetettként vett részt (Fotoszemle, 1942. szeptember 1. 213. o.). 1943-ban díjat nyert a Budapest Sport Egyesület Fotószakosztálya és az Idegenforgalmi Hivatal fényképkiállításán: a fekete-fehér, ún. „rendes fényképek” kategóriájában bronzérmel, a színes képek versenyében pedig plakettet kapott. (Nagy Budapest, 1943. február 19. 5. o.)

9 A Kun utcai központi laktanyában létrehozott fotólabor megszületésének körülményeiről – megfelelő források híján – egyelőre keveset tudunk. Minárovics szerint a fotólabor maga is 1941 októberében jött létre, azonban az 1940. március 8-án dr. vitéz nádudvari Kiss Lajos által kiadott 15. számú tűzoltófőparancsnoksági napiparancsban már találunk rá utalást. E szerint: „*A fényképezési laboratóriumba az anyagok kezelésére Osváry László tűzoltót osztom be.*” KKM Könyvtár, ltsz. 1697. Osváry egyébként, aki valószínűleg szintén ekkoriban kezdi tűzoltó fotós tevékenységét, a háború után fontos karriert fut be ezen a téren: 1949-től húsz éven keresztül a *Magyar Tűzoltó* című újság fotóriportereként dolgozik.

10 Minárovics, gyászbeszéd (ld. 2. lábjegyzet), valamint Minárovics János:

azonban jó néhány felvétele, köztük e dolgozat tárgyát képező színes dia-
pozítívok, amelyek a tűzoltó tematikájú fényképek történetének fontos fe-
jezetét jelentik.

Mielőtt azonban a színes képekre rátérnénk, folytassuk Bakonyi István
életútját, amelynek érdekes momentuma volt, hogy 1944. november 4-én
munkáját végezve fényképezte a mentési munkálatokat a felrobbant Mar-
git-hídnál. Mint ismeretes, 1944 őszén, amikor a fővárost elérte a háború,
a németek elkezdték a budapesti hidak aláaknázását. Egy véletlen foly-
tán azonban a jelzett novemberi napon, szombaton a legnagyobb nappali
csúcsforgalomban valamilyen nyílt láng – valószínűleg cigarettára gyújtott
valaki – belobbantotta a hídon futó sérült gázvezetékét, és a pesti oldalhoz
legközelebb eső nyílásban elhelyezett töltetek felrobbantak. A robbanás
ereje a középső pilonig lerombolta a többi nyílást is. A híd tele volt jár-
művekkel, amelyek közül több is – beleértve egy utasokkal teli villamost –
a folyóba zuhant. A tragikus eseménynek nemcsak a robbanófejek elhe-
lyezésén dolgozó 40 német utász, hanem több mint száz magyar civil is
áldozatul esett. A mentés azonnal megindult, amiben természetesen részt
vettek a fővárosi tűzoltók is.

Bakonyi 28 évvel később Oláh Gábornak a híd felrobbanásáról forga-
tott dokumentumfilmjében¹¹ így emlékezett vissza erre a napra:

„A tűzoltóság központjában akkor fényképész voltam, és abban az idő-
ben, mint ilyen, haditudósító szerepet is töltöttünk be, mert ha vala-
milyen katonai esemény van, mondjuk légi támadás által keletkezett
tűz- vagy káreset volt, akkor azt is meg köllött örökíteni. Tehát így
kapcsolódott össze a kettő. A hídhoz kiérve lementem a partra. Ekkor
történt aztán az velem meg, hogy mikor már majdnem befejeztem a
filmezést és a fényképezést, ugye, a pesti hídfőn fönn, a roncs szélén
ott állt a német hadvezetés és a mi honvédelmi vezetőink is, a tűzoltó-
parancsnokok is, s akkor egy tábornok kivált a sorból, és revolverhöz
nyúlált, és engem revolverrel fenyegetett, hogy agyonlő, hogyha fil-
mezek tovább.”

Bakonyit lefogták, és csak a tűzoltó főparancsnok erélyes fellépésére
engedték szabadon. Fényképezőgépéből a filmet kitépték, de szerencsére
addigra már egy másik kész tekercs a zsebében lapult.¹²

A fővárosi tűzoltóság története. <https://fovaros.katasztrofavedelem.hu/26055/az-első-legitamadás>. Letöltés dátuma: 2026.03.12.

11 *Szombat, 14 óra 10 perc.* Írta és rendezte: Oláh Gábor. Magyar Televízió, 1972. MTVA Archívum.

12 A képsorozatból összesen 4 db 5,5x4,5 cm-s eredeti fekete-fehér negatív, valamint 1 db későbbi repró negatív ismert. KKM Negatívtár, 15115-15118 és 14878.

2-3. Bakonyi felvételei a Margit-híd felrobbanása utáni mentésről.

1945 januárjában az oroszok több mint 180 fővárosi hivatásos tűzoltót hurcoltak hadifogságba. Bakonyit többedmagával 14-én¹³ szolgálati helyéről, a Kun utcai laktanyából vitték el.¹⁴ Több mint három évet töltött hadifogságban, ahol egy ideig fényképészként dolgozott. 1948. május 1-jén jött haza, és azonnal szolgálatba állt. Régi beosztásában, a Kun utcai fotólaboratóriumban dolgozott 1956 februárjáig, amikor is nyugállományba helyezték.

Ekkoriban már folyt a leendő Tűzoltó Múzeum létrehozásához szükséges anyaggyűjtés, amelyhez Bakonyi is hozzájárult több régi fényképpel. Sőt, 1956 áprilisától szerződésesként bekapcsolódott a múzeum munkájába, 1957 szeptemberétől pedig – ismét aktív tűzoltóként – a múzeum gondnoka, fényképésze és mindenes szakembere lett. Feladatát 1961-es végleges nyugdíjba vonulásáig látta el, de még ezt követően is hosszú évekig visszajárt az intézmény munkáját segíteni. Nevéhez fűződnek a múzeum első tárgy- és dokumentumfotói, a régi fényképekről készült első reoprók, a kiállítási anyagok előkészítése, a múzeumi események fotózása, és természetesen a múzeumi fotótár első rendszerezése is. Mindemellett

4. Bakonyi István filmvetítővel, 1953.

5. Bakonyi István és Minárovics János az első állandó kiállítás építésén, 1957-ben.

¹³ Minárovics, gyászbeszéd (ld. 2. lábjegyzet).

¹⁴ A szovjet katonaság által elszállított magyar állampolgárok névsora. MNL OL, Külügyminisztérium Hadifogyó Osztály XIX-J-1-q-29571-1945.

előszeretettel kalauzolta a látogatókat a kiállításban, és filmvetítéseket is tartott számukra.

Bakonyi István ny. tűzoltó főtörzsőrmester 1978. március 29-én hunyt el. A tűzoltóság halottjaként a pestszentlőrinci temetőben helyezték örök nyugalomra.

II. BAKONYI ISTVÁN FÉNYKÉP-HAGYATÉKA

Bakonyi a fővárosi tűzoltóságnál, valamint a múzeumban eltöltött időszakából több mint 80 ezer fényképet – reoprót, esemény-, tárgy- és kiállítási fotót stb. – hagyott hátra. Fotótárunkban található gazdag hagyatékának legértékesebb része az 1944 végéig fővárosi tűzoltó fényképészként készített felvételei, amelyek között található fekete-fehér pozitívképek és negatívfilmek, fekete-fehér üvegdiák, valamint kisfilmes színes diapozitívok. Az 1940-es években készült gyűjteményi fényképeinknek az azonosítása még további kutatást igényel, mert nem minden esetben található egyértelmű jelzés vagy nyilvántartási feljegyzés a képek készítőjéről. Más források felhasználásával azonban, közvetett módszerrel, sokszor következtethetünk Bakonyi szerzőségére. E célból érdemes röviden kitérnünk a múzeumban fellelhető, forrásmegjelölést tartalmazó korabeli fotókra, amelyek 1945 előtt a fővárosi tűzoltóság gyűjteményének darabjai lehettek, valamint a korszak szaksajtójában megjelent fényképekre.

II.1. A fővárosi tűzoltóság fényképgyűjteménye 1945 előtt

A tűzoltóságok vezetői, illetve szakírói korán felismerték a fotó (később a mozgófilm) jelentőségét, mind a káresemények elhárításánál végzett munka elemzésénél, mind az oktatásnál, vagy az utólagos tűzvizsgálat esetében. A fotó/mozgófilm ugyanakkor a tűzoltói munka népszerűsítésének lehetséges eszközeként is számba jöhetett.

A kezdeti időszakban a tűz- és káreseteket többnyire *ad hoc* jelleggel civilek – hivatásos és amatőr fotósok – örökítették meg, míg a különféle tanfolyamokról, gyakorlatokról, tűzvizsgálatokról, valamint a tűzoltóság ünnepi eseményeiről a tűzoltóság által megbízott profi civil fényképészek, később fotóriporterek készítettek felvételeket. A fővárosi tűzoltóság 1900-as évek elején létrehozott házi múzeumában testes kötetekben gyűjtötte és őrizte a tűzesetek fényképeit.¹⁵

15 Hogyan áll készenlétben a budapesti tűzoltóság? *Pesti Hírlap*, 1924. október 21. 5. o. A cikkben megjegyzik: „Nagyobb tűzesetek fázisairól mindig készített felvételeket a főparancsnokság.”

Ennek a gyűjteménynek bizonyos darabjai – amelyek az 1944-es bombázáskor nem pusztultak el –, néhány album, illetve számos, nem albumba ragasztott, különálló papírkép, valamint negatív múzeumunk fotótárába került. A különálló papírképek egy részénél a hátoldalon egyenbélyegző található, amelynek a felvétel keltére, helyére és tárgyára vonatkozó rovatait a legtöbbször kézírással töltötték ki. A legkorábbi ilyen fényképünk – amely egyúttal az 1-es sorszámot is viseli, bár a többi képnél nincs ilyen sorszám – 1927. február 5-én Ripka főpolgármester¹⁶ látogatását örökíti meg a Kun utcai laktanyában, aki ez alkalomból megtekintette a Szilvay-féle szárazoltót. Számos képen az egyenbélyegzőn kívül megtalálható a megbízott – egyelőre még külsős – fotográfus pecsétje is, innen tudjuk, hogy a fővárosi tűzoltóság számára dolgozott pl. Macsi András, Kallós Oszkár, Szántó György, Diskay Sándor, Beller Rezső, valamint Czvek Gyula a Magyar Film Iroda Rt. Fényképosztályától. Néhány fotó hátoldalán – a legtöbbször kitöltetlenül – megjelenik az „Ezt a felvételt Budapest Székesfőváros Tűzoltó főparancsnokság KÉPHÍRADÓ-ja készítette. Száma:...” feliratú bélyegző, amelyet ugyan utólag egy 1933-ban készült felvételre is ráütöttek, azt valószínűleg csak 1940-től, de inkább 1941–1942-től¹⁷ használhatták.

Az 1941-től készült hasonló fényképek szerzője szinte bizonyosan Bakonyi István lehetett.¹⁸

6. Budapest Székesfőváros Tűzoltó főparancsnokság Képhíradójának pecsétje az egyik fotó hátoldalán.

16 Ripka Károly (Isaszeg, 1871 – Budapest, 1944) 1924–1932 között állt Budapest élén.

17 A „Székesfővárosi Tűzoltó Képhíradó” hasonló megnevezés először a *Tűzrendészeti Közlöny* 1942. március 1-jei számában fordul elő (39. o.).

18 Osváry László vagy más tűzoltó fényképészek működésére vonatkozóan ebben az időszakban egyelőre nem találtunk egyértelmű adatot.

II.2. A Tűzrendészeti Közlöny Képes Híradója

A fővárosi tűzoltóságon belül létrehozott fotólabor és fényképészeti szolgálatnak már kezdetben is célja lehetett, hogy a tűzoltó szaksajtó részére, de akár más sajtóorgánumok¹⁹ számára is megfelelő fényképanyagot biztosítson.

A tűzoltóság központi hivatalos lapja²⁰ 1892-től kezdve közöl, bár nem rendszeresen, különböző témájú fényképeket. Az első évtizedekben jellemzően inkább portrékat, csoportképeket, gyakorlatokat, ünnepi eseményeket megörökítő fényképeket, technikai újdonságokkal kapcsolatos fotókat, ritkábban tüzesetekről készült felvételeket. 1941-ben jelennek meg az első olyan fényképek az újságban, amelyeket kezdetben a „*Szfőv. Tűzoltó Photo*”,²¹ majd „*a fővárosi tűzoltófényképészenek*” vagy a „*székesfővárosi tűzoltóság fényképészenek*” felvételeiként jelölnék meg, később találkozunk a *Székesfővárosi Tűzoltó Képhiadó* képei elnevezéssel is. Az 1941. november 15-iki számban ugyanis új rovatot indít a lap, a Képes Híradót, amely az érdekesebb tűzoltó eseményekről, időnként káresetekről, mozaikszerűen közöl egyetlen (néha dupla) oldalon rendszerint 6-8-10, vagy akár több fotót is, a hozzájuk tartozó rövid szöveges magyarázatokkal. A képek forrása, bár sok esetben nem jelölik, eltérő: a szerzők lehetnek ismert vagy kevésbé ismert külsős fényképészek, fotóriporterek, vidéki (feltehetően amatőr) fényképész tűzoltók, valamint az immár hivatalosan működő fővárosi tűzoltó fényképész, azaz Bakonyi, aki viszont ilyenformán sosincs a lapban nevesítve.

A múzeum gyűjteményében megtalálható eredeti pozitív és negatív képek, valamint a *Tűzrendészeti Közlöny*ben megjelent fővárosi tűzoltó felvételek összevetése – mint említettem – további kutatómunkát igényel, és jelen írásnak ez nem is tárgya, csupán annyira érdekes most számunkra, amennyiben Bakonyi munkásságát érinti. Mindenesetre az megállapítható, hogy több egyezés is van a közlönyben 1941-től megjelent, a fővárosi tűzoltó fényképész képeiként jelölt fotók, valamint a fotótárunkban fellelhető képek között, amelyek így közvetett módon Bakonyi szerzőségét igazolják.

19 Pl. A *Természet* című újság 1943. június 15-iki számában találtunk a „*tűzoltófőparancsnokság képhiadójának felvétele*” megjelölést az Állatkert egyik fájának kivágásáról szóló cikkben (71. o.); valamint a Pesti Hírlap 1944. július 25-iki Képes Mellékletében A *vízipuskától a Niagara-fecskendőig* című cikk képei is hasonló forrásmegjelöléssel szerepelnek (474. o.).

20 A lap 1879–1902 között *Tűzoltó-Közlöny*, 1903–1944 között *Tűzrendészeti Közlöny* néven jelent meg.

21 A gellérthegyi kioszk 1941. július 19-iki tüzesetéről készült fotókról van szó. Ebből a képsorozatból a KKM *Tüzek* 2. albuma is tartalmaz nyolc eredeti felvételt, kettő közülük megegyezik a lap 1941. augusztus 1-jei számának 177–179. oldalán közölt képekkel.

III. SZÍNES DIAPOZITÍVOK

A mai értelemben vett színes fényképezést 1935-36-tól, a kisfilmes Kodak- és Agfa-diapozitívok megjelenésétől számíthatjuk. A színes diára fotózás 1936-tól kezdve, amikor a világpremiert követően egy évvel itthon is bemutatták a Kodachrom színes fordítós filmjét, a hazai profi és amatőr fényképezészek körében gyorsan nagy népszerűsége tett szert.²² Az új technikai találmány ugyanis leegyszerűsítette a színes fényképezést, lényegében már bármilyen kisfilmes géppel lehetett színes képet készíteni. A diapozitívok hátránya viszont az volt, hogy csak vetítésre voltak alkalmasak, papírképet erről csak nagyüzemi eljárással, igen drágán lehetett készíttetni.²³

Múzeumunk fotógyűjteményének 1974–1983 között nyilvántartásba vett diapozitívjait egy erre a célra dedikált külön füzetbe jegyezték fel. A diák egy része már korábban bekerült a múzeumba, de ezek rendszerezését kicsit megkésve kezdték el. Ez a gyűjteményrész 1938–1979 között készült színes és fekete-fehér felvételeket tartalmaz, különböző szerzőktől és helyszínekről. Bakonyi 1938–1944 között Agfacolor filmre készített 24x36 mm-es színes diái a 76.3.1.-76.42.1., illetve a 76.46.1.-76.76.1. nyilvántartási számon szerepelnek.²⁴ A fotók témája a múzeumi nyilvántartó füzet bejegyzései szerint a következők:²⁵

76.3.1.-76.4.1.	Klöckner gépjárműfecskendő bejáratása, 1942.
76.5.1.	Nyitott Mercedes fecskendő a Konkoly-Thege úton, 1942.
76.6.1.	Nyitott Mercedes fecskendő, vöröskeresztes és más járművek a Kun utcai laktanya udvarán, 1942.
76.7.1.	Generátorszer a Kun utcai laktanya udvarán, 1942.
76.8.1.	Daimler létra a Feneketlen-tónál, 1942.

22 Kincses 2003, 36–37.

23 Bakonyi fennmaradt színes diái Agfa-gyártmányok. Ezeket nem maga hívta elő, hanem beadta az Agfa színeslaboratóriumába, amelyet a cég az 1930-as évek végén a Vilmos császár (ma Bajcsy-Zsilinszky) út 18. szám alatt nyitott. Színesnagyításhoz a diapozitívot Németországba kellett küldeni, egy 18x24 cm-s kópia költsége 40-60 pengőre rúgott. Szarka-Fejér, 1999. 221.

24 Jelen írás témakörén kívül esnek a következő felvételek: a 76.12.1. számú dia, amely egy tulipános parkrészetet ábrázol a Városligetben (1938); a 76.14.1. számú dia, amely a Kun utcai laktanya udvarát ábrázolja, és valószínűleg 1950 körül készülhetett; a 76.32.1. számú, a Gerlóczy utcai laktanya 1938-as vizes gyakorlatát megörökítő dia fekete-fehér; a Szent László Kórház 1944-es égését ábrázoló 76.68.1. számú dia pedig hiányzik.

25 A füzetben szereplő egyértelműen téves évszám helyesbítése kapcsos zárójelben.

- 76.9.1.-76.11.1. Gépezetes tolólétra munkában az Állatkertben, 1942.
- 76.13.1. Somorjai Istvánné karácsonyi csomagokat oszt a Kun utcai laktanyában, é.n.
- 76.15.1. A Gerlóczy utcai laktanya kapuja, 1938.
- 76.16.1.-76.30.1. A fővárosi hivatásos tűzoltóság csapatászlajának és a tűzoltó hősi emlékműnek az avató ünnepe, 1942.
- 76.31.1. Róth István, a zenekar vezetője, 1942.
- 76.33.1.-76.36.1. Bemutató gyakorlat a XI. kerületi laktanya mellett, a Feneketlen-tónál, 1942 [1943].
- 76.37.1.-76.42.1. Vizes bemutató a Kosztolányi Dezső térnél, 1942 [1943].
- 76.46.1.-76.60.1. A Magyar Petróleum Gyár (Budapest IX. Kén utca 8.) bombázása nyomán keletkezett tűz oltása, 1944. április 3.
- 76.61.1.-76.65.1. A Fanto Művek (Budapest IX. Soroksári út) bombázása nyomán keletkezett tűz oltása, 1944. április 3.
- 76.66.1.-76.67.1. Lebombázott épület (Budapest IX. Márton utca), 1944. április 3.
- 76.69.1. A lebombázott Szent László Kórház égése (Budapest IX. Gyáli út), 1944. április 3.
- 76.70.1. Romos házrész, Szent László Kórház (Budapest IX. Gyáli út), 1944. április 3.
- 76.71.1.-76.76.1. A lebombázott Shell telep égése (Budapest Csepel, Szabad kikötő), 1944. április 13. [1944. június-július]

E tanulmány terjedelmi korlátai miatt a színes diákon megörökített eseményekből, illetve témákból most csupán három képsorozatot emelnék ki.

1942. október 25-én a Kun utcai központi tűzoltólaktanyában tartották a budapesti hivatásos tűzoltóság csapatászlajának, valamint az új hősi emlékműnek az avatási ünnepségét. A fényes külsőségek között lezajlott eseményen számos magas rangú állami tisztviselő megjelent, köztük Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, Tomcsányi Kálmán államtitkár, Szöllőssy Alfréd miniszteri tanácsos, Élliássy Sándor budapesti rendőrfőkapitány, Kerner Géza vezérőrnagy a honvédelmi minisztérium képviselőjében, a székesfővárostól Homonnay Tivadar főpolgármester és Szendy Károly polgármester stb. A felsorakozott tűzoltó csapatok felesküdték az új csapatászlóra, majd sor került a kötelességteljesítés közben életüket vesztett tűzoltók hősi emlékművének a leleplezésére. Siklódy Lőrinc szobrászművész alkotása mentés közben ábrázol egy tűzoltót, amint

kezében füstmérgezéstől eszméletlen embert visz karjaiban.²⁶ Az ünnepségről 15 db színes diát, emellett több fekete-fehér negatívot is őrzünk, korántsem a teljes anyagot, a közlönyben ugyanis olyan felvételek is szerepelnek, amelyek a fotótárból hiányoznak. A fotókon látható az azóta eltűnt vagy megsemmisült csapatzászló, valamint az épület falát befedő drapéria – a nemzeti piros-fehér-zöld és a Budapestet jelképező piros-sárga-zöld – színei.

7. Szendy Károly polgármester ünnepi beszédet mond, 1942. október 25.

8. Szendy Károlyné zászlóánya felkötöi a zászlószalagokat.

²⁶ Az emlékmű napjainkban a budapesti IV. kerületi Hivatásos Tűzoltóparancsnokság épülete előtt található.

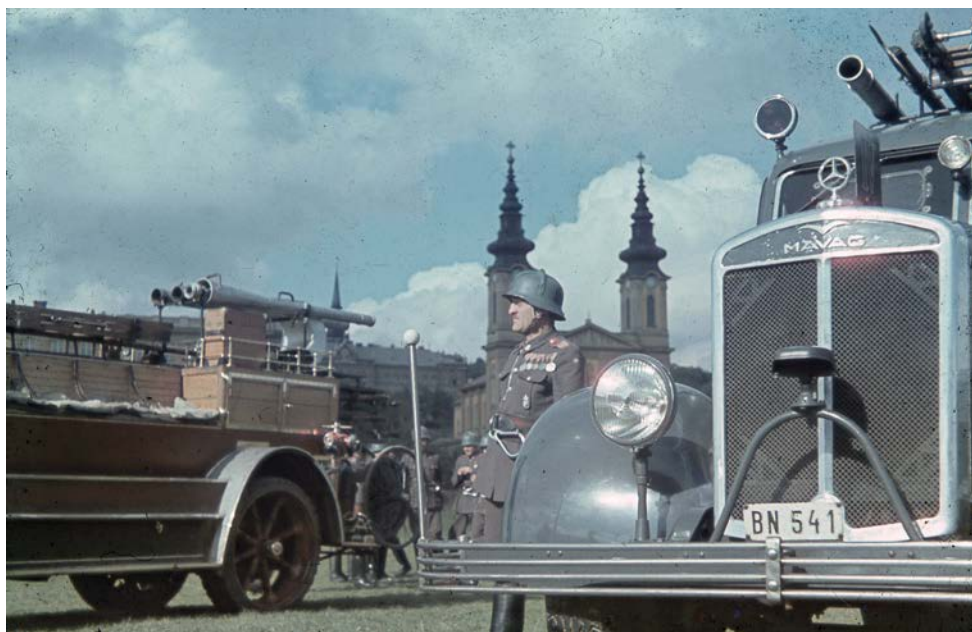

9. Zászlószentelés a Kun utcai laktanyában, 1942. október 25.

10. A Hősi emlékmű avatása a Kun utcai laktanyában, 1942. október 25.

A XI. kerületi, Tas vezér utcai laktanya mellett, a Feneketlen-tónál 1943. május 7-én²⁷ a XI. Járási tűzrendészeti felügyelői tanfolyam hallgatói a záróvizsga részeként egy kárelhárító tűzoltószázad működését mutatták be. Az erről szóló fényképes híradás nemcsak a *Tűzrendészeti Közlönyben*²⁸ jelent meg, hanem más újságokban is. A sajtóban közzétett fotók alapján egyértelműen azonosíthatjuk az eseményt. A bemutatón részt vett dr. Ing. Johannes Meyer altábornagy, német birodalmi tűzrendészeti felügyelő is. A képeken feltűnik többek között dr. nádudvari Kiss Lajos országos tűzrendészeti felügyelő, a székesfővárosi tűzoltóság főparancsnoka, dr. Marinovich Imre, a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség alelnöke, Tomcsányi Kálmán, Szöllőssy Alfréd, dr. Marinovich Endre tűzrendészeti felügyelő és 1. segédtiszt, Preszly Béla tűzrendészeti felügyelő és 2. segédtiszt. Fotótárunkban eddig összesen 10 db színes diát és 4 db fekete-fehér negatívot azonosítottunk erről az eseményről, de a közlönyben megjelent fotók mutatják, hogy eredetileg itt is ennél több felvétel készült.

11. Záróvizsga gyakorlat a Feneketlen-tónál, 1943. május 7-én.

²⁷ A múzeumi nyilvántartó füzetben tévesen 1942 van feltüntetve.

²⁸ *Tűzrendészeti Közlöny*, 1943. június 1. (64–65. o.) Ld. még *Esti Újság*, 1943. május 10. (3. o.), *Függetlenség*, 1943. május 11. (5. o.), valamint a *Riadó!* 1943. május 15-iki száma (148. o.).

12. Fővárosi tűzoltók, köztük vitéz nádudvari Kiss Lajos főparancsnok (balról a második) és a záróvizsga gyakorlat vendégei.

13. Dr. Marinovich Imre és Meyer altábornagy a záróvizsga gyakorlaton.

A harmadik képsorozat az 1944. évi légitámadásokat követő kárelhárítás felvételei, amelyek több helyszínen készültek: a Magyar Petróleum Gyárban, a Soroksári úti Fanto Műveknél, a Csepeli Szabadkikötőben lévő Shell-telepen, a Gyáli úton található Szent László Kórháznál, valamint a IX. kerületi Márton utca romba dőlt épületénél.

A szövetséges (angolszász) légierők 1944 áprilisában kezdték a magyarországi célpontokat bombázni. A majdnem egy évig tartó légitámadások elsődleges célpontjai²⁹ a repülőgépgyártás és a repülőterek, valamint a közlekedés és az olajipar infrastruktúrája³⁰ voltak, de a célzás pontatlansága, valamint a városok – különösen Budapest – sűrű beépítettsége miatt hatalmas volt a járulékos veszteség.³¹ A legelső, 1944. április 3-án a nappali órákban végrehajtott bombatámadás egyik célpontja a Ferencvárosi pályaudvar volt, ám többek között a pályaudvarhoz közel eső, Kén utca 8. szám alatti Magyar Petróleumipar Rt., valamint a Fanto Egyesült Magyar Ásványolajművek Rt. Soroksári úti kőolaj-finomítóit is súlyos találatok érték.³² A Csepeli Szabadkikötőben üzemelő Shell-finomítót és a Fantót 1944. június 14-én érte az első támadás.³³ A budapesti kőolaj-finomítók elleni bombázások 1944 szeptemberéig még többször ismétlődtek, jelentős infrastrukturális és anyagi károkat okozva.³⁴

Ugyancsak az április 3-iki bombatámadás vonalába esett a Ferencvárosi pályaudvarhoz közeli Márton utca 35. szám alatti lakóépület, illetve a Szent László Kórház is, amelynek három pavilonépületét, kápolnáját, gyógyszertárát és két óvóhelyét érte közvetlen találat. Sok volt a sérült és a halott (150 fő), valamint 30 eltűntet számoltak össze.³⁵

Az 1944-es fővárosi bombatámadásoknál végzett oltási és kárelhárítási munkákról eddig összesen 28 db színes diapoitívot és 12 db fekete-fehér negatívot sikerült fotótárunkban azonosítani.

29 A budapesti célpontokat részletesen közli Oláh 2019., 118-119., 126-132.

30 A témában ld. Cseh 2020.

31 A halotti anyakönyvi adatok összesítése alapján mintegy 2900-3000 fő veszítette életét a bombázások következtében, ebből 1073-an a szövetségesek legelső, április 3-iki nappali és éjjeli támadása alatt. (Forrás: www.budapestbombarasa.hu/adattar/karok-es-aldozatok. Letöltés dátuma: 2026. március 31.)

32 Az 1944 nyarán indított újabb légitámadásokban végül megsemmisült mindkét kőolaj-finomító. A bombázásokkal kapcsolatban ld. Oláh 2019, valamint Pataky-Rozsos-Sárhidai 1992 és a www.budapestbombarasa.hu weboldal adattára (letöltés dátuma: 2026. március 31.).

33 A múzeumi diafilm-nyilvántartó füzetünk tévesen 1944. április 13-át tünteti fel.

34 Cseh 2018, 127-141.

35 Dombóvári 2024.

14-15. A lebombázott Magyar Petróleum Gyár tűzének oltása, 1944. április 3.

16. Oltás a Fanto Műveknél.

17. A Shell telep égése a Csepeli Szabadkikötőnél.

18. Oltás a Shell telepen.

19. Összedőlt ház a Márton utcában.

Bakonyi István 1941–1944 között a fővárosi tűzoltóság első hivatásos tűzoltó fényképésze volt. Nemcsak a gyakorlatokat, ünnepi eseményeket fotózta, hanem káresetekhez is vonult, és az ott végzett tűzoltói munkát is megörökítette. Az ebben az időszakban készített felvételeinek nagy része ugyan megsemmisült, hagyatékában azonban megmaradtak a fent bemutatott, a budapesti tűzoltókról eddig ismert első színes fotók, amelyek nemcsak témájuk miatt – például a bevetés közben készült képek – izgalmasak, de színeik történeti, illetve múzeumi gyűjteményi szempontból is érdekes információkat hordoznak.

IRODALOMJEGYZÉK

- Címtár 1940. *Budapest Székesfőváros közigazgatási, közoktatási és üzemi alkalmazottainak címtára.*
- Cseh, V. 2018. *A Nemzeti és Szabadkikötő története a XIX. század végétől napjainkig.* Budapest.
- Cseh, V. 2020. *Olajháború – Angolszász légitámadások a magyar olajipar ellen 1944-45-ben.* Budapest.
- Dombovári, M. 2024. *Budapest bombázása 1944. április 3-án – ahogy a lakosság megélte.* <https://ujkor.hu/content/budapest-bombazasa-1944-aprilis-3-an-ahogy-a-lakossag-megelte>. Letöltés dátuma: 2026. március 31.
- Kincses, K. 2003. *A színes fényképezésről – magyarul.* In: Varga, F. J. (szerk.): *Színes Magyarország: a kezdetektől 1956-ig.* Budapest, 16–39.
- Kincses, K. 2004. *Vadas Ernő rettenetes élete és dokumentumok. Fotóriporter, különszám.* Budapest.
- Oláh, A. P. 2019. *Az amerikai légierő Budapest elleni légitámadásai a II. világháború idején.* *Belvedere Meridionale* 3, 99–146.
- Pataky, I.–Rozsos, L.–Sárhidai, Gy. 1992. *Légi háború Magyarország felett.* I–II. kötet. Budapest.
- Szarka, K. – Fejér, Z. 1999. *Fotótörténet.* Budapest.

KÉPJEGYZÉK

1.	KKM, TF 2026.4.1.	11.	KKM, Dsz. 76.34.1.
2.	KKM, Nsz. 14878.	12.	KKM, Dsz. 76.42.1.
3.	KKM, Nsz. 15115.	13.	KKM, Dsz. 76.38.1.
4.	KKM, Nsz. 1989.	14.	KKM, Dsz. 76.49.1.
5.	KKM, Nsz. 7.	15.	KKM, Dsz. 76.53.1.
6.	KKM, TF 2026.5.1.	16.	KKM, Dsz. 76.61.1.
7.	KKM, Dsz. 76.16.1.	17.	KKM, Dsz. 76.71.1.
8.	KKM, Dsz. 76.17.1.	18.	KKM, Dsz. 76.74.1.
9.	KKM, Dsz. 76.23.1.	19.	KKM, Dsz. 76.66.1.
10.	KKM, Dsz. 76.29.1.		

BERKI IMRE

70 ÉVES A MÚZEUM

SEVENTY YEARS IN THE FIREFIGHTER MUSEUM

Absztrakt: A tanulmány emléket állít a Múzeum 70 éves történetének. Bemutatja kiállításait, tudományos szerepvállalását, átépítéseit, Tűzoltó Múzeumból a Katasztrófavédelem Központi Múzeumává válásának történetét.

Kulcsszavak: Múzeum, kiállítás, kiadvány, konferencia

Abstract: The study commemorates the seventy-year history of the Museum, outlining its exhibitions, scholarly engagement, and structural renovations. It further delineates the institution's historical evolution, tracing its transformation from the Firefighter Museum into the Central Museum of Disaster Management.

Keywords: Museum, exhibition, publication, conference

Hetven év az emberi életben a bölcsesség és a visszatekintés kora. Egy múzeum életében azonban ez a hetven esztendő valami mást is jelent: a folytonosságot, az értékmentés állandóságát. Amikor e falak között megnyílt az első kiállítás, az alapítók hittek abban, hogy a tárgyaknak lelkük van, és mesélni tudnak rólunk. Azóta hét évtized telt el. Ez idő alatt a világ megváltozott, de a múzeum küldetése ugyanaz maradt. Ez a jubileum nemcsak a falakról és a vitrinekben őrzött kincsekről szól, hanem azokról az emberekről is, akik hetven éven át szívüket és szakmai tudásukat adták ehhez az intézményhez. Az elmúlt 70 évben ez az intézmény a tűzoltóság, később a polgári védelem emlékezetének őrizőjévé vált. Itt találkozik az unoka a nagypapa történeteivel, itt válik a történelem tankönyvszagú szövegből kézzelfogható valósággá.

De, hogy is kezdődött ez a történet? Lehet, hogy nem is 70, hanem több mint 150 éves történetről beszélhetünk. A Budapesti Önkéntes Tűzoltó Tisztület korán kialakította a maga tanszergyűjteményét és házi múzeumát. Azért kaptak 1873-ban államsegélyt, hogy elősegítsék a vidéki tűzoltóságok kiképzését, s e feladat teljesítését segítette elő a tanszergyűjtemény és a házi múzeum. 1891-ben kiadott alapszabályukban szabályozták a múzeum és a könyvtárőr feladatát. Nem csak Budapesten kezdték el a gyűjtést, helyi tanszergyűjteménye volt a győri, debreceni, szegedi városi tűzoltóaktanyáknak, de a Köhler¹ és a Seltenhofer tűzoltószergyáraknak is volt házi

1 Köhler István 54 darabból álló gyűjteményében 18 komplett kézi működtetésű

1. A tűzoltóság házi múzeuma a Kun utcai laktanyában, 1905.

múzeuma. A fővárosi hivatásos tűzoltóság kérésére 1925. április 27-én a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség elnökségi ülésén a szövetség tulajdonát képező muzeális értékű és oktató tárgyakat – a tulajdonjog fenntartásával – a fővárosi tűzoltóságnak adta át elhelyezés és megőrzés céljából. Itt kaptak helyet a gróf Széchenyi Ödön hagyatékából Bálint fia által adományozott ereklyék, díszoklevelek, fényképek és egyenruházati tárgyak is. Sajnos mindez a II. világháború alatt megsemmisült.

1949 januárjában az Országos Tűzoltó Főparancsnokság utasítást adott ki a tűzoltóság fejlődéstörténetével, múltjával és egyéb vonatkozásaival összefüggő szerek, könyvek, képek, zászlók, iratok, sisakok, különféle díszkardok stb. összegyűjtésére, és azoknak az Országos Tűzoltó Főparancsnokságra történő felküldését rendelte el. Ennek értelmében a begyűjtött

---

fecskendő mellett 34 fecskendőszerkezet is volt. A gyűjtemény Mária Terézia korától szemléltette a hazai tűzoltófecskendő fejlődését. Az 1904-ben Budapesten rendezett III. Nemzetközi Tűzvédelmi Kongresszus és Kiállítás alkalmával külön pavilonban kaptak helyet. A szövetség szerette volna a gazdag gyűjteményt megvenni, de nem volt rá fedezetük. A debreceni Déri Múzeum is átvette volna és új múzeumépületük földszintjén Déri Frigyes ki is állította volna a fecskendőket, de Köhler arra való hivatkozással, hogy gyűjteményét a létesülő tűzoltó múzeumnak szánja, elutasította Déri ajánlatát.

anyagok 1950-ben a Tas utca 9-be kerültek.² A szervezeti változásokkal a teljes centralizálással és a szovjet típusú szervezetre történő átállással az Országos Tűzoltó Főparancsnokság megszűnésével az összegyűjtött anyag jelentős része áldozatul esett a papír- és fémgyűjtők buzgalmának. Ugyancsak erre a sorsra jutott 1953-ban a Köhler-gyűjtemény is.

A pusztulást látva a Gépipari Tudományos Egyesület 1953. VI. 5-én segélykérő levélben fordult a tűzoltósághoz, „*hogy az országban még található, muzeális értékű tűzoltó fecskendőket megfelelő védelemben részesítsék, hogy azok majd a Műszaki Múzeumban elhelyezhetőek legyenek*”³ A levél az utolsó pillanatban érkezett ahhoz, hogy a szakemberek a magmaradt emlékeket megmentve egy kiállításra valót, majd a gyűjtést folytatva egy múzeumba valót összeszedhessenek.

A műszaki emlékek védelméről szóló 1954. évi 4. számú törvényerejű rendelet⁴ és annak végrehajtására kiadott 14/1954 (III.24.) MT számú rendelettel Szilágyi István vezetésével hívták életre a Műszaki Emlékeket Nyilvántartó és Gyűjtő csoportot. A csoport fő feladatának tekintette az egy-egy szakterület emlékeit gyűjtő és bemutató szakmúzeumok létesítését és támogatását. Így jött létre a Közlekedési Múzeum, a Posta Múzeum és a Tűzoltó Múzeum.

A tűzoltóságon bizottság alakult a múzeum megalapítására,⁵ a gyűjtés egy körrendelet⁶ kiadásával indult, majd egy ideiglenes raktár kijelölésével folytatódott az úpesti laktanya emeletén.

Minárovics János tűzoltó főhadnagy vezetésével megkezdődött a Tűzoltó Múzeum megszervezése. Szilvay Kornél tűzoltó polihisztor, korábbi budapesti parancsnok, akkor polgári alkalmazottként és dr. Roncsik Jenő, korábbi debreceni tűzoltóparancsnok segítették a kiállítási anyagok szakmai előkészítését. Az első kiállítás forgatókönyvének elkészítésében az Aquincumi Múzeumból dr. Szilágyi János nyújtott iránymutatást. A Múzeum épületének a Budapesten, a Martinovics téren található X. kerületi tűzoltólaktanya helyiségeit jelölték ki. Az anyag összegyűjtését és a kiállítási helyszín kijelölését követően a Belügyminisztérium Országos Tűzrendészeti Parancsnoksága engedélyt kért a Népművelésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályától a Tűzoltó Múzeum létesítésére.⁷

2 Ma a XI. Kerületi Hivatásos Tűzoltó-parancsnokság épület.

3 KKM. Gépipari Tudományos Egyesület levele. 1016/1953.

4 1954. évi 4. tv. a műszaki emlékek védelméről (febr. 24.).

5 A bizottság tagjai OZVÁRI László, a parancsnokság fényképésze, SZILVAY Kornél nyugállományú tűzoltó ezredes, MINÁROVICS János tűzoltó főhadnagy. Vö. Galambos 2007, 15–16.

6 KKM. BM. Tűzrendészeti Parancsnokság átírata. 213-18/1953 BM V/6. sz.

7 KKM. BM. Tűzrendészeti Parancsnokság 915-1/10/1955.

A Népművelésügyi Minisztérium 1955. XII. 20-án kelt átiratával a Tűzoltó Múzeum anyagát védetté nyilvánította, és hozzájárult ahhoz, hogy azokat a Tűzoltó Múzeumban mint szakmúzeumban helyezték el.⁸ Ezt a dátumot tekintjük a Múzeum születésnapjának.

A Múzeum székhelyéül Budapesten, a Martinovics téren található X. kerületi tűzoltólaktanyát jelölték ki.⁹ A gazdatisztképzés befejeződésével az épület megüresedett helyiségeit 1955-ben múzeumi célokra adták át.¹⁰ Ezek az első emeleten található kisméretű tantermek és hálósobák azonban a múzeum elhelyezésére nem voltak alkalmasak. Az átalakítás terveit Pfannl Egon építész készítette el. Így jött létre a 420 négyzetméteres 12 helyséből és egy 30 méter hosszú folyosóból álló kiállítótér, egy moziterem, négy raktár és az irodahelyiségek. A kiállításhoz szükséges anyagi forrást az Állami Biztosító propaganda csoportjának vezetője, Erős Rezső biztosította.

Az első kiállítás berendezési terveit a múzeumok központi kiállítást rendező csoportja szabadidejében készítette el dr. Boreczky László vezetésével, Szilágyi Margit, Gerlóczyné Poór Lili, Istvánffy Hildegard közreműködésével. A tűzoltóság asztalos műhelyében készültek a kiállítás tárlói, Bakonyi István tű. főtörzsőrmester, régi fővárosi tűzoltó, fényképészként dolgozott, így a kiállításhoz szükséges képeket Minárovics János tű. százados vezetésével házilag készíthették el. Az első állandó kiállítás *A tűzvédelem fejlődése az őskortól a modern korig* címmel megnyitásra készen állt az 1956. évi múzeumi hónapra. A történelem azonban közbeszólt, így a Tűzoltó Múzeum megnyitására csak 1957. augusztus 24-én került sor.¹¹

Ekkor még külföldön sem volt olyan tűzoltó múzeum, amelyik a tűzvédelem fejlődését átfogóan ismertette volna. A kiállítás első része kezdetben hét, majd később öt egyenlő alapterületű helyséből állt, amelyekben a tűzoltás történetének emlékeit állították ki a legrégebbi időktől az első világháborúig. A második részben, öt helyiségben a II. világháború utáni anyagot helyezték el. A folyosón különleges kiegészítő anyagok kaptak helyet, amelyek a tűzoltó készülékek fejlődését, a világítási és fűtési módokból eredő tűzveszély kérdését, valamint a tűz elleni harcban hősi halált halt tűzoltókat mutatták be. A múzeum már ekkor is jelentős éremgyűjteménnyel, fotónegatív-gyűjteménnyel és könyvtárral rendelkezett.

8 KKM. Népművelésügyi Minisztériumi levél Tűzoltó Múzeum Működési engedélye 8630-4165/14955.

9 Az épületet 1949-ben tervezték és 1953-ban építették. Címe: Budapest, X. kerület, Martinovics tér 12.

10 KKM. Belügyminisztérium Anyagi és Technikai Főosztályának 58-200-T-2-1/1955.

11 Minárovics 2005, 7-8.

2. Az első állandó kiállítás Pannónia tűzvédelmét bemutató részlete.

A munka az állandó kiállítás elkészítésével, nem állt meg, 1960-ban elkészült és útjára indult az első 32 tablóból álló vándorkiállítás, amelyet több, mint négyszázezer tekintettek meg. 1961-ben a lépcsőházi részen *Emlékezetes tűzesetek* címen több mint kétszáz tűzesetet bemutató új kiállítás nyílt meg.

Kiállítócsarnok nem lévén, a gyűjtemény néhány muzeális tűzoltószerre az intézménynek helyet adó épület földszinti folyosóján kapott helyet: lóvontatású és gépjárművel vontatható benzinmotoros fecskendők, a mosonmagyaróvári tűzoltók lóvontatású gőzfecskendője, valamint egy szintén lóvontatású, matuzsálemi korú gólyanyakú fecskendő. Később került a múzeumba egy a folyosó végén elhelyezett MiG-15 típusú hangsebesség alatti vadászrepülőgép gázturbinás sugárhajtóművével épített turboreaktív oltókészülék. Ez a berendezés a szegedi tűzoltóságnál 1969-től 1978-ig állt készenlétben.¹²

A Múzeum és a X. kerületi Tűzoltó Parancsnokság szimbiózisából adódóan a Múzeum életében az első jelentős felújításra és átépítésre 1974 és

¹² Berki 2014, 25–34.

1979 között került sor. A X. kerületi tűzoltó laktanyában 1975–78 közötti zajló felújítási munkái miatt 1974. december 1-jén a Múzeumot be kellett zárni és a felújítás időtartamára kiköltöztetni az épületből. A felújítás lehetőséget biztosított a múzeumi terek átalakítására. A felújítás során négy közfal lebontásával hét, 45 négyzetméter alapterületű kiállítási helységet alakítottak ki. Felújították továbbá a villanyhálózatot és a központi fűtést, a padlót pedig műanyaggal burkolták.

A Múzeum munkatársai a felújítási munkálatok alatt sem tétlenkedtek, 1975-ben elkészítették az *Emlékezetes tűzestek* című kiállítási részt a lépcsőházban és dolgoztak az új kiállítás tervein. A megújult helyiségeket 1977 júliusában vették át és ekkor kezdődhetett meg az új kiállítás elkészítése. Megtartották az alapkonceptiót, a tűzvédelem fejlődését tehát kronologikus rendben mutatták be. Az első terem a tűz őstörténetével és az ókor tűzvédelmével, a második a középkori és a kora újkori tűzoltás történetével foglalkozott. A harmadik terem a nyomótömlő feltalálásától az önkéntes tűzoltóságok kialakulásáig mutatta be a tűzvédelem történetét. A negyedik terem a hivatásos tűzoltóságok megszervezésének történetével, az ötödik pedig a 19. és 20. század fordulójának tűzvédelmével foglalkozott. A hetedik teremben a II. világháború utáni fejlődés, a nyolcadikban az önkéntes és vállalati tűzoltóság munkája került bemutatásra. A kilencedik, mindössze 28 négyzetméteres termet az időszak kiállítások bemutatására használták. Ebben a Nemzetközi Gyermekév alkalmával *Legféltettebb kincsünk, a gyermek* címmel gyermekjátékból eredő tüzesetek megelőzését célzó kiállítás volt látható. A Múzeum 1979. június 1-jén nyitott meg újra kapuit a látogatók előtt.

A tűzoltó emlékek sokasága, a múzeum elhelyezkedéséből adódó helyhiány és a vidéki tűzoltó társadalom elhivatottsága hozta létre a vidéki kihelyezett állandó kiállításokat. Ezekben a tűzvédelem fejlődésének különböző korszakai és eszközei kaptak helyet. Az első ilyen 1983-ban a Somogy megyei Vörs község felújított tűzoltószertárában nyílt meg. Ezt követte 1985-ben a Tolna megyei Bonyhád városában a helyi tűzoltó múzeum, majd 1999-ben az egri tűzoltóság megalakulásának 125. évfordulóján az egri tűzoltó múzeum megnyitása. A nagy előd előtt tisztelegve 2003-ban Nagycenken a kastélymúzeumban Széchenyi Ödön és Béla emlékére rendeztek kiállítást. Sajnos ez nem illett bele a nagycenki kastélyban elkészült új kiállítási koncepcióba, így az ma már nem látogatható.

Ez az időszak igen termékeny volt a tudományos munka terén is 1984-ben elkészült a Tűzoltó Múzeum első évkönyve, amit 1985-ben a második, majd 1987-ben a harmadik követett. Sajnos ezután az évkönyv megjelenítése egészen 2003-ig szünetelt. Ekkor jelent meg a Tűzoltó Múzeum negyedik évkönyve, amely ettől kezdve 2010-ig, a X. számig rendszeresen megjelent.

2025-ben a Nemzeti Kulturális Alap támogatásának köszönhetően sikerült megjelentetni az évkönyv XI. számát, jelenleg a XII.-et tartja kezében az olvasó. A nyolcvanas években számos könyv és kiadvány fémjelezte a Múzeumban zajló kutatómunkát.¹³

Az újabb felújítás ismét mérföldkövet jelentett a Múzeum életében. Erre a Múzeum zárva tartása mellett 1994–1998-ben került sor. A felújítás két ütemben zajlott. Az új kiállítás 1996 és 1998 között készült el, amely az újabb kiállítási irányzatnak megfelelően kevesebb szöveget és több képet tartalmazó tablókkal, látványos jelenetekkel és a régebbi korok műtárgyaival volt fűszerezve.

Az első ütemben az őskortól a II. világháborúig, a másodikban pedig a II. világháború végétől 1990-ig terjedő időszak magyar tűzoltó történetét mutatták be. Az első ütemben öt terem ünnepélyes megnyitására 1996. május 2-án a Szent Flórián napi ünnepségek keretében, a belügyminiszter jelenlétében került sor. Erre az alkalomra készült el az aquincumi víziorgona megszólaltatható rekonstrukciója.

A felújítás második üteme 1997 őszén indult és 1998 májusában fejeződött be. A kiállítás második része újabb két teremben a II. világháborútól napjainkig tartó rohamléptékű fejlődésről győzte meg a látogatót. Az utolsó kiállítási teremben egy technikatörténeti vonatkozású anyag, *A sugárcsövek és a vízzeloltás története* c. kiállításrész volt látható.¹⁴ 1997-ben készült el *A tűzoltó érmek és jelvények* c. kiállítás, amelyben 523 érmet és 28 plakett kapott helyet. A *Tűzoltójelvények és sisakok kialakulása és fejlődése* c. tárlat 115 tűzoltósisakot mutatott be a folyosón.

A fejlődés és a megújulás folyamatosan jellemezte a Múzeumot. 2003-ban elkészült az ötödik terem, amelynek a témája a két világháború közötti tűzoltóság, a 20. század legjellemzőbb tűzoltószerzeit, a centrifugálszivattyút, a gépjárműfecskendőt, Szilvay Kornél találmányát, a szárazoltógépet, valamint a tűzjelző berendezéseket ismertette. A földszinti folyosó falán 2004-től a magyarországi tűzvédelem, tűzrendészet néhány kiemelkedő személyiségének domborművei láthatók.

2005-ben jubileumi kiállítással emlékeztünk meg a múzeum alapításáról, és az elmúlt 50 év munkájáról.

2008-ban megújult az ókori tűzvédelmet bemutató első terem.

A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi törvény adta felhatalmazás értelmében 2012.

13 *150 éve született Gróf Széchenyi Ödön* (Budapest, 1989); Dr. Váry Lászlóné – Minárovics János: *Szent Flórián a tűzoltók patrónusa* (Budapest 1988); Szilágyi János – Szabó Károly: *A tűzrendészet fejlődése az őskortól a modern időkig* (Budapest, 1986).

14 Hadnagy 2006, 5–53.

január 1-jével létrejött az egységes állami katasztrófavédelmi szervezet.¹⁵ Ezt a változást követve a Tűzoltó Múzeum is új néven, Katasztrófavédelem Központi Múzeumaként működött tovább. A névváltoztatás miatt megújították a múzeum működési engedélyét, és első alkalommal külön belső normákkal szabályozták a múzeum működését.

2012-ben megújult technikatörténeti teremmel gazdagodott az állandó kiállítás, amely a magyar tűzoltó történelem 19. századi feltalálóinak állított méltó emléket. A kiállítás központjában a múzeumba hosszú idő után visszatért gőzfecskendő-metszet állt. Gőzzel működtetett tűzoltófecskendőre a világon először 1824-ben Szabó Pál és fiai szereztek szabadalmi védelmet. Kőszeghy-Mártony Károly hadmérnök a sűrített levegős légzésvédő készüléket találta fel 1830-ban. Szobra és készülékének modellje állít emléket a technikatörténet e nagy feltalálójának. Ebben a teremben mutattuk be a hazai tűzoltószergyártókat, a tűzoltó létrák további fejlődését, valamint a mentőeszközök technikai tökéletesedésének egyes állomásait.

Az állandó kiállítás mellett a Múzeum fontos feladatának tekintette az időszaki kiállítások megrendezését: 2012. október 24-én *Ritkaságok raktárunk rejtekéből – A zászlók* című kiállítás nyílt. A Múzeum alapítását követő gyűjtőmunka eredményeként mintegy félszáz zászló, zászlórúd és szép számú zászlószalag került az intézmény tulajdonába. A zászlók közül a legrégebbi a Soproni Tűzoltó Egylet zászlaja 1866-ból. A korabeli zászlók szinte mindegyike kivételes mestermunka, amelyekhez selyem brokátot, bársonyt, rojtokat és bojtokat használtak, valamint arannyal hímeztek azokat. Az állami tűzoltóság megalakulása (1948) utáni zászlók egyszerűbbé, egységessé váltak, de szerepük, funkciójuk változatlan maradt. A kiállítást megtekintve ezeket a féltve őrzött, értékes ritkaságokat ismerhették meg az érdeklődők.¹⁶

Újabb ritkán látható érdekességek bemutatására került sor 2014. október 20. és 2015. január 30. között. *A Régi idők tűzoltókészülékei* című tárlat a nemzeti tűzoltókészülék-gyártás történetét mutatta be a kezdetektől 1948-ig.

2013. október 9-én komoly kutatómunkát követően új, a polgári védelem történetét bemutató állandó kiállítással gazdagodott a Múzeum *Óvóhely, ahol átélhető a történelem* címmel, amely az épület alatt található óvóhelyen kapott helyet. A helyiség egy olyan óvóhely, amelynek meglévő felszerelései, mentesítő, levegőztető, szűrő-szellőző rendszere tették még

15 2011/CXXVIII.tv.

16 Berki Imre: Csak bot és vászon? – Kiállítás a múzeumban. <https://www.vedelem.hu/hirek/675/1386-csak-bot-es-vaszon-kiallitas-a-muzeumban>. Letöltés dátuma: 2026.03.07.

átélhetőbbé és kézzel foghatóbbá az élményt és az átadandó tudást. A kiállítás a légoltalom létrejöttétől a katasztrófavédelem szervezetéig mutatja be a lakosság védelmének rendszerét, feladatait. Teszi ezt tudományos alaposággal, érdekes életképekkel és a témára épülő múzeumpedagógiai munkával. A Múzeum utolsó átépítése óta ez a kiállítás nem látogatható, azon dolgozunk, hogy minél előbb átadhassuk megújult kiállításunkat.

A tudományos közéletben történő szerepvállalás jegyében a Múzeum 2013. október 10-én a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács és a Magyar Hadtudományi Társaság szervezésében Dr. Pataky Iván történészről elnevezett polgári védelem történeti konferenciának adott otthont. 2013. november 29-én a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Katasztrófavédelmi Szakosztálya és a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács szervezésében került megrendezésre a *Tűzoltóság története* című nemzetközi hivatástörténeti tudományos konferencia. A programban Dr. Zsidi Paula *Az aquincumi tűzoltó székház feltárása*, Dr. Tátrai Zsuzsanna *Szent Flórián és a hozzá kapcsolódó babonák, népszokások*, Csóka Ferenc *A tűzoltóság történetének levéltári forrásai*, Harangozó Tamás *A repülőtéri tűzoltóságok története*, Dr. Hadnagy Imre József *A magyarországi tűzoltószervezetek története*, Réti Rezső *Száznyolcvan éve született József főherceg, a tűzoltóság védnöke*, Dr. Olasz Lajos *A légoltalom története*, Peterman József Attila *A budapesti tűzoltóság története 1944–1945*, Kiss András *A Csepel-típusú tűzoltó gépjárművek létrejöttének és rendszerbe állításának története*, Gerald Schimpf *A bécsi tűzoltóság létrejötte*, Berki Imre *A Katasztrófavédelem Központi Múzeumának története és kiállításai* című előadásával szerepelt.

2015-ben a Múzeum alapításának 60. évfordulójáról egész éves rendezvénysorozattal emlékezett meg. Április 12-én megnyílt a múzeum történetét bemutató fotókiállítás és átadásra került az új épületrészben kialakított könyvtár és közönségkapcsolati tér. A kiállítást dr. Vigh Annamária, az Emberi Erőforrások Minisztériuma közgyűjteményi főosztályának vezetője nyitotta meg. Ez a tárlat 2015 nyarán a Bécsi Tűzoltó Múzeumban is látható volt.

A Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács, a Magyar Tűzoltó Szövetség és a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma a Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében emlékkiállítást rendezett, valamint 2015. november 16-án nemzetközi szakmai konferenciát tartott a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma fennállásának hatvanadik évfordulója alkalmából a Duna Palotában. A Duna Palota Falk Miksa termében a hazai tűzoltóság történelmét és tárgyi emlékeit bemutató kiállítást dr. Tollár Tibor t. vezérőrnagy, a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság főigazgatója nyitotta meg Dr. Hoffmann Imre, a Belügyminisztérium helyettes államtitkára, a Katasztrófavédelmi Oktatási Központ vezetői, a megyei

katasztrófavédelmi igazgatók, a társmúzeumok képviselői előtt. A kiállítás megnyitóját követően kezdetét vette *A rendvédelmi és műszaki muzeológia aktuális kérdései* című nemzetközi konferencia, amelynek fővédnöke dr. Pintér Sándor belügyminiszter és Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere volt. A konferencia első előadását Varga Noémi, az emberi erőforrások minisztériumának munkatársa tartotta, aki az országos szakmúzeumoknak a múzeumi rendszerben betöltött helyéről beszélt. Bérczi László tű. dandártábornok a tűzoltóság fejlődésének történetét mutatta be, Ambrusz József tű. ezredes a múzeumnak az oktatás rendszerében vállalt szerepéről tartott előadást. A rendészeti szakmai muzeológia ausztriai helyzetéről Gerald Schimpf, a Bécsi Tűzoltó Múzeum vezetője értekezett, a Pénzügyőr és Adózástörténeti Múzeum tevékenységét dr. Bocsó Gábor pénzügyőr alezredes mutatta be. Dr. Hentz Károly a műszaki muzeológia aktuális kérdéseit fessegette, Béres Ferenc tű. alezredes pedig a hagyományörzők és a múzeumok kapcsolatát tárta a hallgatóság elé. A Katasztrófavédelem Központi Múzeumának jövőbeli terveiről, a fejlődés irányairól az intézmény igazgatója, Berki Imre tartott előadást. December 7-én a Katasztrófavédelem Központi Múzeumának hatvanéves évfordulója alkalmából tartott ünnepségen dr. Tollár Tibor tű. vezérőrnagy, a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság főigazgatója leleplezte a Múzeum hatvanéves évfordulója alkalmából adományozott márvány emléktáblát.

A Múzeum mint tudományos műhely fontos feladatokat lát el a katasztrófavédelem történeti tárgyú megemlékezéseiben, konferenciáinak szervezésében. Az Országos Tűzmelegelési Bizottsággal közösen történeti konferenciasorozatot rendezett a Múzeum, 2016-ban dr. vitéz Roncsik Jenő tűzoltó ezredestől, 2017-ben Szilvay Kornél tűzoltó ezredestől, 2018-ban Kőszeghy-Mártony Károly hadmérnökről, 2019-ben pedig Szabó Pál és fiai, a gőzfecskendő feltalálói címmel rendezett emlékkonferenciát. 2020-ban a magyar tűzoltóság létrejöttének 150 éves évfordulója alkalmából a Belügyminisztériumban tartottunk tudományos konferenciát.

Tizenöt ország nyolcvannégy szakemberének részvételével 2021. október 5–8. között Balatonföldváron tartotta meg éves ülését a CTIF (Nemzetközi Tűzoltó Szövetség) Történeti, Dokumentációs és Múzeumi Bizottsága. A bizottság jelenlegi magyar képviselője, egyben alelnöke dr. Berki Imre, a Múzeum igazgatója. A Katasztrófavédelem Központi Múzeuma elnyerte a CTIF tűzoltó múzeumok számára adott minősítését. A CTIF Történeti Munkacsoportjának Nemzetközi Tűzoltó-konferenciáján a mentőszervezetek együttműködéséről tanácskoztak és napirendre került a magyar tűzoltóság története is.

A 2024-es török-magyar kulturális évad keretében 2024. március 14-én a Múzeum nemzetközi konferenciát rendezett *Gróf Széchenyi Ödön*

emlékezete címmel. Az eseményt Törökország képviselőjében Gülşen Karanis Eksioğlu nagykövet, míg a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság részéről Erdélyi Krisztián tűzoltó vezérőrnagy, műveleti főigazgató-helyettes nyitotta meg.

A Katasztrófavédelem Központi Múzeumának fontos feladata vándorkiállítások készítése és bemutatása. 2013-ban és 2014-ben mutattuk be *Egy ország a Duna mentén* című vándorkiállításunkat, amely a 2013-as dunai árvízi védekezés során tanúsított hősiesség munkájának, a civil összefogásnak állított emléket. A tárlaton láthatók voltak azok a gyermekrajzok is, amelyek a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság *A Duna másik arca* című rajzpályázatára érkeztek.

2016-ban a magyarországi nagykövetségek vezetőinek, képviselőinek, a Belügyminisztérium, a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, illetve a Fővárosi Katasztrófavédelmi Igazgatóság vezetőinek részvételével megemlékezést tartottunk a 2001 szeptemberi terrortámadások 15. évfordulóján. A Katasztrófavédelem Központi Múzeumában tartott megemlékezést Colleen Bell, az Amerikai Egyesült Államok magyarországi nagykövete és Dan Daly tűzoltó ezredes, egykori New York-i tűzoltóparancsnok is megtisztelte jelenlétével.

2019-ben készült el a *Gróf Széchenyi Ödön élete és munkássága* című vándorkiállítás

2020-ban a magyar tűzoltóság létrejöttének 150 éves évfordulója lehetőségét kínálta az emlékezésre és a tudományos igényű visszatekintésre. *A 150 éves a Magyar Tűzoltóság* címmel elkészült kiállítás országos bemutatását tervezte a Múzeum. A kialakult járványhelyzet miatt azonban a kiállítás a virtuális térbe került, így teremtettünk lehetőséget arra, hogy otthonról, biztonságosan bárki megnézhesse az ünnepi alkalomból életre hívott tárlatot. Az országos bemutatás a járványhelyzet javulásával megtörtént, ám csak a megyék szakmai közönségének, a tárlat nem volt nyitott a lakosság előtt.

A Katasztrófavédelem 2023-ban több évfordulót is ünnepelt. 75 éves lett az intézményes tűzoltóképzés, illetve 85. születésnapját ünnepelhette a Tűzoltózenekar. Erről emlékezett meg a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával megvalósult *Jelentős évfordulók a tűzoltóság történetében* című vándorkiállítás. A tárlatot a 2024 és 2025-ös év folyamán az ország valamennyi vármegyéjében bemutattuk.

A COVID-járvány miatt a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma és a vidéki kiállítóhelyek 2020. március 16. és július 1., valamint 2020. november 11. és 2020. január 11. között nem fogadhattak látogatókat, nem tarthattak nyilvános programokat. A járványhelyzetre tekintettel a múzeumi munka jelentős része a digitális térbe került át.

A 2020-as év jelentős eseménye volt az újpesti Tűzoltó Skanzen, azaz a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma látványraktárának megnyitása, ahol méltó módon kerülnek bemutatásra muzeális tűzoltó gépjárműveink legszebb darabjai.

2021-ben készült el az *Életképek a polgári védelem történetéből* című vándorkiállításunk.

A „Katasztrófavédelmi ingatlanok épületenergetikai beruházásai” című, KEHOP-5.2.2/16-2017-00113 azonosító számú projekt kivitelezési munkáinak megvalósítása során megújult a Múzeumnak otthont adó épület és maga a Múzeum is. A huszonhat hónapnyi felújítási, modernizálási munkálatok után az új állandó kiállítás megnyitására 2023. május 3-án került sor.

A *Tűzvédelem története az ókortól napjainkig* című, külsejében és tartalmában is megújult kétnyelvű (magyar és angol) állandó kiállítás tudományos alapon, időrendben haladva, a kezdetektől egészen napjainkig mutatja be Magyarország tűzvédelmének történetét. A kiállítás interaktív tételéhez QR-kódok nyújtanak segítséget.

3. A 2023-ban megnyílt, felújított állandó kiállítás részlete: a középkori tűzvédelem és tűzoltási technika történetét bemutató terem.

Új kezdeményezésként első ízben 2023. november 16-án került megrendezésre a katasztrófavédelmi tematikájú múzeumok, gyűjtemények fenntartóinak szakmai konferenciája. A résztvevőknek lehetőségük nyílt bemutatni az általuk gondozott tárlatot, annak egyediségét; továbbá tapasztalatokat cserélhettek a működés, fenntartás könnyebbé tétele érdekében, és a szervezetek közötti együttműködés is szóba került. 2024. december 2-án a Múzeum adott otthont a katasztrófavédelmi tematikájú múzeumok, gyűjtemények fenntartóinak II. országos szakmai konferenciája számára. 2025-ben az Erődítés Történeti Egyesület volt a rendezvény házigazdája.

2024. szeptember 30-án, a Petőfi Irodalmi Múzeumban megtartott XXII. Országos Múzeumpedagógiai Évnyitón az Országos Kögyűjtemények Szövetsége különdíjjal ismerte el a múzeum által kidolgozott, az *Időtlenség Birodalma* című komplex múzeumpedagógiai foglalkozást.

2024-ben a Katasztrófavédelem Központi Múzeumát dr. Pintér Sándor belügyminiszter belügyi értékke nyilvánította és az bekerült a Belügyi Értéktárba.

2024. december 16-án a török-magyar kulturális évad zárásaként a gróf Széchenyi Ödön születésének 185. évfordulója alkalmából megrendezett nemzetközi tudományos konferenciának a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság adott otthont.

A szakmai munka erősítése érdekében június 22-én megalakult a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma Magángyűjtői és Szakmatörténeti Kutatói Szakosztálya. A szervezet feladata a szakterület magángyűjtőinek és kutatóinak összefogása, segítése. Ennek a munkának az eredményeként nyílt meg 2024. november 30-án az *Egyszervolt tűzoltóeszközök* című kiállítás Hózer Benjámint titkár gyűjteményéből. 2025-ben a Múzeumok Őszi Fesztiválja programjának keretein belül nyitott meg a *Tűzoltósissakkal a világ körül* című kiállítás Dombrády Gábor tűzoltó alezredesnek, a szakosztály alelnökének a gyűjteményéből.

Az elmúlt években tovább fejlődött a Múzeum tudásbázis szerepe a könyvtár folyamatos bővítésével, szakmai konferenciákon tartott előadásokkal. A Múzeum és vidéki kiállítóhelyei különböző kiállításaikkal, médiaszerepléseikkel fontos szerepet töltenek be a katasztrófavédelem megismertetésében, népszerűsítésében, a lakosságfelkészítési és pályaaorientációs feladatok ellátásában. A Múzeum megkerülhetetlen tényező a tűzoltóság, a polgári védelem és a katasztrófavédelem történetének kutatásakor, bemutatásakor, tanulmányozásakor.

RÖVIDÍTÉSEK

KKM Katasztrófavédelem Központi Múzeuma

IRODALOMJEGYZÉK

- Berki, I. 2014. A magyar Katasztrófavédelem Központi Múzeumának története és kiállításai. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 24/35–38, 25–34.
- Galambos, É. 2007. Minárovics mesélő múzeuma – Beszélgetés a múzeomalapítóval. *Tűzoltó Múzeum Évkönyve*. 8. Budapest, 12–27.
- Hadnagy, I. J. 2006. Bemutatkozik a Tűzoltó Múzeum. *Múzeumi Hírlevél*, 27/2, 51–53.
- Minárovics, J. 1984. A Tűzoltó Múzeum kialakulása, működése és tervei. *Tűzoltó Múzeum Évkönyve*. 1. Budapest, 3–20.
- Minárovics, J. 2005. Ötven éves a Tűzoltó Múzeum. *Tűzoltó Múzeum Évkönyve*. 6. *Tűzoltó Múzeum 50 éves Jubileumi Évkönyve*. Budapest, 4–29.

KÉPJEGYZÉK

1. KKM, TD 82.185.1.
2. KKM, Nsz. 4456.
3. KKM, Molnár Máté fotója.

MÚZEUMI KALANDJÁTÉKBA REJTETT OLVASÁSI KÉPESSÉG- FEJLESZTÉS AZ OLVASÁSI MOTIVÁCIÓ TÁMOGATÁSA ÁLTAL

READING SKILLS DEVELOPMENT HIDDEN IN A MUSEUM ADVENTURE GAME
BY SUPPORTING READING MOTIVATION

Absztrakt: A szövegértő olvasás az eredményes tanuláshoz, valamint a mindennapi életben való eligazodáshoz elengedhetetlen készség. A mobileszközökkel való korai találkozás, a könyvből történő felolvasás, élőszavas mesehallgatás, valamint később az önálló, élményszerző olvasás háttérbe szorulása, továbbá az oktatási rendszer működési zavarai mind hozzájárulnak ahhoz, hogy hazánkban ma minden negyedik gyermek küzd olvasási nehézséggel. A szövegértő olvasás mint készség fejlesztése, az olvasási kedv felébresztése, az eredményes továbbtanulás, valamint a felnőttkori funkcionális analfabetizmus megelőzésének a záloga. A múzeumi tér, valamint az abban rejlő történetek segítségével hívásával a múzeum pedagógusa a gyerekek fő tevékenységébe, játékba ágyazott élőszavas történetmeséléssel képes hozzájárulni az olvasási motiváció felébresztéséhez, az olvasási képességek fejlesztéséhez.

Kulcsszavak: olvasási motiváció, funkcionális analfabetizmus, olvasási készség, szövegértő olvasás, múzeumpedagógia, storytelling, kalandjáték, játék

Abstract: Reading comprehension is an essential skill for successful learning and for effective navigation in everyday life. Early exposure to mobile devices, the decline of reading aloud from books, listening to live storytelling, and later the marginalization of independent, experience-based reading, together with dysfunctions within the educational system, all contribute to the fact that currently every fourth child in Hungary struggles with reading difficulties. The development of reading comprehension as a skill, the stimulation of interest in reading, the promotion of successful further education, and the prevention of functional illiteracy in adulthood are all of crucial importance. By drawing on the museum environment and the stories embedded within it, museum educators can contribute to awakening reading motivation and developing reading skills through live oral storytelling integrated into children's primary activity: play.

Keywords: reading motivation, functional illiteracy, reading competency, reading comprehension, museum pedagogy, storytelling, adventure game, play

BEVEZETŐ

Magyarországon minden negyedik gyermek küzd olvasási, valamint szövegértési nehézséggel, ami az erre irányuló felmérések¹ alapján további romlást mutat. A szövegértő olvasás az egyik legfontosabb olyan készség, amelyre a gyermeknek a tanulás, a továbbtanulás, a kommunikáció és egyáltalán a társadalomban való eligazodás során szüksége van. Ha ezt a gyermek 9 éves koráig nem sajátítja el, akkor nehezebben fogja fel az összefüggéseket, nem látja a lényegét, magolva kényszerül tanulni, és az így elsajátított ismeretei nem lesznek maradandóak.

Éppen ezért a digitális kor, valamint az edukációs tér szereplőinek nagy kihívása a funkcionális analfabetizmust kiváltó hatások enyhítése.

A játék a kisgyermek alapvető tevékenysége, melyet önmagáért a tevékenységért végez. A játéktevékenységet örömmézés kíséri. A játék a gyermeki lét minden cselekvését átható jelenség, beállítódás, a gyermek minden megnyilvánulásának szerves része, egyfajta életmód. A játék segíti a gyermeket az emberi kapcsolatok feltérképezésében, az önismeretben, a tárgyi világ megismerésében és a tanulásban. A gyermek komolyan veszi a játékot, azonosul a szerepekkel. A játékre belső feszültsége készíti, mely feszültség az aktivitás szükségletéből ered. Feszültségkiváltó tényező lehet a mozgásigény, a kíváncsiság, a kutató készletetés, az „én akarom csinálni”-, az „én idézem elő”- motívum, a nyerni, győzni akarás feszültsége és az igazságérzet.

A gyermekek olvasási motivációjának felébresztéséhez, valamint az olvasási képességek fejlesztéséhez úgy, hogy nem gátoljuk az önálló tanulás és felfedezés folyamatát direkt tanítással, nem vesszük el a rácsodálkozás élményét, olyan játék megalkotására van szükség, amelynek mozgatórugói a fent említett feszültségkiváltó tényezők. A kaland mindig valamilyen izgalmas, szokatlan esemény, amely feltételezi a bizonytalan, vagy bonyolult helyzetek megoldását, kihívást jelent és új tapasztalatokkal jár. Egy kaland mindig pozitív élmény, hiszen újdonságot és izgalmat hoz az életünkbe.

Egy múzeumi kalandjáték a játék feszültségét a kaland izgalmával ötvözi és spontán érdeklődésre készíti a résztvevőket, akik a megfejtés és az igazság felderítése érdekében, kutató és kereső tevékenységek sorába rejtve rejtjeleket és szövegeket analizálnak, szintetizálnak, absztrahálnak és játszva, észrevétlen fejlesztik olvasási motivációjukat, képességeiket.

---

1 <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-koznevelos/bemutattak-a-2022-es-pisa-meres-hazai-es-nemzetkozi-eredmenyeit>. Letöltés dátuma: 2025.12.01.

FUNKCIONÁLIS ANALFABETIZMUS

Az olvasás egy olyan komplex, készségszintű tevékenység, amelynek során megfelelő morfológiai, funkcionális, biológiai, kognitív fejlettség esetén vizuális transzformációk közbeiktatásával és egyfajta kódváltással valósul meg az információ feldolgozása. Mivel olvasás során a különböző készségterületek használata élesen nem különül el egymástól, valamint azok kölcsönösen hatást gyakorolnak egymásra, így az olvasási készség sem fejleszthető csupán az egyik terület kiemelésével. Ahogy az olvasást és az írást is párhuzamosan sajátítják el a gyerekek az általános iskola első-második tanévében, az olvasási készségre is összetett egészként kell tekinteni. Az olvasóvá nevelés, az értő olvasás fejlesztése nem csak az egyén értelmi, kommunikációs képességeinek alakulása szempontjából jelentős. Hosszú távon hozzájárul a végzettség nélküli iskolaelhagyás csökkentéséhez, és így pozitív hatást gyakorol a társadalom gazdasági, valamint szociokulturális szintjének alakulására is.

„A funkcionális analfabetizmus olyan műveltségi állapot, amelyben az olvasni-írni tudás képességeinek megszerzett színvonala egyre kevésbé alkalmas arra, hogy használható legyen új információk befogadására és közlésére, új tudás megszerzésére, feldolgozására és kezelésére, személyközi interakciók lebonyolítására.”²

Hazánkban minden negyedik gyermek küzd olvasási és szövegértési nehézséggel, amely a 2022-es felmérések³ alapján további romlást mutat: a 8. osztályos diákok kompetencia mérése alapján a végzős évfolyamon tesztelt közel 90 ezer diák 40%-a, vagyis országos szinten 36 ezer gyermek alapszinten sem képes szöveget értelmezni. Az arány a felnőtt lakosság körében sem jobb. A felnőtt lakosság kb. 25%-a ugyan tud írni és ki tudja betűzni a szavakat, de nem tud kitölteni egy egyszerű adatlapot, vagy nem tudja értelmezni pl. egy műszaki cikk használati utasítását.

Egy 1996-ban rendezett szakértői konferencia⁴ a funkcionális analfabetizmus kialakulásának és újratermelődésének hátterében a következő okokat sorakoztatta fel:

1. Túlzott digitális eszközhasználat
2. A közoktatás társadalmi és pedagógiai működési zavarai
3. Esetleges felnőttoktatási rendszer, amely képtelen ellátni rehabilitáló funkcióját

---

2 Csoma – Lada 2009.

3 PISA 2022, 9–10 (ld. fent).

4 Csoma – Lada 2009.

4. Egyes társadalmi rétegek eltérő szociokulturális helyzete, művelődési-tanulási lehetőségei, szokásai, igényei

A funkcionális analfabetizmus jelensége nemcsak hazánkban figyelhető meg. Világszerte súlyos gazdasági és társadalmi veszélyt hordoz magában, hiszen az írni-olvasni tudás, ezen belül is a szövegértő olvasás a társadalomban való eligazodás, a megfelelő tanulmányi eredmény, a sikeres munkaerőpiaci elhelyezkedés és az önálló felnőtt lét alapvető feltétele. Mindezek ellenére a probléma ma, Magyarországon, nem kap elegendő figyelmet. Nem kezelik súlyának megfelelően, nincs olyan, a probléma orvoslását célzó nemzeti stratégiai-cselekvési program, amelybe a múzeumok mint tanintézményen kívüli oktatási színterek be tudnának kapcsolódni. Ezért kiemelten fontos és nagy jelentőséggel bír a múzeumi pedagógia szerepvállalása az olvasási kedv felébresztésében, valamint az olvasási képességek fejlesztésében.

„A szövegek olvasása és megértése, valamint az ezekre való reflektálás képessége olyan tudás, amely segít bennünket céljaink elérésben, kompetenciánk fejlesztésében. (Antalné, 2003; Steklács, 2013). Meghatározó abban, hogy mennyire vagyunk képesek hatékonyan részt venni a mindennapi életben, a közéletben, hogyan teljesítünk a munkában, és a tanulásban. Ezért a szövegértés adaptív és motiváló fejlesztése nemcsak a tanítók és a magyar tanárok feladata, hanem minden pedagógusé.”⁵

JÁTÉK ÉS MOTIVÁCIÓ

„Nem azért felejtünk el játszani, mert megöregszünk, hanem attól öregszünk meg, hogy elfelejtünk játszani.” (George Bernard Shaw)

A gyermek alapvető tevékenysége a játék, amely a gyermek minden cselekvését átszövi. Olyannyira, hogy gyakorlatilag a gyerekek nem tudnak nem játszani.

A játék örömforrás, egyéni sajátosság, életmód. A jutalom érzését kelti, miközben segít megismerni a világot. Ismeretszerző, kapcsolatteremtő, kommunikációs tevékenység, „hozzájárul az intellektuális fejlődéshez, a tanuláshoz, a pszichikus és gondolkodási funkciók kibontakozásához” (Tunyogi, 2000).⁶

A gyermeket a játékra belső feszültsége készíti. Ilyen belső feszültség:

- a mozgásigény,

---

5 Antalné Szabó et al. 2019, 49.

6 Pásztor et al. 2022, 56.

- a kíváncsiság,
- a kutatás,
- az „én akarom csinálni” - és az „én idézem elő” - motívumok,
- valamint a győzni akarás.

A felnőtt, kulcsszereplő a játékban. A pedagógus teremti meg a játék objektív és szubjektív feltételeit egyaránt, biztosítja a biztonságos teret, a nyugodt légkört, a helyet, az időt és az élményt. Mindehhez elengedhetetlen a pedagógus megfelelő játékismerete, szakmai felkészültsége, és az, hogy ő maga is szeressen játszani.

A motiváció irányt ad, és energiával látja el a cselekvést. Két fő formája ismert:

1. Külső motiváció. Jellemzői:

- másoktól érkező megerősítés, pl: jutalmazás, büntetés,
- függőséget okoz,
- gyengíti a kreativitást,
- csökken a kompetencia érzése.

2. Belső motiváció. Jellemzői:

- maga a tevékenység lesz jutalmazó hatású,
- fejlődik az önállóság, a kezdeményezési és az együttműködési képesség,
- erősödik a tolerancia érzése,
- támogatja a kreativitás kibontakoztatását.

A játék valódi motivációja a kompetenciakészítés, valamint a kíváncsiság.

A kompetenciakészítést a gyermek önmagával és a környezetével szembeni hatékonyságra törekvése jellemzi. A kíváncsiság egy intenzív, veleszületett, belülről fakadó tudásvágy, amelynek kielégítése a világ megismerését eredményezi, valamint lehetővé teszi új ismeretek kialakulását és átélését.

A kíváncsiság lehet:

- diverzív – unalom hatására lép életbe, amikor is a gyermek úgy szórakoztatja saját magát, hogy azáltal elérje a számára szükséges izgalmi állapotot,
- intellektuális – a megemelkedett aktivitációs állapot az információkeresés, a megismerés, a megértés, valamint a problémamegoldás útján történő visszaállítás jellemzi.

A TANULÁSI, VALAMINT AZ OLVASÁSI MOTIVÁCIÓ

A folyamat egyik legnehezebb és legnagyobb kihívást jelentő mozzanata az ösztönzés. Rávenni a diákokat, hogy jó érzéssel vegyenek a kezükbe nyomtatott szöveget, olvassanak, élvezzék az olvasást és értelmezzék az olvasottakat.

A tanulási motivációra hatással van:

- a személyiség;
- a környezet;
- a gyereket ért
  - pedagógiai,
  - pszichológiai,
  - szociológiai,
  - etikai hatásmechanizmusok összessége.

A tanulóévek során a diákoknak el kell sajátítaniuk a reflektív önszabályozás képességét, ki kell alakulnia egy belső kontrollnak, akaratnak és motivációnak, hogy az életkor előrehaladtával egyre kevésbé függjenek a pillanatnyi körülményektől. A tanulási motivációban fellelhető nagy egyéni különbségek fő oka a tanulási folyamatban szerzett előzetes tapasztalatok, élmények, benyomások milyensége. A kedvező tapasztalatok sikerorientálttá, kíváncsivá tesznek, építik az önbizalmat, erősítik az önbecsülést. Az ilyen tapasztalatokkal rendelkező gyerek bátran fog bele nehezebb feladatokba, próbálgatja tudását, erejét, az ismeretlent új lehetőségnek tekinti. A kedvezőtlen tanulási tapasztalatok az ellenkező irányba mozdítják a személyiség alakulását. Önbizalomhiány, negatív énkép, szorongás, kudarckerülés, irreális célok felállítása, az ismeretlentől való félelem jár a nyomában. A teljesítménymotiváció és a szorongás szoros kölcsönhatásban van egymással. A félelem beszűkíti a gondolkodást, megnehezíti, súlyos esetben teljesen leblokkolja, ellehetetleníti az előhívás folyamatát, a diák nem látja meg a dolgok közötti összefüggést, sérül a racionális gondolkodás, a logikus következtetés és az asszociációs képesség. Épp ezért, az életkornak és a diákok aktuális tudásszintjének megfelelő szöveg kiválasztása (betűméret, terjedelem, nyelvezet) kulcsszerepet játszik az olvasási kedv felébresztésében és fenntartásában. A túl nehéz szöveg kedvüket szegi, a túl egyszerű pedig unalmas lesz. Egy megfelelő kihívást jelentő szöveg sikeres feldolgozása után az igényszint emelkedik, serkenti a diákokat az újabb, hasonló élmény megszerzésére, avagy az olvasásra.

A tanulási motiváció további fontos tényezői a szándék és az akarat. A diákokat elsősorban az élvezeti célok motiválják, a tanulási, alkalmazkodási és munkacélok csak ezek után és leginkább rejtve jelennek meg.

„Az olvasás iránti motiváció jelentősége leginkább a szövegértéssel való kapcsolatban ragadható meg. Számos vizsgálat mutatott rá, hogy a tanulók olvasás iránti motivációja és szövegértés-teljesítménye között jelentős az összefüggés.”⁷ Az olvasási motiváció elősegíti az olvasási képességek fejlődését. Minél jobb olvasási képességgel rendelkezik valaki, annál motiváltabbá válik az olvasásra. Az olvasási motiváció és az olvasási képesség egyidejű támogatása mutatja a legnagyobb hatékonyságot a fejlesztések terén.

Az olvasási motivációt támogató alapelvek:

- célok kitűzése,
- tapasztalatszerzés, előzetes ismeretek aktiválása,
- érdekes szövegek alkalmazása,
- autonómiatámogatás,
- kompetenciaérzés, pozitív énkép támogatása,
- szociális motívumok, kollaboráció támogatása,
- megfelelő értékelés.

Fontos a célok kitűzése. Egy szöveg feldolgozása nem lehet öncélú, nem történhet csak azért, mert a pedagógus erre adott utasítást. Cél lehet a játék-folyamatban való részvétel és a játék céljának elérése is. Az előzetes ismeretek bekapcsolását segíti a ráhangoló, bevezető beszélgetés, amely ráhangol a témára, biztosítja a résztvevő diákokat arról, hogy a véleményük fontos, oldja a kezdeti feszültséget, lehetőséget ad az oda-vissza kommunikáció beindulására, a személyes élmények behozatalára. A korábbi tapasztalatok felidézése segíti a személyes relevancia kialakítását, amely az érdeklődés felkeltésének hatékony módja.

A foglalkozásba épített szöveg kétféleképpen válthat ki érdeklődést:

- egyezik a tanulók személyes érdeklődésével,
- felkelti a tanulók figyelmét.

Egy múzeumpedagógiai foglalkozás során a korosztályi sajátosságok, aktuális trendek, világtémák szem előtt tartásával ugyan megközelítőleg be lehet határolni a tanulók érdeklődését, mégis a szituatív érdeklődés, az aktuális téma iránti figyelemfelkeltés, amire alapozhatunk, meglepő, „furcsa, de igaz”, vagy épp meghökkentő témák, megoldandó problémák felvetésével, kérdésfeltevással, vagy annak a felismertetésével, hogy a meglévő tudásuk nincs összhangban az új információval.

Az intézményen kívüli oktatás egyik nagy előnye a non-formitás könnyed alkalmazása, amely számos lehetőséget és „miniválasztást” biztosít az autonómiaérzés kialakításához. Lehet „nem”-et mondani, szabadon

---

7 Fejes et al. 2025, 72.

feladatot vállalni, csapattársat választani, tartalmat gyártani. A választási lehetőségek mellett az önálló nyomozás, kutatás, kódfejtés, problémamegoldást igénylő feladatok is növelik az autonómia érzését.

Az olvasás során szerzett élmények, tapasztalatok, tudás és felismerés megosztása a társakkal, abban az esetben, ha valós többlettudás megosztásáról van szó, azaz az egyik csoport vagy tanuló információhiánnyal, a másik információtöbblettel rendelkezik, az információ megosztása motivációs tényezővé válik és hozzájárul a szociális motívumok, kompetenciák fejlődéséhez, fejlesztéséhez.

STORYTELLING – MESÉLJÜNK TÖRTÉNETET!

Ahogy az emberi kultúra meghatározó eleme a játék, éppúgy alapvetően határozza meg emberi létünket a történetmesélés. Az emberek történetmondók. Igényünk van a történetek elmesélésére és meghallgatására egyaránt. Elmeséljük, hogyan telt a napunk, mit éreztünk, gondoltunk, mi történt egy ismerősünkkel, mit éltünk át egy utazás, egy sportesemény, egy kaland során, mire vágyunk, miért vagyunk szomorúak, vagy épp önfeledten vidámak. A történeteinknek van kezdete, közepe, befejezése, és ha a kezdet kezdetén nem is, mire a végére érünk lesz megoldása is a történetben felmerülő problémának, kérdésnek. Tanulság vagy csattanó kerül a végére.

Narratíváink több alapvető emberi szükségletet is kielégítenek:

- struktúraéhséget,
- biztonság iránti vágyat,
- mintát adnak arra, hogyan birkózzunk meg az életünkben felmerülő nehézségekkel.

Egy történet elmesélése és meghallgatása sohasem csupán a mesélés maga. A mesélés során a mesélő és a hallgató kapcsolódik egymáshoz, így a mese, a történet a kapcsolat maga. A rendszeres történetmesélés és közös olvasás hatására a gyermek megszereti az olvasást, a pozitív élmény és a történetekből kapott feszültségoldás, valamint problémamegoldás arra fogja sarkallni, hogy önállóan is vegyen könyvet a kezébe és olvasson történeteket. Minden történet rejt magában legalább egy olyan mozzanatot, ami a gyereket magát is foglalkoztatja, így ezeknek nemcsak a személyiségfejlődésben, az olvasási kedv felébresztésében és a szövegértési kompetenciák megalapozásában van fontos szerepe, hanem a környezeti hatások okozta szorongások oldásában is.

A történetek hallgatása hatással van a szövegalkotás és az írásképesség alakulására is. A gyerekek az általános iskola harmadik osztályában kezdenek el fogalmazásokat írni. Eleinte csak rövid, néhány mondatos szövegeket, melyek témája személyes indíttatású: állatok szeretete, kedvenc

tevékenységek, élmények a nyaralásról. Ezek lényege, hogy lejegyzik a beszélt nyelvi megnyilatkozásait. A témával való szoros érzelmi kapcsolat és az abból fakadó közlésvágy következtében az írás során egyszerűen aktiválódik a szókészlet, a nyelvi formák automatikusan megjelennek, nem igényelnek különösebb tervezést, így a gyerekek megtapasztalhatják a szövegalkotás, az írás könnyedségét, pozitív élményeit és hatásait.

A mesék, a történetek, és ezek közös olvasása, feldolgozása felbecsülhetetlen értékű eszközei az érzelmi intelligencia, a szociális kompetenciák, valamint a kognitív funkciók fejlesztésének. Elmélyíti a megértést, elősegíti a kritikai gondolkodást és a kreativitást, mégsem tulajdonítunk nekik megfelelő jelentőséget sem a családi életben, sem az oktatásban. Épp ezért elengedhetetlen, hogy a múzeumi pedagógiában, ahol adott a történet, az eszköz és a tér, minél több lehetőséget teremtsünk és biztosítsunk az élősavas történetmesélésre, valamint a történetek feldolgozására. A történetmesélés a múzeumi pedagógiában lehetővé teszi, hogy a diákok jobban kapcsolódjanak az adott témához, érzelmileg is bevonódva váljanak részeseivé a történelem egy darabkájának.

KALAND ÉS JÁTÉK

A kaland mindig valamilyen izgalmas, szokatlan élmény, amely feltételezi egy bizonytalan vagy bonyolult helyzet megoldását. Kihívást jelent és új tapasztalatokkal jár. Egy kaland mindig pozitív élményt nyújt, hiszen újdonságot és izgalmat hoz az életbe.

A Katasztrófavédelem Központi Múzeuma *Fake news 1903* című múzeumi kalandjátékának (a 2025. évi múzeumpedagógiai nívódíj pályázat különdíjat nyert foglalkozása) főbb motivációs alapját az intellektuális kíváncsiság adja, miközben jelentős hangsúlyt fektet az élményre, a kooperációra, a megfelelő szövegválasztásra, kihívásra, a mozgásigény, a fizikai aktivitás, a győzni akarás, a problémamegoldás szükségletének kielégítésére, és végül, de nem utolsósorban a 10-12 éves gyerekek lelkében tomboló igazságérzetre. A foglalkozás történelmi alapja a Párisi Nagyáruház katasztrófája, mely 1903 nyarán következett be.

1903. augusztus 24. Kiabálás, szaladgálás, fejvesztettség, majd megérkezik a tűzoltóság. Leszereli a mozdonyfecskendőjét⁸, a tömeg nőttön-nő, mindenki intézkedni akar és intézkedik is. A rend hol felbomlik, hol újra helyreáll. A tűz örült rombolással terjed tovább, az újabb és újabb tűzoltócsapatok sem tudnak vele megbirkózni. A tömeg felzúdul, a tűzoltók hősiesen dolgoznak, a kirakatban, majd az épületben, a raktárban lévő áruk égnek,

---

8 A mozdonyfecskendő az 1800-as években használt könnyű, földre helyezhető tárgycán vagy kocsi-szerkezeten szállítható tűzoltó fecskendő.

még napok múlva is. Az újságok többhasábos cikkeket közölnek, támadják a cég tulajdonosát és a tűzoltóparancsnokot.

1903-ban a tűz kapcsán két korabeli sajtótermékben is olyan valótlan, a tűzoltókat lejárató cikk jelent meg, amelyek jó lehetőséget kínáltak a *fake news* témakörének körbejárásához és egy igazán izgalmas múzeumpedagógiai kalandjáték kidolgozásához.

Az 1903-as Párisi Nagyáruház égéséről 30 évvel később Dr. vitéz Roncsik Jenő, debreceni tűzoltóparancsnok készített tényfeltáró tanulmányt a korabeli tanúvallomások és jelentések alapján. Ebből a tanulmányból készült el Scserbovszky Szaniszló budapesti tűzoltó főparancsnoknak, az 1903-as tüzeset tűzoltásvezetőjének naplóbejegyzése a Nagy Tűzkönyvben, amely minden idők igazságát tartalmazza a tüzesetekről.

A foglalkozás a foglalkoztató teremben kezdődik a téma körvonalazásával, a hazugság körüli érzelmi és erkölcsi indíttatások, bonyodalmak, következmények megbeszélésével, az esemény kibontásával, majd a múzeumi térben folytatódik a történet egyes elemeinek megkeresésével.

Egy doboz érkezik a múltból, egy levéllel, melyben Scserbovszky Szaniszló kér segítséget becsülete helyreállításához. A dobozban három boríték és két titkos láda is található. A borítékok kódnyelvvvel írt üzeneteket tartalmaznak. Az üzenetek egy-egy információdarab helyét jelzik a múzeumban. A ládában szintén egy-egy információ helye található. A ládát azonban nem olyan egyszerű kinyitni, ugyanis nem látszik melyik az eleje, melyik a vége, melyik a teteje, melyik az alja. Látszólag mindkét vége egyforma, így a kinyitása okoz némi fejtörést.

A múzeumi tér a kaland része. Az információk összegyűjtéséhez, a gyerekeknek alaposan körbe kell nézniük a múzeumban. Minden kiállított tárgyat, jelenetet, termet és történelmi kort alaposan szemügyre kell venniük ahhoz, hogy megtalálják az ezek közé elrejtett információdarabkákat. A titkos ládákban, valamint a kódnyelvvvel írt üzenetekben megadott helyeken a gyerekek újságcikk-részleteket (az újságcikkeket már a kiállítóteremben kíváncsian olvasgatják), képdarabokat találnak. A megtalált információkkal visszatérünk a foglalkoztató terembe, ahol a táblán a gyerekek összerakják a képet. Közösen megnézzük, mi látható a képen, az újságcikk-részletekben olvasottakat gondolatban összekötik a képpel, és gyorsan kitalálják, hogy a történet, mely igazságot kíván, a Párisi Nagyáruház tüze. Az asztalhoz visszaülve felolvasom nekik a naplóbejegyzést, ami olyannyira leköti őket, hogy néma csöndben hallgatják végig, miközben nem kis felháborodást váltanak ki belőlük az újságban olvasható és a felolvasásban hallható el-
lentmondások.

A múzeumi kalandjáték ötvözi a játék feszültségét a kaland izgalmával, spontán érdeklődésre készítette a résztvevőket, akik a megfejtés és

az igazság felderítése érdekében kutató és kereső tevékenységek sorába beépített rejtjeleket és szövegeket analizálnak, absztrahálnak és szintetizálnak, ezáltal észrevétlenül, játszva fejlesztik saját olvasási készségeiket.

Az írás, valamint az olvasás tanítása, és így fejlesztése is, elválaszthatatlan egymástól. Az előzetes beszélgetésekkel, oknyomozással és véleménykifejtéssel megteremtődött a kontextus, a gyerekek ráhangolódtak az írásos feladatra, előhívtuk az előzetes tudást, szókészletet, az iskolában tanult nyelvi formákat és stíluselemeket, pragmatikai ismereteket. A téma meghatározása, valamint az évszám közös kiválasztása után egy tervezési rész következik, majd csoportos munka, amelyet szintén játékos keretbe foglalunk.

A foglalkozást egy dramatikus játékkal zárjuk. A gyerekek képzeletben a jövőbe utaznak, elképzelik, milyen lehet a világ, mi minden történhet meg abban a korban, és éberségüket csiszolva, előrevetítve, ők maguk lesznek azok, akik mint újságírók létrehoznak egy álhírt. A kész hírt felolvassák, aminek köszönhetően vidám hangulatban zárul a foglalkozás.

TAPASZTALATOK, EREDMÉNYEK, REMÉNYEK

A program az első pillanattól fogva nagy érdeklődést váltott ki az iskolák részéről. A tanulók aktívan, lelkesen és kíváncsian fogadták a feladatokat annak ellenére, hogy először kicsit szárazabb, több olvasást, elméleti ismeretet és kevesebb önálló felfedezési lehetőséget tartalmazott, amitől a vége felé már vontatottá vált a foglalkozás, ráadásul nélkülözte a múzeumi tér használatát is. Látva, hogy az alapötlet jó, csak a módszer nem megfelelő, fordultam a kalandjátékok felé. A gyerekek sokféleségére alapozva a három kódnyelv először háromféle volt, valamint a szöveg is hosszabb. Ennek megfejtése azonban nagyon sok időt igényelt. Amelyik csapat gyorsabb volt, az unatkozott és így egyre zajosabb lett a foglalkoztató terem. A kódok közül a *pig-pen* volt a legkedveltebb, így erre esett a választás, a szövegeket pedig mindössze egy-egy egyszerűbb mondatra rövidítettem le. Ennek köszönhetően a gyerekek érdeklődése megmaradt, kíváncsiságuk erősödött és lelkesen vágtak bele a kutatásba.

Információkeresés közben a gyerekek nem csak alaposan körülnéznek a múzeumban, de fel is ébred bennük a kíváncsiság, így a játék végén ők szokták kérni a kísérőpedagógusokat, hogy még menjenek fel és nézzék meg a kiállítást.

A naplóbejegyzéssel is hasonló volt a helyzet. Kezdetben túl sok információt tartalmazott a szöveg, amitől túl hosszúra nyúlt a felolvasás. A rövidebb, kb. 6-8 perc alatt felolvasható verzió viszont elég izgalmas és érdekes lett ahhoz, hogy fókuszban tartsa a gyerekek figyelmét. A történetmesélés

nálunk a gyerekek nagy kedvence. Ahogy elkezdek mesélni, a második-harmadik mondatra elcsendesednek, és hatalmas érdeklődéssel figyelnek.

A zárásban alkalmazott hamis hír gyártását a diákok nagyon szórakoztatónak tartják, jó feszültségoldó hatása van egy több halálesetet tartalmazó, tragikus történet feldolgozása után. Kérni sem kell őket a fogalmazásuk bemutatására, már írás közben jelzik, hogy szeretnék felolvasni.

FAKE NEWS 1903

- múzeumpedagógiai kalandjáték foglalkozástervezete -

1. Feszültségoldó, bemelegítő beszélgetés

- Honnan jöttek? Milyen volt az út? Mivel jöttek? Jártak-e már múzeumban? Milyen múzeumban? A Tűzoltó Múzeumban jártak már? Miért fontos, hogy legyenek múzeumok? Mit őrzünk meg a múzeumokban? Miért fontos, hogy megismerjük és körbejárjuk a régi eseményeket, történeteket?

2. Hazugság témájának körbejárása

- Hallottátok már azt a szót, hogy „szinonima”?
- Mit jelent az, hogy szinonima? – fogalom tisztázása
- Szinonima-láda kiosztása, szavak megtekintése
  - Mire, milyen fogalomra, szóra utalnak a ládában lévő szavak?
  - Nézzük meg, mi van a ládára írva!
    - UV lámpával „hazugság” szó felfedezése
- Kerültetek már olyan helyzetbe, amikor úgy éreztétek, hogy jobb, ha nem mondjátok el az igazat? Hazudott már nektek valaki? Milyen érzés volt?
- Mi a baj a hazugsággal?
- **Mit veszítünk el a hazugsággal?**
  - Táblára felírni: bizalomvesztés, barátságok megromlása, elvesztése, presztízsvesztés

3. Doboz a múltból

- Ma, amikor bejöttem dolgozni, ezt a dobozt találtam az ajtó előtt. Nem tudom, mi lehet benne. Mit szólnátok hozzá, ha megnéznénk? Van itt rajta egy üzenet. Olvassuk el!
  - Levél elolvasása. Ki szeret és tud hangosan és határozottan olvasni úgy, hogy a többiek is jól értsék?
  - Ki írta a levelet? Van itt a dobozban egy fotó is.

1. Scserbovszky Szaniszló.

- Scserbovszky Szaniszló tűzoltó főparancsnok fotójának kihelyezése a táblára.

- Miről szólt az üzenet? Mi lehetett a probléma? – eljutunk odáig, hogy valami történt, ami kárt okozott Scserbovszky Szaniszló becsületében, és presztízsvesztéshez vezetett.

- Mi volt a levélben, mi a feladat? – igazság kiderítése.

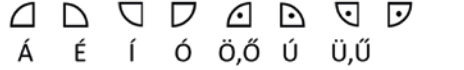
- Csapatalkotás – öt csapatot alkotunk számok húzásával (1-5-ig), a gyerekek megkeresik a „számtársukat”.

- Három csapat kódfejtéssel feladatot kap. A borítékban találnak egy kódolt szöveget, meg egy kódkulcsot. A megfejtés egy hely a múzeumban, ahová el van rejtve egy információdarab.

- Szent Flórián szobra mellett, a faragott kőoltár mögött.

- A gőzfecskendő környékén.

- A csemegebolt tűzoltási jeleneténél.

3. Kódkulcs.

2. Kódolt szöveg.

- Két csapat titkos ládát kap, a láda kinyitása gondolkodást igényel. A ládában szintén olyan helyek vannak megjelölve, ahová el van rejtve egy-egy információdarab.

- A gólyanyakú fecskendőben.

- A bombák között.

4. Játékszabályok (látogatási rend) megbeszélése

- Tűzoltók szolgálati helyiségeibe TILOS bemenni!
- Hangoskodással ne zavarjuk a tűzoltók munkáját!
- Riasztás esetén engedjük utat a tűzoltóknak!
- A múzeum és a tűzoltóság egész területén fegyelmezetten, lassan közlekedünk! Ez egy rendvédelmi objektum, amelyre a vonatkozó viselkedési szabályokat a látogatóknak is meg kell tartani.
- Tárlók üvegeire vigyázni kell, törékenyek! Felmászni semmire sem szabad!
- Amikor minden csapat megtalálta a saját információdarabját, a múzeum belső bejáratánál, a fa ajtó előtt a QR kódos táblánál találkozunk. A csapatok segíthetnek egymásnak a keresésben.

5. Információgyűjtés

- Képdarabok megkeresése (4 db, egy-egy helyre 2-2 képdarab van elrejtve)

4. Tűz a Párizsi Nagy Áruházban. Újságban megjelent korabeli metszet.

- Újságcikk-részletek megkeresése (3 db)

Pesti Napló

Budapest, 1903. augusztus 25.

Borzalmas tűzvész a fővárosban
Halálos áldozatokat követelt a Párisi Nagyruház tüze

1903. augusztus 24-én este 7 óra 5 perckor az egyik segéd a pincéből feljüvet észrevette, hogy a Kerepesi úti oldalon, a főkapu mellett lévő kirakattól láng tör elő. A segéd ahelyett, hogy megpróbálta volna eloltani a tüzet felrohant az emeletre, és elkialtotta magát: Meneküljünk! Ég az üzlet!

Az alkalmazottak, ahelyett, hogy elkezdték volna oltani a tüzet, inkább az értékesebb portékákat próbálták kimenteni. A tűz gyorsan terjedt, a Kerepesi úti kapu már lángokban állt. Nemsokára már nemcsak a boltban lévők, hanem az utcán összeverődött tömeg is megállt, hogy nézze az épület égését.

7 óra 10 perckor érkezett meg a VIII. kerületi tűzoltó szerkocsi. Már ekkor lángokban állt a földszint és az első emelet, odafönt pedig kigyulladtak az ablakok. A fenti lakásból emberek tekintettek kifelé, akik odalent már nem tudtak kimenekülni, vagyis benragadtak az égő épületben, ugyanis az alkalmazottak nekik elfelejtettek szólni a tűzről...

Pesti Napló

Budapest, 1903. augusztus 25.

Borzalmas tűzvész a fővárosban
Halálos áldozatokat követelt a Párisi Nagyruház tüze

...A bennredektek már nem láttak más kiutat, mint az épületből való kiugrást, ami egyet jelentett a halállal, főleg, hogy a tűzoltók nem hoztak ponyvát, mondván, hogy őket csak kirakattüzhöz hívták. Először egy fiatal házaspár jelent meg az ablakban, átölték egymást a magasban és levetették magukat. Egy darabig összelelkezve zuhantak lefelé, aztán egy erkélybe ütközve szétváltak, s a járdára zuhantak szörnyethalva.

Erre már a tűzoltóság is észbe kapott, s mivel nem volt náluk ponyva, átszaladtak a közelben lévő Népszínháza, és onnan szereztek egy keskeny ponyvát.

A tömeg ezután már kiabálni kezdett, hogy: Leugrani! Leugrani! Odafönt ezt meg is fogadták, csak hogy többen is egyszerre. A tűzoltóknak csak az az egy kis keskeny ponyvájuk volt, így szinte mindenki, aki az ugrás mellett döntött, meghalt. Volt azonban egy öregasszony, aki nem merte magát rászánni az ugrásra, csak egy égő gyertyával a kezében szaladgált össze-vissza, ablaktól-ablakig. Végül a negyedik emelet sarok-ablakában megpihent, és később ott is találták rá teljesen összeégve...

Pesti Napló

Budapest, 1903. augusztus 25.

Borzalmas tűzvész a fővárosban
Halálos áldozatokat követelt a Párisi Nagyruház tüze

...Volt néhány bátor hős, aki megpróbált segíteni az égő házban maradtakon. Bockelberg Ede rendőrfelügyelő egymaga fölrohant és a harmadik emelet egyik szobájából kimentett egy öregasszonyt, aki éppen az imakönyvében volt elmerülve.

Hau Gyula és Zsedényi Aladár, két fiatalember szintén fölhatoltak az égő épületbe, és egy szobában egy asszonyt találtak, akiknek két gyermeke az ágy alá bújva kucorgott. Az anyát kimentették, de már a gyermekekért nem mehettek vissza, így ők benn égtek.

Az áldozatok pontos számát nem ismerjük, de annyi bizonyos, hogy több, mint 30-an haltak meg. Sőt, ami ennél sokkal megdöbbentőbb, hogy az áldozatok több, mint fele nem a tűz miatt halt meg, hanem mert kiugrott az ablakon.

5. Újságcikk-részletek.

6. Megtalált információkkal visszatérés a terembe

- Mi történhetett 1903 augusztusában?
  - kép összerakása, mit látunk a képen?
  - **a dobozban talált Nagy Tűzkönyvből - ez rejti az igazságot - Scserbovszky naplójának felolvasása - a naplóbejegyzés az eredeti történet alapján íródott.**

Augusztus 24-én, este az országos kaszinóban, a nemzeti közművelődés intézményében, épp az ország fejlődésének előmozdításáról tartottunk eszmecserét több férfitársammal, amikor értesültem a tűzesetről. Egy percig sem haboztam, azonnal indultam.

9 óra 13 perckor már a helyszínen voltam, és átvettem a tűzoltás, valamint a mentés vezetését.

A helyszínen megtudtam, hogy az áruház gépésze 7 óra tájban ment le a pincébe és indította el a dinamógépet, hogy villamos áramot szolgáltatson az áruház világításához. Pár perc telhetett el, amikor lekiáltottak hozzá, hogy az üzletben tűz van. A gépész elzárta a gázórát, felszaladt az üzletbe, ott az egyik fali tűzcsapot kinyitva az oltáshoz kezdett. Ezt azonban hamarosan abba kellett hagynia a fokozódó hőség miatt, és mert az üzlet kijáratain már nem tudott az utcára menekülni.

Az alkalmazottak is megkísérelték az üzleti tűzcsapokkal a tűz oltását, de ez kudarcba fulladt, mivel a tűz kitörése után nem sokkal már nem csak a kirakat vászonneműi égtek, hanem a bejáratnál lévő szőnyegek is.

A tűzesetet a Népszínház telefonján jelentették be 7 óra 6 perckor.

A VIII. kerületi őrség 7 óra 7 perckor kezdte meg a vonulását, a helyszínen 7 óra 9 perckor érkezett. Ekkor már olyan méretű volt a tűz, hogy a ház üzleti részén át menekülni sem lehetett. Mind a Kerepesi, mind a Klauzál utcai részen, a földszinti és emeleti helyiségek teljesen lángban állottak, s a tűznek felfelé való terjedése rohamosan haladt előre.

4 perccel később, mire az üzlethez értem, a tűz már benyomult a boltba.

A tűz az üzlethelyiségen áthaladva gyorsan eljutott az udvarra nyíló ablakig, s azon áthatolva felgyújtotta a második emeleti folyosó magasságáig befedett és gyúlékony áruval tömött raktárt, mely a tűz fő katlanává vált. A drótüvegvető egy darabig a tűznek ellenállt, így a fedett udvarról a lángok, a tűz és a füst a befedett udvart határoló lépcsőházba és az emeleti helyiségekbe hatolt be teljes erővel.

Félelmetes volt a látvány. A hőség pedig egyre elviselhetlenebb. Mintha a pokol kapujában álltunk volna.

Láttam, hogy a kivonult két őrség az óriási méretűvé vált tüzet még csak megközelíteni is alig tudja, s intézkedtem, hogy vonuljanak ki a többi őrségek, és az önkéntesek is.

A hatalmas méretű és arányú tűz, a lángokban álló áruház röptüze és sugárzó hője a szemközti ház pincéjét és tetejét is meggyújtotta, azonban a tűz tovaterjedésének itt sikerült gátat vetni.

Az utcán a tömeg nőttön-nőtt. Kiabálás, szaladgálás, fejvesztettség. Mindenki intézkedni akart, és intézkedett is. A rend hol felbomlott, hol újra helyreállt. Tűzoltóink hősiesen küzdöttek a lángokkal, de képtelenek voltak vele megbirkózni.

Az oltási munka megindítása mellett egyidejűleg a mentési munkát is megkezdtük. Az áruház helyiségeiből a vasrács és a drótháló kifeszítése után kimentettük a beszorult alkalmazottakat, a veszélyeztetett lakókat pedig kiveztettük a füsttel elborított lépcsőházon át.

14 embert mentettünk meg.

Az emeleti lakásokban tartózkodók ekkor még semmi életjelet nem adtak magukról, róluk tudomásunk sem volt, így nem is siethettünk a mentésükre.

Fő munkánk addig, amíg az emeleti ablakokban meg nem jelentek az emberek, a környező épületek, a Népszínház, a Rókus kórház, és a lakóházak megmentésére irányult. Ezeknél az épületeknél sikerrel is jártunk.

7 óra 29 perckor vettük észre, hogy az emeletekre emberek szorultak. Mint utóbb kiderült, az ott lakók mindaddig azért nem jelezték ottlétüket, mert addig azt gondolták, hogy a tűz nem fog hozzájuk felérni.

Ekkor még csak nem is sejtettük, hogy a legszörnyűbb dolgok még előttünk állnak, és mindaz, amit eddig átélünk, az nem a java volt.

Az épületet tololétrával sem tűzoltási, sem mentési célból nem lehetett megközelíteni a kitorő szúrólángok, a hatalmas kiterjedésű tűz, és a nagy hőség miatt. Nem maradt más hátra, mint az ugróponyvával való életmentés megkísérlése.

Mind a hivatásos, mind az önkéntes tűzoltóink, a környező házak oltási és a házakban bennrekedtek mentési munkálatai következtében nagyon szét voltak szórva. Akit csak tudtam, az ugróponyvához rendeltem, de így sem jutott elegendő szerelő a ponyvákhöz. Tudni illik, hogy egy ponyva megtartásához 32-40 szerelő szükségeltetik, nekünk pedig 7-7 emberünk tudott a ponyvákhöz állni. A hiányzó szerelős számokat a közönség tagjaiból egészítettük ki. A ponyvák kifeszítését nehezítette továbbá, hogy a lángoktól és a nagy hőségtől szinte megközelíthetetlené vált az épület.

A közönség, amelyet a rendőrség nem tudott a tűz helyszínétől elég messze tartani őrjöngött, és már akkor leugrásra bízta az ablakban megjelenteket, amikor még az ugróponyva ki sem volt feszítve.

Így esett meg, hogy a 16 leugróból 12-en lelték halálukat, hiába is volt nálunk a két ugróponyva.

A tűznek még egy halálos áldozata volt, az egyik alkalmazott bennégett a babaosztályon.

A Budapesti Önkéntes Mentő Egyesület 85 esetben nyújtott segílyt. 14 egyént szállítottak kórházba, a tűzoltók közül 16 részesült elsősegélyben, ami igazolja hősi és önfeláldozó munkájukat.

Istennek legyen érte hála!

- Eltérő részek, valótlan állítások felolvasása. Vélemények, észrevételek megbeszélése.
  - Előfordulhat ma is, hogy olyan híreket hoznak le az újságban, interneten, ami nem fedti a valóságot? Ezt hogy hívják?
    - *fake news – felírom a táblára!*
    - **személyes tapasztalatok:** Olvastatok már fake news-t? Honnan tudtátok, hogy fake news-zal van dolgotok? Hogyan lehet elkerülni a fake news-t? Miért fontos, hogy hiteles forrásból tájékozódjunk, és valós híreket olvassunk?
    - **Deep fake** – ki találkozott már hamis videókkal? Ilyen formája is lehet a hamis hírnek?

7. Zárás

Találkoztunk hamis hírrel a múltból, ismertek hamis híreket a jelenből. Válasszunk ki egy dátumot a jövőben!

A kiválasztott dátumot felírom a táblára, pl.:

Fake news 3540

Most ti lesztek az újságírók! Képzeljétek el, miről is szólhat egy hamis hír a jövőben!

A gyerekek választhatnak, hogy csapatban, vagy egyénileg szeretnének cikket írni. Ha a többség a csapatra szavaz, de van egy-két gyerek, aki egyénileg szeretne, arra is van lehetőség.

Feladat: 2 perc van a téma megbeszélésére, majd 5 perc a cikk megírására.

Az 5. perc lejárta után, aki szeretné, felolvashatja a cikket. 4-5 gyerek/csoport olvasmányát tudjuk meghallgatni nagyobb létszám esetén. A cikket a gyerekek (pedagógusok) elvihatják magukkal és később még elővehetik az iskolában is.

IRODALOMJEGYZÉK

- Antalné Szabó, Á. – Gonda, Zs. – Major, É. – Raátz, J. – Szabó Év. 2019. *A szövegértés mint tanulási képesség fejlesztése*. Budapest.
- Csoma, Gy. – Lada, L. 2009. Tételtek a funkcionális analfabetizmusról. <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/tetelek-funkcionalis> Letöltés dátuma: 2025.07.31.
- Fejes, J. B. – Hódi, Á. – Szenczi, B. – Tary, B. – Víg, T. 2025. *Motivációalapú szövegértés-fejlesztés. Az olvasási stratégiák és az olvasási motiváció tantárgyakba ágyazott támogatásának elmélete és gyakorlata*. Szeged.
- Pásztor, E. – Frang, G. – Zsubrits, A. – Simon, I. Á. 2022. *A játék kisgyermekkorban. Szemelvények a játék különböző területeiről*. Sopron.

KÉPJEGYZÉK

1. KKM, TD 82.185.1.
2. A szerző munkája.
3. kingarium.hu
4. KKM, Nsz. 3110.
5. A szerző munkája.

**TÚZOLTÓ
MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
XII.**

Kiadja a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma
1105 Budapest, Martinovics tér 12.
muzeum.katasztrofavedelem.hu
kok.muzeum@katved.gov.hu

ISSN 0237-210 X

Készült a Prime Rate Nyomdában,
Budapesten, 2026-ban

Printed in Hungary